

Nattväktaren

En ensamt fladdrande ljuslåga i oförnuftets natt
tänd och underhållen av Per-Olof Samuelsson

Årgång 9

Vintern 2007

Relativitetsteorin: absolut eller relativt nonsens?	2
Privatundervisning om Immanuel Kant	14
Den "Kant-Friesiska" skolan	20
Mer om guldmyntfoten.....	21
Ännu mer om guldmyntfoten	25
George Reisman och de "riktiga objektivisterna"	30
Kort om Milton Friedman	32
Det evinnerliga tjtatet om "vara" och "böra"	33
Ett par kunskapsteoretiska inlägg.....	36
Diverse strörepliker	39
Översättningsgruff	43

Varför krympte "fyrbåken" till en "ensamt fladdrande ljuslåga"?

En ensam människa kan inte hålla igång en fyrbåk eller lysa upp hela världen.
Säkert kommer många att tycka att den ensamma ljuslågan i oförnuftets natt också är ett utslag av hybris. Jag är
(förhoppningsvis) inte den *enda* förnuftiga människan här i världen.

"Pappersnattväktaren" kommer fortsättningsvis att ges ut i pdf-format, en eller två gånger om året, om krafterna står mig bi.

Adress: Järnvägsgatan 13, 645 31 STRÅNGNÄS

E-post: per-olof.samuelsson@swipnet.se

Hemsida: www.nattvakt.com

Postgiro: 434 58 26-4.

Relativitetsteorin: absolut eller relativt nonsens?

Liksom förra gången jag diskuterade relativitetsteorin (i ärg. 7, s. 46f) vill jag betona att jag är lekman på området och därför knappast slutgiltigt kan avgöra om den är "absolut eller relativt nonsens". Vad jag säkert kan säga är att vad jag får mig till livs när jag försöker diskutera saken är nonsens.

Bakgrund

1. David Harriman höll för några år sedan en serie föreläsningar under titeln *The Philosophic Corruption of Physics*, och han arbetar f.n. med att presentera samma material i bokform under titeln *The Anti-Copernican Revolution*. (Två avsnitt ur boken har publicerats i *The Objective Standard*.) Att presentera en utförlig sammanfattning av innehållet är mer än jag kan eller vill göra; men huvudtesen är denna: på "den gamla goda tiden" (på Newtons tid) sökte fysiken efter verkliga, fysiska *orsaker* till de företeelser man observerar; idag gör man inte det; man nöjer sig med att försöka *beskriva* företeelserna på ett matematiskt sätt; och denna utveckling har sin rot i Immanuel Kants filosofi.

2. Den fortsatta diskussionen kommer mycket att handla om två företeelser som ni alla, förhoppningsvis, är bekanta med: rum och tid. Vad *är* rum och tid? Är de någon sorts *ting*, eller är de något annat?

För att besvara den frågan bör man först fråga sig hur sådana abstrakta begrepp som "rum" och "tid" först bildas. Ta först begreppet "rum": man iakttar att saker i ens omgivning befinner sig i vissa relationer till varandra: till höger/vänster om varandra, ovanpå/under varandra, nära/långt ifrån varandra, etc. Alla dessa relationer är rumsliga relationer, så ett gemensamt namn på alla dessa relationer är lämpligen "rum".

Sak samma med begreppet "tid": vi bildar det genom att iakttä sådant som att en händelse inträffar före/efter en annan – att på förmiddag följer eftermiddag och sedan kväll, på sommar följer höst och sedan vinter, på barndom följer ungdom och så småningom ålderdom, på ett år följer nästa år, på ett sekel nästa sekel, etc. (Vi iakttar också att denna ordning är *irreversibel*: det händer helt enkelt inte att ålderdomen kommer före barndomen eller att 1300-talet infaller efter 1400-talet.)

Summan av hela den kardemumman är att "rum" och "tid" är *relationsbegrepp*, och att det därför är ett misstag att "förtingliga" dessa begrepp, d.v.s. behandla dem som ting och inte som just relationer. (Ett relativt oskyldigt exempel på sådant "förtingligande" är att säga att saker "följer efter varandra i tiden", som om "tiden" hade någon sorts oberoende existens som saker och ting kan följa varandra i. Men det bör nämnas att två så eminenta vetenskapsmän som Newton och Einstein faktiskt *begår* detta misstag.)

Håll dessa båda saker i minnet när jag återger några meningsutbyten från Liberal Debatt.

Rumskontraktion och tidsdilatation

Eftersom jag inte är atomfysiker har jag ingen möjlighet att bedöma vad som påstås hända när partiklar kommer upp i ljushastigheten eller i närheten av ljushastigheten. Men – grundat på min analys av begreppen "rum" och "tid" ovan – kan jag åtminstone säga att det är nonsens att påstå att rummet *självt* eller tiden *själv* kan vidga sig eller krympa. Varken rum eller tid är oberoende *entiteter*. Därmed över till meningsutbytet:

FL: Relativitetsteorin är bevisad. Man tar två atomur, låter den ena ta en lång och snabb flygtur och låter den andra stanna kvar på marken. För det atomur som flugit har tiden flutit långsammare *relativt det som stannade kvar*.

Det beror ju faktiskt på vad du menar att det ska bevisa. Det bevisar att atomur betar sig annorlunda i hög hastighet än i vila. Vad det *inte* bevisar är att tiden har någon sorts oberoende existens och att det är tiden själv som fortar sig eller saktar sig.

Wolfenstein: Atomuren betar sig olika för att atomerna och alla andra hittills uppmätta elementarpartiklar faktiskt rör sig långsammare vid höga hastigheter. Och om *alla* partiklar i ett "rum" rör sig långsammare så rör sig den uppmätta tiden långsammare om man skulle titta på "rummet" utifrån. För att det enda sätter vi kan mäta tiden i grund och botten är hur lång tid det tar för partiklar att reagera med varandra. Så reagerar partiklar långsammare så går tiden långsammare.

Det är det enda som händer vid höga hastigheter, partiklar rör sig och reagerar långsammare och som en konsekvens så går tiden som vi kan mäta långsammare.

Det är fortfarande *partiklarna* som rör sig långsammare, inte *tiden*.

Tänk efter! Om det vore som du säger – att det är *tiden* som går långsammare – skulle partiklarna röra sig *lika fort* i båda fallen.

Men på det kommer naturligtvis en följdfråga: Var mäter man den absoluta tiden?

Det finns ingen absolut tid. "Tid" är i grund och botten ett kunskapssteoretiskt begrepp och är ett sätt att mäta rörelse. Det närmaste "absolut" man kan komma är att relatera till någon rörelse som är väldigt regelbunden och konstant, som jordens rörelse runt sin axel eller dess marsch runt solen. Nu kan ju de rörelserna också forta sig eller sakta sig, men så länge det bara rör sig om någon nanosekund per sekel saknar det praktisk betydelse. (Fast för att kunna utvärdera denna nanosekund behöver man förstås något som är *ännu* mer regelbundet och konstant, och det är därför man använder atomur nuförtiden.)

Det ändrar ju inte poängen i mitt förra inlägg. Om mätverktyget (ett atomur) går långsammare i ett snabbgående rymdskepp än ett annat atomur här på jorden, så betyder det inget annat än just det: att uret saktar sig. Men att säga att det finns en "absolut tid" som går fortare på jorden och långsammare i rymdskeppet – jag vet inte

om jag ska kalla det osant; det är snarare ett uttalande utan någon mening alls. Den som säger att "tiden går fortare/långsammare" måste ju säga att det tar kortare eller längre *tid* för tiden att gå.

Den stora gåtan är förstas *varför* atomuret saktar sig ute i rymdskeppet. (Jag förmodar alltså att det är sant; vad jag vet har det gjorts experiment som visar att det förhåller sig så.) Fysikerna på forumet kanske borde använda sina skarpa hjärnor till att lösa *den* gåtan, hellre än åt att kritisera objektivisterna ifall de uttalar sig om fysik.

Per Nilsson: Det är förmodligen korrekt att varken tidsdilation eller längdkontraktion bryter mot identitetslagen.

Wolfenstein: Och varken tidsdilation eller längdkontraktion bryter mot identitetslagen, att påstå det skulle vara som att påstå att en penna i ett vattenglas bryter mot identitetslagen.

Beror på vad man menar med "tidsdilation" och "längdkontraktion" (eller "rumskontraktion"). Använder man termerna som metaforer, har jag inget problem med dem. Vad man vet är att om man jämför vad som sker i ett snabbgående rymdskepp med en betraktare på jorden, så går klockorna i rymdskeppet långsammare än motsvarande klockor på jorden. Och allt annat går också långsammare i rymdskeppet än på jorden. Det här påstås vara belagt genom experiment, så jag får väl tro på det. Tydligt krymper allting i rymdskeppet också, jämfört med jorden; men om det också är belagt genom experiment är mer än jag vet.

Det är när man säger att tiden *själv* tänjs ut, eller att rummet *själv* krymper, som jag inte är med. Sådana uttalanden har ingen mening. Vad menas med att *tiden* tänjs ut eller går långsammare? I relation till vad? Om tiden "går långsammare" betyder det att tiden tar längre *tid* på sig att gå. Men i så fall pratar vi ju helt plötsligt om två olika tider: en tid som "tänjs ut" i förhållande till en annan tid som inte gör det. Man kanske kan komma undan det genom att betrakta den tid som förflyter på jorden som den "absoluta" eller "verkliga" tiden, och den tid som förflyter i rymdskeppet som en "relativ" eller "skenbar" tid. Men så vitt jag vet påstår teorin att dessa båda tider är precis lika verkliga – så att den som sitter i rymdskeppet och jämför med jorden skulle iaktta "tidskontraktion" och "rumsdilation" på jorden, och han skulle ha precis lika rätt.

Wolfies jämförelse med pennan i vattenglaset är annars helt riktig. Att pennan ser bruten ut i vattenglaset, fastän vi vet att den i själva verket är rak, strider inte mot identitetslagen. Vad vi behöver är lite kunskap om optik, så vi förstår *varför* den ser bruten ut. Men om jämförelsen ska vara giltig, måste vi också säga att tiden *ser ut* att gå långsammare i rymdskeppet – inte att den verkligen *gör* det. Det är tvivelsutan ett fenomen som fordrar en *förklaring*. Att tillmäta tiden någon sorts oberoende existens och att tala om "olika tider" är inte någon förklaring alls.

Wolfenstein: Det är sant att teorin säger det. Men eftersom man aldrig kan mäta den utan att han på rymdskeppet åkt tillbaka till jorden så måste han ändra riktning och åka tillbaka. Då kommer tiden att gå "långsammare" i rymdskeppet (eller han i rymdskeppet åldras mindre) för att han byter riktning, allt ligger i den kröken. Det härrör ifrån att ljuset är en vågrörelse med konstant hastighet.

Jag känner inte närmare till de experiment som gjorts, men de måste väl bygga på att det faktiskt går att "se" (genom någon form av datakommunikation, förmodar jag) hur klockan i rymdskeppet går i jämförelse med klockan på jorden. Och om rymdskeppet inte är obemannat, skulle ju föraren där på motsvarande sätt kunna se hur klockan på jorden går.

Fast det är en annan sak jag undrar över här: det sägs ju att skillnaderna mellan jord och rymdskepp är så små att de inte märks förrän rymdskeppet börjar närma sig ljushastigheten. Men så snabba rymdskepp finns ju inte! Är det alltså så att skillnaderna faktiskt är märkbara även vid lägre hastigheter?

Längdkontraktion är egentligen bara en synvilla.

Precis vad jag ville ha sagt. Så vi är nog överens i alla fall.

AJ: Längdkontraktion är ett precis lika verkligt fenomen som tidsdilation. Jag har tidigare visat att en värld med tidsdilation men utan längdkontraktion skulle hamna i paradoxer.

Det tror jag säkert. Och om längdkontraktionen (med Wolfies ord) är en synvilla, då är förstas tidsdilationen också en synvilla. Det *kan* ju faktiskt vara samma sorts företeelse som att blixten kommer före knallen, om man befinner sig på avstånd, fastän de i själva verket kommer samtidigt.

Uno: Med "atomur" så kan man visst mäta skillnader mellan ett stillastående ur och ett ur som transporteras i snabb promenadtakt. [Uno hänvisade till experiment som gjorts vid Chalmers.]

Tack för upplysningen, Uno!

Pålen i ladan

Den s.k. "tvillingparadoxen" känner ni säkert redan till: en tvilling stannar kvar på jorden, medan den andre tvillingen ger sig ut i ett rymdskepp som färdas med ljusets hastighet, eller mycket nära. När han återvänder till jorden efter ett år är han ett år äldre, medan tvillingen som stannat kvar på jorden redan hunnit bli gammal. Ibland används den här paradoxen för att visa att relativitetsteorin är absurd; ibland används den för att visa att *tillvaron* är absurd och att vi borde vara "realistiska" nog att acceptera dess absurditet.

"Pålen i ladan" är en liknande paradox. Antag att en 10 m lång påle rusar fram med en hastighet nära ljusets. På sin hisnande färd passerar den genom en 5 m lång lada. Bonden som äger ladan passar påpassligt på att stänga ladans dörrar, så att pålen fastnar i ladan. P.g.a. av längdkontraktionen kommer den 10 m långa pålen nu att vara 5 m lång.²

¹) Om relativitetsteorin stämmer borde det ju faktiskt vara så, ifall man har tillgång till ett tillräckligt exakt atomur och kan registrera skillnader på nanosekunder. Men naturligtvis ändrar detta inte ett jota av mitt resonemang här.

²) På forumet presenterade Wolfenstein denna paradox, men tyvärr har jag missat att kopiera det inlägget. Jag tror ändå att min egen beskrivning stämmer.

Jag anser inte att någon av dessa paradoxer säger vare sig bu eller bä om relativitetsteorins giltighet. Det är bara vissa små partiklar, som fotoner och elektroner, som någonsin når upp i dessa hastigheter. Föremål som rymdskepp eller pålar gör det inte.

Efter att ha läst Wolfies pålparadox och AJ:s svar tycker jag ändå inte att AJ har besvarat paradoxen tillfredsställande.

Föremålen i exemplen *ser ut* att vara olika stora, beroende på perspektiv. Men frågan är ju om de också verkligen *är* lika stora. AJ:s matematik – som tar med ljushastigheten i beräkningen – förklarar förvisso *varför* de ser olika stora ut. Men är det verkligen tvistefrågan här?

Ett parallelexempel skulle vara att blixten förefaller komma före knallen. Vi vet att det verkar vara så, och att det beror på att ljudet färdas långsammare än ljuset. Och vet vi ljudhastigheten och ljushastigheten, och dessutom kan mäta hur långt vi befinner oss från åsknedslaget, kan vi med matematisk precision räkna ut hur långt efter blixten ljudet av knallen ska nå oss.

AJ: Det tycker jag nog att jag har. Jag har visat att pinnen kommer att gå in i ladan i båda fallen och inte i endast det ena såsom Wolf hävdade.

Men pinnen var ju 10 m lång och ladan bara 5 m lång. Alltså går pinnen *inte* in i ladan. Läste du Wolfies exempel fel, eller har jag missat något?³

Skulle snarare säga att jag visat att resultatet, dvs. huruvida man får in pinnen eller inte i garaget är oberoende av vilkens perspektiv man ser skeendet ifrån. Om relativitetsteorin gav beskedet att man både kunde få in pinnen i garaget och inte kunde få in pinnen i garaget på en och samma gång skulle det vara något galet med teorin. Nu är det inte så; Wolfie hade fel eftersom han inte tillämpade teorin fullt ut.

Jovisst, men missar du inte tvistefrågan i alla fall? Frågan är ju om det *ser ut* som om pinnen krymper i hög hastighet eller om det också verkligen *är* så att den krymper.

AJ: Pinnen går in i ladan.

Men det måste ju betyda att relativitetsteorin är absurd. Inte bara att den *verkar* absurd för mig, därför att jag inte är så väl insatt i alla dess mysterier, utan att den faktiskt *är* absurd.

AJ: Jag förstår inte riktigt vad du menar.

Sett ur vårt perspektiv rör sig en foton med en hastighet av 300 000 km/sek. (Jag tar den avrundade siffran för enkelhetens skull.) Sett ur fotonens eget perspektiv rör den sig också med en hastighet av 300 000 m/sek. Det är bara det att sekunderna i det perspektivet är avsevärt mycket längre och kilometrarna avsevärt mycket kortare. Men, som du säger:

Vi kan definiera mått i vilosystem, dvs. se till att vilolängderna är lika. Om du sedan far iväg med en av två meterstavar så kommer de att *te sig* olika långa för personer i de två olika systemen. [Min kursivering.]

Så länge du säger att de *ter sig* olika långa, har jag ingen invändning.

Inom ett referenssystem kommer de inte att påverkas, så de kommer att fortsätta kallas metrar och vi kommer att kunna fastställa hur många av det andra systemets metrar som utgör en av våra metrar.

Visst.

AJ: De är olika långa i all praktisk avseende.

"You can't have it both ways." Antingen *ter* de sig olika, p.g.a. en sorts perspektivförskjutning. Eller också *är* de verkligen olika långa.

Det är egentligen samma "problem" som med hägringar. Det man ser i en hägring finns verkligen; det bara förefaller att vara på ett kortare avstånd från en än i verkligheten. Och här finns det ju optiska förklaringar till varför det *ter sig* närmare.

Du får fysikaliska effekter som du inte får i en galileisk värld. T.ex. kan du stoppa en längre pinne i en lada än vad du annars skulle kunna gjort.

Men nu får vi väl ändå *genomföra* det där experimentet i verkliga livet, så vi får se vad som faktiskt händer med pinnen!

\$\$\$

Wolfenstein: Jag har haft ett samtal med min lärare och fått det förklarat i mer detalj än jag kunde innan. Egentligen så är det inte konstigare än att när en spiralfjäder trycks ihop men i exemplet med pålen i ladan så innebär det att avståndet mellan atomerna minskar när pålen trycks ihop när den träffar väggen i ladan.

Om pålen trycks ihop som en spiralfjäder, kan den förstås få plats i ladan. Jag hade tänkt mig två andra möjligheter:

1. Att pålen knäcks på ett eller flera ställen, eller:
2. Att pålen slår hål på ladväggarna och sticker ut i ena eller båda ändarna.

Hursomhelst: om pålen trycks ihop, är den ju inte längre 10 m lång. Och om någon, mer än jag själv, minns min ursprungliga invändning mot idén om dilation/kontraktion, så var den att den förutsätter att vi mäter med

---

³) Jag *undrade* alltså verkligen om antingen jag eller AJ missförstått något här, eftersom idén att pålen går in i ladan är så uppenbart absurd. Men, som framgår av fortsättningen, menar AJ att det är *absurditeten* som vi ska acceptera och *sunda förnuftet* som vi ska förkasta.

olika mått i de båda systemen (pinnen och ladan i det här exemplet), men ändå låtsas som om det vore *samma* mått.

Så: om pålen trycks ihop, OK. Men att hävda att den fortfarande är 10 m lång efter det att den tryckts ihop är en absurditet.

Vidare i samma ämne:

Nu är jag fortfarande inte riktigt nöjd med paradoxen med pålen och ladan utan ser problem med det.

Till att börja med förutsätter ju experimentet att bonden ska hinna stänga båda laddörrarna, så att pålen blir fångad i ladan. Hur ska han hinna med det? Han måste ju också springa i en hastighet som närmar sig ljusets. Men OK: eftersom det är ett tankeexperiment, kan vi ju låtsas att han gör det, lika väl som vi kan låtsas att en påle rör sig så fort.

Men det andra problemet jag ser är vad som händer med pålen när den är inne i ladan. Om den helt enkelt stannar upp inne i ladan, måste ju de relativistiska effekterna upphöra. Pålen måste befinna sig i samma viloläge i förhållande till omgivningen som ladan själv gör. Och vad händer då med längdkontraktionen? Inte ens Wolfies (eller hans fysiklärarens) "springfjäderslösning" skulle väl hålla i så fall? För att avståndet mellan atomerna minskar var ju just en relativistisk effekt, och avståndet borde väl då gå tillbaka till det normala, när pålen hamnar i viloläge.

Eller ska vi tänka oss att pålen fortsätter att röra sig med samma höga hastighet, men i stället för att röra sig framåt sätter den igång och roterar i stället?

Eller ska man tänka sig att pålen sätter igång och studsar mellan de båda stängda dörrarna? Men i så fall måste väl hastigheten gradvis avta, tills pålens storlek har vuxit till ladans 5 meter? Och vad händer då?

Nu är ju det här ett tankeexperiment, så man ska väl inte dra för stora växlar på det. Men jag är ändå nyfiken på hur man har tänkt sig.

Skenbar eller verklig rörelse?

Från "pålparadoxen" kom debatten in på detta ämne.

FF: Hur vet man vilken som rör sig och vilken som står stilla? Borde inte ladan minska i storlek visavi pålen lika mycket som pålen visavi ladan?

Rimligen borde det vara så.

Det här är väl ungefär som när man sitter på tåget och ser landskapet susa förbi. Visste vi inte att det är tåget som rör sig, skulle vi lika gärna kunna anta att tåget står stilla och landskapet rör sig. Försöker man sedan uttrycka det matematiskt, blir matematiken densamma i båda fallen.

Sedan är det ju också så att de "relativistiska effekterna" (och skillnaden mellan "galileiska" och "lorentziska" transformationer) inte blir märkbara förrän vid ruskigt höga hastigheter, nära "c". Och sådana hastigheter är det bara småpartiklar som fotoner och elektroner som någonsin uppnår. Pålar och lador gör det inte. Men vad som skulle vara en parallell till "pålparadoxen" på den nivån, det vet jag inte.

\$\$\$

AJ: Det är lika rätt att säga att det är landskapet som rör sig relativt oss som att säga att vi rör oss relativt landskapet. Båda perspektiven är helt korrekta. Det är en av grundbultarna i relativitetsteorin, att endast relativa hastigheter har fysikalisk mening.

M.a.o.: relativitetsteorin är absurd. Kan du räkna ut varför, eller vill du att jag ska förklara?

AJ: Du kan lika gärna skriva det direkt, för jag har ingen aning om vad du tänker på.

OK då, eftersom det tydligen var så svårt.

Du kan börja med att fundera över vad det är som får tåget att rulla. D.v.s. vad som är den faktiska, fysiska *orsaken* till att tåget rör sig.

När du klurat ut det (vilket väl inte ska vara alltför svårt) kan du fråga dig om samma orsak också skulle kunna få *landskapet* att röra sig.

Och sedan kanske du kan besvara frågan vilken av de båda rörelserna som är verklig och vilken som är skenbar.

AJ: Ja, det är precis vad den gör, den får landskapet att röra sig gentemot mig.

Visst inte. Den får landskapet att *se ut* som om det rör sig gentemot iakttagaren.

Orsaken till varför de två objekten rör sig gentemot varandra är irrelevant för det faktum att de gör det.

Det är m.a.o. precis så som Harriman hävdar i sina föreläsningar: modern *fysik* hävdar att *fysiska* orsaker är *irrelevanta*.

AJ: Hittar man en verklig paradox är det dags att överge teorin...

Som om det du framfört hittills inte vore paradoxalt nog!

AJ: Det finns inget experimentellt sätt att skilja två olika referenssystem som rör sig med likformig hastighet gentemot varandra. Därför är din uppdelning mellan skenbar rörelse och faktisk rörelse helt fel. Det här har inget med relativitetsteorin att göra. Även gamle Newton visste att vilket inertialsystem som helst kunde göra anspråk på att vara i vila. Att vi i vardagliga livet uppfattar

jorden som ett naturligt referenssystem är för att den överväldigande delen av alla saker vi stöter på är någotsånär i vila i detta system. Det är alltså naturligt att utgå från att det är det här systemet som är i vila och allt ting annat som rör sig än tvärt om.

Antingen är det här rena löjan, eller också är det Immanuel Kant. Brydde du dig förresten om att ens fundera över vad det är som sätter tåget i rörelse?

AJ: Okej, om det här är så löjligt så föreslår jag att du konstruerar ett experiment som avgör den absoluta hastigheten av ett objekt.

Varför ska jag konstruera exempel, när jag ändå har verkligheten omkring mig hela tiden?

F.ö. har jag inte talat om "absolut hastighet". I exemplet med tåget bortsåg jag faktiskt från det faktum att jorden samtidigt rör sig runt solen med rätt avsevärd fart. (Jag bortsåg också från solsystemets rörelse i Vintergatan och från Vintergatans rörelse i förhållande till andra galaxer.) Jag nöjde mig med att fokusera på tåget och landskapet, eftersom det borde räcka för att demonstrera min poäng (att det är *tågets* rörelse som är verklig, inte landskapets).

T.ex. skall det i princip kunna svara på frågan om det är kometen som träffar jorden eller jorden som träffar kometen.

Jorden och kometen träffar varandra. Vad är det för konstigt med det? Det brukar vara likadant när två bilar kolliderar (förutsatt att de befinner sig i rörelse förstås).

Ja, du kan driva den med ångkraft, elmotor eller muskelkraft om man är tillräckligt många som släpar.

Nämen tack för det svaret! Men varför drar du inte den enkla och naturliga slutsatsen här, nämligen att tåget sätts i rörelse och att landskapets skenbara rörelse är en sekundär effekt? För om du vet så mycket, så vet du väl ändå också att inte *landskapet* dras igång vare sig av ånga, elektricitet eller muskler.

Om du faktiskt har två referenssystem som rör sig i förhållande till varandra, och du inte har den blekaste aning om vad som får dem att röra sig (det ena referenssystemet eller det andra, eller möjligen båda), har du förstås inget annat val än att säga att det är likvärdigt vilket antagande man gör. Men varför tillämpa detta på exemplet med tåget och landskapet, där du faktiskt vet *förbannat väl* (eller åtminstone visste det, innan du började studera relativitetsteori) vilket av de båda referenssystemen som verkligen rör sig?

AJ: Även gamle Newton visste att vilket inertialsystem som helst kunde göra anspråk på att vara i vila.

Skulle du kunna ha vänligheten ge mig kapitel och vers här? Helst då i *Principia*, eftersom jag har den boken och kan kolla vad farbrorn faktiskt skrev.

AJ: Nej, men det står så i min *Elements of Newtonian physics*, sid. 90. Jag antar att författarna inte ljuger.

OK, men vad exakt står det?⁴

Att det här stämmer matematiskt är jag ju på det klara med; likaså att man måste stanna här, ifall man inte vet något annat om två referenssystem än att de rör sig i förhållande till varandra.

Nu fanns det ju inte tåg på Newtons tid, men det fanns ju skepp och hästdragna kärror. Men inte hävdade väl Newton någonsin att havets rörelse relativt skeppet är lika verklig som skeppets relativt havet?

Nu ska jag nog tillbringa resten av dagen [som alltså inföll mitt under vinter-OS i Turin] med att kolla in sådana saker som hur fort Super G-banan rör sig relativt Anja respektive Janica.

Skulle förresten någon kunna förklara för mig varför upploppet i gårdagens damstafett rörde sig så mycket fortare i förhållande till Claudia Künzel än i förhållande till Valbusa och Strömstedt? De krafter som får skidbanan att röra sig i förhållande till åkarna måste väl rimligen vara desamma för alla åkare? Så varför går de inte alla i mål samtidigt? Och kom nu inte med sådana "förklaringar" som att Künzel tog kraftigare stavtag. Sådant går jag bara inte på!

AJ: Okej, med din terminologi...

Det här är inte en fråga om terminologi. Det är tåget som rör sig, punkt, slut. Acceptera verkligheten!

AJ: Om det nu inte kan vara så att jorden färdas med hastigheten $-V$ (där V är hastigheten mellan tåget och marken) hur snabbt färdas jorden. Vilken är den korrekta hastigheten och hur motiverar du den?

Men det här är ju rena dumheterna, utbroderade med lite matematiskt bjäfs.

När tåget står på stationen, står det stilla. (I förhållande till jorden alltså.) Det är först när man börjar elda i loket (om vi nu håller oss till ånglok) som det uppstår någon rörelse alls. Och det vet ju du lika väl som jag. Så du måste väl ändå vara medveten om att det här är fria fantasier som man kan roa sig med i brist på bättre, precis som man kan spekulera över vilken taktik FCZ ska använda sig av för att besegra Chelsea.⁵

Jag är inte helt övertygad av Einsteins egen presentation i *Den speciella och den allmänna relativitetsteorin*. Men lite mer sofistikerad än så här är han allt!

⁴) Den frågan fick jag förstås aldrig något svar på.

⁵) Syftar på en skämtsam debatt vi hade om sannolikheten för att FCZ skulle kunna besegra Chelsea. (Jag hävdade att detta skulle vara den enklaste sak i världen; det gäller bara att stänga av passningsvägarna för Chelseas eminenta mittfält och att undvika att dra på sig frisparkar nära straffområdet, för de frisparkarna sätter Frank Lampard. Den sista punkten kan dock ifrågasättas efter Lampards rätt skrala insats i VM.)

\$\$\$

Jag tänkte att om jag bläddrade lite i *Principia*, skulle jag själv kunna hitta vad Newton skrev. Och det gjorde jag också.

Om två klot, förbundna genom en mellanliggande tråd på givet ömsesidigt avstånd, röra sig runt den gemensamma tyngdpunkten, så framgår av trådens tension strävan, att avlägsna sig från rörelsens axel, och därav kan den cirkulära rörelsekvantiteten beräknas. Om sedan två lika stora krafter skulle samtidigt verka på klotens varandra motsatta ytor för att öka eller minska den cirkulära rörelsen, skulle av den ökade eller minskade tensionen märkas ökningen eller minskningen i rörelsekvantiteten, och därav kunde även de sidor av kloten bestämmas, på vilka krafter borde anbringas, för att rörelsekvantiteten skulle ökas så mycket som möjligt, d.v.s. de bakre sidorna, eller de, som följa efter i den cirkulära rörelsen. Men med kännedom om de sidor, som följa efter och de motsatta sidorna, som gå förut, skulle man kunna bestämma rörelsens riktning. På detta sätt kunde den cirkulära rörelsens såväl storlek som riktning bestämmas, i vilket tomrum som helst, där intet yttre eller förnimbart finnes med vilket kloten kunde jämföras.

Om nu i detta rum några avlägsna kroppar finnes, som bibehölle ett visst läge till varandra, såsom fixstjärnorna i våra regioner, kunde man ej veta av klotens relativa förflyttning bland stjärnorna, huruvida rörelsen skulle tillskrivas de senare eller de förra. Men om vi uppmärksammade tråden, och man uttrönte, att dess tension vore den, som klotens rörelse fordrade, så kunde man sluta sig till, att rörelsen vore klotens och därefter kunde man, av klotens förflyttning bland kropparna, bestämma riktningen av denna rörelse. (*Naturovetenskapens matematiska principer*, i C.V.L. Charliers något ålderdomliga och något besynnerligt kommitterade översättning, s. 10f.)

Notera att Newton är på min linje här: så länge vi inte har alla fakta (i det här fallet att tråden mellan kloten är spänd), kan vi inte avgöra vad det är som rör sig eller står stilla. (Det kan för all del verka underligt att fixstjärnorna rör sig i förhållande till ett par små klot, men vi kan i varje fall inte helt avfärda idén.) Men så snart vi känner till att tråden är spänd, kan vi definitivt veta att det är kloten som rör sig. Det är en himmelsvid skillnad (häriifrån och till fixstjärnorna) mellan detta sätt att lösa problemet och AJ:s version av relativitetsteorin – som uppenbarligen går ut på att vi ska *ignorera* det avgörande beviset, i det här fallet att tråden mellan kloten är spänd, och i ett tidigare berört fall att det är maskinen i loket som drar igång tåget. (Jag skriver "AJ:s version", för jag vet inte om jag ska behöva skära Einstein över samma kam.)

DL: Han pratar ju om centripetalkrafter och grejer. När nånting snurrar runt en axel så utövas en kraft (acceleration runt centrum), den går att mäta utan problem, men när nånting åker rakt fram så finns det ingen kraft som går att mäta.

Vi kan "alltid" avgöra vilken av två referensramar som accelererar, men vi kan inte avgöra vilket som rör på sig och vilket som står still.

I det första stycket jag citerade talar han om centripetalkrafter. I det andra stycket talar han om förhållandet mellan två "referenssystem" (fixstjärnorna och kloten). Sedan knyter han ihop det genom att säga att så länge vi inte känner till centripetalkrafterna mellan kloten, kan vi inte avgöra vilket system som rör sig och vilket som står stilla. Men så snart vi *vet*, kan vi avgöra det, för då vet vi också *orsaken* till den rörelse vi iakttar.⁶

Vad beträffar rörelse rakt fram, så har vi ju redan exemplet med tåget. Ska *du* också börja konstruera till de enklaste saker här?

\$\$\$

AJ: Jag väntar fortfarande med spänning på vilken jordens faktiska hastighet är.

Exemplet med tåget är landskapets *faktiska* hastighet 0. Om tåget går med 100 km/tim är landskapets *skenbara* hastighet också 100 km/tim. Men i det här exemplet står jorden still. (Drar du in ytterligare ett referenssystem i resonemanget, som jordens rörelse runt solen, blir förstas matematiken genast knepigare. Men det är väl inte den saken du bråkar om här?)

Det enda du håller på med här är ju faktiskt att hårdnackat förneka distinktionen mellan vad som *är* och vad som bara *ser ut*; samt att lika hårdnackat förneka att *orsakerna* till att något rör sig har någon relevans för rörelsen. Men i så fall får du väl ändå löpa linan ut och försvara Immanuel Kants position: att *allt* vi kan ha kännedom om bara är "som det ser ut", och att man inte *kan* göra någon skillnad mellan "faktiskt" och "skenbart", och att de verkliga orsakerna är för evigt förborgade.

AJ: Både jorden och tåget rör sig med en myriad olika hastigheter gentemot en oändlig mängd lika berättigade referenssystem.

Jaså, det *var* det du bråkade om i alla fall. Men jag har aldrig någonsin förnekat att blir betydligt knepigare om tågets hastighet också ska ställas i relation till jordens rörelse runt solen, eller till Vintergatans rörelse i förhållande till Andromedanebulosan. I själva verket har jag explicit förklarat att jag fokuserar på relationen mellan tåget och landskapet. Och varför skulle jag göra något annat? Det faktum att både landskapet och tåget ständigt ändrar position i förhållande till Andromedanebulosan kan ju varken göra till eller ifrån för frågan vad som får tåget att rulla.

Jag har förresten ett annat exempel från Newton, som kan vara värt att diskutera.

Med dessa undersökningar över månens rörelser har jag velat visa att månens rörelser, enligt gravitationsteorin, kan beräknas ur sina orsaker. Enligt samma teori har jag för resten funnit att den årliga ekvationen i medelrörelsen uppkommer av månbanans växlande utvidgning genom solens kraft enligt Koroll. 6, Prop. LXVI, Bok 1. Denna kraft är större i solens perigäum⁷ och utvidgar mån-

⁶) Dessutom står det ju faktiskt ingenting om acceleration i mitt Newtoncitat, så DL:s invändning är inte helt begriplig.

⁷) Perigäum är den punkt på månbanan som befinner sig närmast solen, och apogäum den som befinner sig längst bort. Men det visste ni väl redan? Själv var jag tvungen att slå upp orden. (Stavningen är ålderdomlig; idag skulle man skriva "perigeum" och "apogeum".)

banan; i apogäum är den mindre och tillåter att banan sammandrages. I den utvidgade banan rör sig månen långsammare, i den sammandragna snabbare. (*Naturvetenskapens matematiska principer*, bok 3, s. 76.)

Men måste det vara som Newton skriver här? En alternativ förklaring är att månens hastighet är konstant, men att det i perigäum råder rumsdilation och tidskontraktion, och i apogäum tvärtom rumskontraktion och tidsdilation.

Nu menar jag inte det här på fullaste allvar. Men ni kan ju alltid ta er en funderare på varför Newtons förklaring är bättre än mitt alternativ.

AJ: Därför att han grundande sin förklaring på de fakta han hade tillgängliga medan du drog en rövare.

I och för sig sant, men det finns ett bättre svar.⁸

\$\$\$

DL: Har du två bollar som åker förbi varandra med konstant hastighet (och du inte har någon annan referenspunkt) så kan du godtyckligt säga vilken som står stilla och vilken som rör sig (och det är omöjligt att avgöra vilken som "faktiskt" rör sig), och alla beräkningar blir korrekta oavsett hur du väljer.

I det här fallet kan man ta reda på vem som sparkat de båda bollarna. Om den ena bollen sparkats av Eusebio och den andra av någon i FCZ, är det med all sannolikhet den förra bollen som rör sig med högst hastighet. (Exemplet är lite skämtsamt, men du bör förstå det i alla fall.) *Innan* man tagit reda på det (d.v.s. innan man hittat *orsakerna* till bollarnas respektive rörelse) är det omöjligt att avgöra vilken boll som rör sig (eller vilken som rör sig mest) i förhållande till den andra. Det betyder inte att man fortfarande kan vara "agnostiker" i frågan, när man väl lärt känna orsakerna.

Den som har svårt att se problemet här är nog jag. Men det beror nog på att jag misslyckats med att tillgodogöra mig Immanuel Kant.

AJ: Okej, om det här är så löjligt så föreslår jag att du konstruerar ett experiment som avgör den *absoluta hastigheten* av ett objekt. (Min kursivering.)

Jag har aldrig överhuvudtaget talat om något sådant som "absolut hastighet". Den enda hastighet jag talat om är tågets relativt landskapet.

Tidigare i tråden har jag förklarat att jag inte tror på något sådant som ett "absolut rum" eller en "absolut tid". Eftersom hastighet uttrycks som rum/tid (km/tim. eller m/sek.), så kan jag ju heller inte tro på något sådant som "absolut hastighet".

Så slå inte in öppna dörrar här, och försök inte tillvita mig en uppfattning som är raka motsatsen till den uppfattning jag faktiskt har.

AJ: ...din distinktion mellan skenbart och faktiskt är *detta och alla andra fall* fullständigt meningslös. [Min kursivering.]

Jag vet verkligen inte hur jag ska kunna argumentera mot uppfattningen att distinktionen "verklig/skenbar" *alltid* är meningslös. Det är liksom lite för uppenbart att den alltsomoftast är meningsfull. Men vi kan ju se vart den leder.

Ta det välbekanta faktum att solen, från vår utgångspunkt, förefaller röra sig runt jorden. Sedan några århundraden känner vi till att det i själva verket är tvärtom. Men om denna distinktion *alltid, i alla fall, undantagslöst* är meningslös, då finns det ju heller ingen möjlighet att ta ställning mellan den ptolemaiska och den kopernikanska världsbilden. De båda förklaringsmodellerna är likvärdiga. Är det så du menar?

Men vi behöver ju inte hålla oss till fysiken. Ta det faktum att penninginflation och artificiell kreditgivning ("loose money") skapar en illusion av välstånd. Att välståndet är illusoriskt visar sig när konjunkturen vänder. (Etcetera, etcetera – jag ska väl inte behöva dra hela den "österrikiska" konjunkturcykelteorin här.) Om det inte finns någon meningsfull distinktion mellan skenbart/verkligt, då kan man ju heller inte gärna ta ställning mellan "österrikisk" ekonomi och "mainstream"-ekonomi. Förklaringsmodellerna är likvärdiga. Och någon vits med att polemisera mot "mainstream"-ekonomerna är det inte heller. Alla har ju precis lika rätt.

AJ: Okej, men varför hävdar du då att landskapet och tåget initialt befinner sig i vila?

Mycket enkelt. Jag *ser* att tåget står stilla. Och du menar väl ändå inte, utöver allt annat du försöker pracka på mig här, att jag ska förneka mina sinnens vittnesbörd?

Och jag talar alltså fortfarande om att tåget befinner sig i vila relativt landskapet (eller tågstationen), inte om hur det förhåller sig i relation till solen eller Andraomedanebulosan. Jag säger alltså det här en gång till, eftersom jag vid det laget är övertygad om att du *fullständigt avsiktligt* försöker missförstå vartenda ord jag säger.

Uno: Jag håller med dej POS, det är slöseri med resurser att använda mer komplexa verktyg än nödvändigt; om man vill leka i en ordinär sandlåda så är det fullt tillräckligt och mycket enklare och bättre att använda vanlig hink och spade, istället för att prestigemässigt ta till en jättelik grävskopa som trycker ner och förstör gräsmattan och riskerar att förstöra hela sandlådan.

Tack. [En av de få vettiga saker som sades i denna debatt, "present company excluded".]

FL: Ja, men att utifrån det komma fram till slutsatsen att det inte finns några relativa rörelser är dumheter.

Här gav jag upp. Det var lite för uppenbart att mina meddebattörer inte brydde sig om att läsa vad jag faktiskt skrev, att de (av allt att döma avsiktligt) missförstod det, och att jag blev pådyvlad en uppfattning som är raka motsatsen till vad jag faktiskt skrivit. Vid det här

---

⁸) Det bättre svaret är att Newtons förklaring anger en *fysisk orsak* till fenomenet, nämligen solens dragningskraft. Men sådana visdomsord ville jag vid det här laget inte spilla på AJ.

laget handlar debatten inte om relativitetsteorin utan om mina meddebattörers psyko-epistemologi och intellektuella hederlighet (eller rättare avsaknad därav). Jag skrev följande till en av forumets moderatorer:

Men jag har överhuvudtaget aldrig påstått något sådant som att det inte finns några relativa rörelser. Så om det är mig FL polemiserar mot här, far han med ren lögn. Och jag kan inte se att någon annan i tråden hävdar något sådant heller.

Men att påpeka det här för FL är ju bortkastat. Vad man än säger till FL, får man dubbelt så mycket skit tillbaka.

Dessutom kör ju AJ med precis samma "argumentation". Han bara försöker förklara för mig att allting i universum befinner sig i rörelse i förhållande till något annat i universum - precis som om jag inte redan visste det! Allt jag har hävdar är två fullständiga självklarheter:

1. Att när tåget står på perrongen, befinner det sig i vila i förhållande till perrongen, och
2. Att när tåget sätter igång, drivs det av någon mekanism i loket, inte av någon mekanism någon annanstans i universum.

Och nu tänker jag alltså inte tillbringa resten av mitt liv med att dementera rena lögn. Så det blir inte mer från mig om det här ämnet.

Kantkopplingen

Jag har inte nämnt det förut, men det kanske är dags att nämna det: David Harrimans huvudtes i sina föreläsningar "The Philosophic Corruption of Physics" är att moderna fysiker inte längre söker efter faktiska *fysiska förklaringar* till de fenomen de iakttar; de nöjer sig med att göra en *matematisk beskrivning* av fenomenen. Harriman skyller det, i sedvanlig objektivistisk ordning, på Immanuel Kants inflytande. Nu tycker jag att objektivisterna ibland överdriver Kants betydelse, men i just det här fallet tror jag Harriman har rätt. I Kants världsbild har vi inte kontakt med annat än just "företeelser" eller "fenomen", så varför söka efter fysiska *förklaringar*, vilket skulle implikera att vi förklarar de fenomen vi iakttar utifrån saker som faktiskt *finns*?

Hur det här förhåller sig till idén att det lika gärna kan vara landskapet som rör sig som att tåget rör sig, det överlämnar jag åt min bildade publik att räkna ut på egen hand.

\$\$\$

Jag borde kanske göra Kantkopplingen explicit.

Om man använder den själsförmögenhet som Kants filosofi går ut på att utplåna, nämligen förnuftet, så inser man ju rätt kvickt att det är tåget som rör sig och att landskapets rörelse är skenbar. Man inser också att det finns en *orsak* till det. Om det är ett ångdrivet tåg, är orsaken att någon håller ner kol i en ugn, att värmen får vatten att förångas, att ångan sätter fart på en mekanism med kolvar och annat som får loket att röra sig, och att loket sedan drar resten av tåget. Man inser också rätt kvickt att någon liknande mekanism som sätter landskapet i rörelse visavi tåget helt enkelt inte existerar. Varav man drar slutsatsen att tåget verkligen *rör sig*, medan landskapet bara *ser ut* att röra sig.

Men enligt Kants filosofi är *allting* bara "som det ser ut". Enligt Kant lever vi i en värld av "fainomena" eller på tyska "Erscheinungen". En klumpig men exakt översättning av "fainomena" är "tillsynskommanden". Någon kontakt med vad som ligger bakom dessa "tillsynskommanden" har vi inte, och kan aldrig ha. "Tingen i sig själva" är för evigt förborgade för oss.

Enligt detta synsätt är den enkla orsaksförklaring till tågets rörelse jag gav ovan precis lika skenbar som landskapets rörelse. Det *ser ut* som om det står eldare i loket och lassar in kol, det *ser ut* som om vattnet förångas, det *ser ut* som om kolvarna rör sig, etc. Men hur det verkligen *är* har vi inte den blekaste aning om. Det är heller ingen mening med att söka djupare bakomliggande orsaker till sådant som att kol brinner eller att vatten förångas, för de bakomliggande orsakerna är fortfarande bara som det *ser ut*.

Därför menade Kant att de matematiska relationerna mellan företeelser ("tillsynskommanden") är tillgängliga för oss, medan de verkliga, fysiska *orsakerna* till fenomenen är för evigt förborgade, så det är ingen mening med att söka efter dem.

Att Kants filosofi blivit så allmänt accepterad är den djupaste orsaken till att modern fysik inte bryr sig om att söka fysiska orsaker till de iaktagna fenomen (som t.ex. att landskapet verkar röra sig, när man tittar ut genom tågfenstret), utan nöjer sig med matematisk beskrivning (typ "landskapet rör sig relativt tåget med samma fart som tåget relativt landskapet").

Eller åtminstone ser det så ut.

Om det kan intressera någon, så skrev Kant en gång en lärobok i fysik, där han deducerar åtskilliga av Newtons teorem utifrån sina egna åskådningsformer och kategorier, från "det mänskliga medvetandets struktur".⁹ Så vad ska vi med Newton till, när vi kan lära oss precis detsamma av Kant? Nu är det ju bara den lilla haken att Newtons teorem var tillgängliga, så att Kant kunde plankta dem och omtolka dem...

---

⁹) Jag har den informationen från Harrimans föreläsningar. Det nämns också i ett av de utdrag ur Harrimans kommande bok som publicerats i *The Objective Standard*.

Till frågan om vem som "sprider träck"

David Harriman har skrivit en kort uppsats som finns tillgänglig på nätet: "[Where Have You Gone, Isaac Newton?](#)" - och ni kan gott läsa den uppsatsen, innan ni tar del av följande meningsutbyten:

AJ: Vad har han [Harriman] själv bidragit med annat än att sprida träck?

Drup orättvist. Lyssna åtminstone på Harrimans föreläsningsserie (som jag rekommenderat förut), innan du kommer med sådana här omdömen.

AJ: När man läser sådant här blir man inte förvånad att folk får intrycket att objektivism i allmänhet och ARI i synnerhet är en sekt.

Men att objektivismen är en sekt vet vi ju redan!¹⁰

AJ: [Harrimans artikel] är extremt vinklad och innehåller rena felaktigheter. När man läser sådant här blir man inte förvånad att folk får intrycket att objektivism i allmänhet och ARI i synnerhet är en sekt. [...] Skriver man en sådan vulgärtolkning av kvantmekaniken och drar en yrkeskår över en kam på grund av isolerade företeelser tycker jag att man förtjänar sig en känga.

Din kritik är ju inte särskilt specifik, och dessutom utgår den ifrån att Harriman aldrig haft något mer att säga utöver vad som står i denna korta artikel (på tal om att "dra över en kam"). Men OK:

David Harriman: Physicists didn't reach this state of intellectual bankruptcy overnight. Early in the 20th century, Einstein explicitly rejected Newton's scientific method. "We now realize," Einstein wrote, "how much in error are those theorists who believe that theory comes inductively from experience." Instead, he insisted that theories are "free creations of the human mind."¹¹ The inevitable result of such freedom is the currently fashionable "fantasy physics."

Exakt vad är fel här? Är det här citatet från Einstein något som Harriman bara hittat på? Eller har Einstein skrivit detta och du menar att han har rätt: att teorier ska vara "free creations of the human mind"? Är det så att denna premiss så småningom måste leda till "phantasy physics", eller har en sådan premiss inga sådana konsekvenser alls? Eller är det så att den faktiskt leder till "phantasy physics", och att "phantasy physics" är vad vi ska ha?

David Harriman: Today, physicists suppose that a particle can travel many different paths simultaneously, or travel backwards in time, or randomly pop into and out of existence from nothingness. They enjoy treating the entire universe as a "fluctuation of the vacuum," or as an insignificant member of an infinite ensemble of universes, or even as a hologram. The fabric of this strange universe is a non-entity called "spacetime," which expands, curves, attends yoga classes, and may have twenty-six dimensions.

OK, jag tror dig om du säger att detta inte är representativt för *alla* moderna fysiker. Men jag hör det lite för ofta från fysiker som ska föreställa seriösa för att kunna avfärda det som en *total* vrångbild.

\$\$\$

Venomix: Så vitt jag förstår (är inte inläst på modern fysik) är rymdtiden en matematisk sammansättning av rum och tid. Att då kalla den för "the fabric of this strange universe" blir ju helt fel, då det tyder på att rymdtiden skulle vara något fysiskt existerande och inte bara en del av en (uppenbarligen i ett visst intervall gällande) modell.

Det är förstås en himmelsvid skillnad mellan att betrakta rumtiden som en matematisk modell och att tillmäta den verklig, fysisk existens. Men såvitt jag förstår "förtینگligade" redan Einstein rummet, när han talade om "krökt rum". (Och, för att förtydliga, så tror jag säkert att de iakttagelser som ledde fram till detta - att ljuset böjer sig, när det passerar någon stor himlakropp - är korrekta. Den saken verifierades, om jag minns rätt, någon gång på 20-talet. Det är idén att rummet *själv* kröker sig jag invänder emot.)

De där 26 dimensionerna som tycks ha tillkommit sedan dess vet jag inte mycket om, annat än att jag hör talas om dem när jag tittar på vetenskapsprogram på TV.

F.ö. gjorde sig även Newton skyldig till "förtینگligande", när han talade om "absolut rum" och "absolut tid".

Kan förtydliga att min kritik mest gäller den artikeln då jag inte har hittat några fler källor angående objektivistisk kritik mot modern fysik.

Det finns en föreläsning av Harriman som heter "Physicists Lost in Space". Tyvärr bara på band, och jag hinner nog inte transkribera bandet under jullovet.

Lerfötter på hjältar

Att "sätta lerfötter på hjältar" är en populär sport bland avundsjuka medelmåttor. Den består i att försöka undergräva hjältens hjälte-status genom att gräva fram en eller annan snaskig detalj ur hjältens privatliv, eller också i diverse psykologiserande spekulationer om hjältens inre liv - eller ibland helt enkelt i att försöka driva narr med hjältens.¹²

Ett illustrativt exempel återfinns alldeles i slutet av Stephen Hawkings *A Brief History of Time (Kosmos: en kort historik på svenska)*: två sidor ägnas åt att demonstrera att "Isaac Newton var ingen trevlig man". Men vem studerar Newton i avsikt att utröna om han var trevlig eller otrevlig? Sidorna saknar all relevans för vad som tas upp i resten av Hawkings bok. Så vad är Hawkings avsikt?

Det följande är ett annat exempel:

FL: Om man blundar för dessa [relativitetsteorins] mycket handfasta resultat och drömmer sig tillbaka till Isaac Newton (som själv var en excentriker och mystiker som ansåg att det han blivit berömd för idag bara var en bisak) är ren evasion.

¹⁰) Något malplacerat skämt. Uttalanden av det här slaget förtjänar en rejäl utskällning och en spark i ändan.

¹¹) Detta är ett citat från *Den speciella och den allmänna relativitetsteorin* (s. 136 i den svenska översättningen). Jag har inte kunnat lokalisera det första Einsteincitatet, men han säger likande saker i samma bok. - I en tidigare debatt (se årg. 7) framgick det att debattören AJ aldrig har läst denna bok av Einstein; ändå uppträder han som "auktoritet" på Einsteins teorier.

¹²) Man kan sätta lerfötter på skurkar också - som t.ex. att kritisera Rousseau för att han skickade sina egna barn till barnhem, hellre än att tillämpa sina pedagogiska teorier från *Émile*; eller Karl Marx för att han gjorde en piga med barn och sedan lät Engels ta på sig faderskapet. Sant; med det saknar också all relevans för bedömningen av Rousseaus eller Marx teorier.

Newton drack föresten kvicksilver då och då för att han använde det som ingrediens till sina alkemiska elixer.

Sådana här uttalanden ger mig dålig smak i munnen. För att få bort den dåliga smaken satte jag mig ner och började läsa den svenska översättningen av *Principia* (inhandlade den antikvariskt i somras, men har inte hunnit titta på den förrän nu), och hittade följande i inledningen:

Om man beträffande Newtons upptäckt av ljusets sammansättning skulle kunna säga att, om han ej gjort denna upptäckt omkring år 1699, skulle antagligen någon annan hava gjort det ett eller annat 10-tal år senare. Och om han vid samma tid, eller ännu tidigare, icke hade upptäckt differentialkalkylen, skulle säkerligen Leibniz' upptäckt ändå hava kommit, måhända endast några år fördröjd. Men då det gäller *Principia* – attraktionslagens *monumentum ære perennius*¹³ – så kan man påstå, med en sannolikhet, som gränsar till visshet, att ingen annan människa någonsin skulle kunna hava författat ett dylikt verk, om Newtons arbete hade uteblivit. Med all säkerhet skulle själva gravitationslagen hava blivit funnen och formulerad även utan Newton, och en eller annan skulle i sinom tid hava uppträtt och härur hava härlett Keplers lagar och planernas rörelse, en *annan* skulle hava funnit att även kometernas banor härur kunde härledas, en *tredje* skulle hava visat att planeternas massor på detta sätt skulle kunna bestämmas, en *fjärde* att jordklotets avplattning härav är en nödvändig följd, en *femte* att vårdagjämningens precession är en konsekvens ur gravitationslagen, en *sjätte* hade förklarat ebb- och flodfenomenen, en *sjunde* kunde måhända visa hur man ur ett fåtal observationer på jordens yta är i stånd att beräkna en komets eller planets bana kring solen, en *åttonde*, säkerligen icke utan hjälp av ett dussintal andra astronomer, skulle med mycken möda hava härlett och förklarat månens rörelse kring vår jord. Tid efter annan skulle måhända någon stor man hava uppträtt, som kunnat förklara två eller tre av dessa fenomen på en gång. Men att *i ett slag* härleda alla dessa företeelser ur en enda enkel lag, att förklara såsom genom ett trolleri alla svåra gåtor som mänsklighetens visaste män förgäves grubblat på i nära två tusen år och samtidigt ge en begriplig uppfattning av hela universum – det är ej förbehållet en vanlig dödlig. (Skrivet av Newton svenske översättare, C.V.L. Charlier.)

Så talar en man som förmår visa sitt ämne tillbörlig respekt.

Snorvalparna på forumet (som förmodligen skulle sitta och snora i en jordkula och inte här ute på nätet, om det inte vore för Isaac Newton) har en del att lära.

FL: Själv motsägelse. Å ena sidan "om inte Newton, så några andra". Å andra sidan var det Newton som uppfann internet (jag trodde att det var Benjamin Franklin som gjorde det.)

Jag sade inte att Newton uppfann internet. (Och ransonera dina lustigheter, för jag tycker inte att de är lustiga.) Vad jag vill påstå är att ny kunskap alltid bygger på gammal kunskap, och om den gamla kunskapen inte fanns, skulle den nya kunskapen aldrig ha kommit. Men OK, det finns fler än Newton du har att tacka för att du inte bor i en grotta eller en lerkoja.

Jag kan inte förstå detta helgonförklarande av Newton. Framstår han inte som en större man i och med att han trots (eller tack vare) sina mentala tvångströjor lyckades producera god och hållbar vetenskap?

Det handlade inte om "helgonförklarande". Däremot handlade det om somligas förtjusning i att "sätta lurfötter på hjältar", något som enligt mitt förmenande är den lägsta, grövsta och primitivaste formen av psykologisering.

FL: Det är ett kallt konstaterande att det som var en bisak för Newton är viktigt för oss.

Jag vet inte ens varifrån du har fått det att *Principia* skulle ha varit en bisak för Newton. (Förmodligen har du fiskat upp det ur någon skvallerkrönika.) Det enda jag vet är att Newton var väl medveten om att han bara skrapat på naturens yta och att det fanns betydligt mer att upptäcka än vad ens han upptäckt.

FL: Med "bisak" raljerade jag lite. För om han hade varit så genomrationell så hade han vidareutvecklat sina upptäckter och inte börjat leka da Vinci-koden.

Och du ska förneka att du ägnar dig åt att sätta lurfötter på Newton? Han gjorde väl ändå mer för fysiken än vad någon annan enskild dödlig gjort. (Se Charliers åtta punkter.) Om han inte upptäckte *allt* som finns att upptäcka, får väl detta tillskrivas det faktum att människans livslängd är begränsad.

Vad är det förresten för underligt med att han studerade alkemi? Hade han bara levt dubbelt så länge, hade det kanske lett till genombrott i kemin, lika revolutionerande som hans genombrott inom fysiken. Det är väl för fan inte *hans* fel att det är lite svårt att bli 160 år gammal.

FL [citerar något han fiskat upp på nätet]: Newton repeatedly said that the mathematical formulae in his *Principia* were universal truths revealed by God to a select group of mystical philosophers at the dawn of civilization, an esoteric tradition to which he considered himself heir – yet another aspect of his thought that modern scientists have conveniently allowed to slip into obscurity.

Skvaller som appellerar till skvallermentaliteter.

Du har en Newton i skrift som ingen gärna kan beskylla för att vara irrationalist eller mystiker – och så har du en del uttalanden som du inte ens försöker verifiera som säger att han *var* det i alla fall. Och så väljer du skvallret.

Du ger dig på Isaac Newton av precis samma skäl som du uppskattar "En eftermiddag i dalen"¹⁴ och hittar sado-masochism i Ayn Rands romaner, nämligen: så fort du ser något storartat och värdefullt (storartade romaner i det ena fallet, storartade vetenskapliga upptäckter i det andra), så måste du genast dra ner det i smutsen – den smuts där du själv befinner dig.

¹³ "monument varaktigare än kopparn" (citat från Horatius).

¹⁴ En osedvanligt snaskig "satir" över Ayn Rands litterära stil.

\$\$\$

Wolfenstein: Föresten så beundrar jag Newton jättemycket. Han är den absolut störste matematikern som någonsin gått på jorden. Han löste problem, som mänskligheten hade grubblat på i över 2000 år, när han var 20 år gammal.

Tack! Ska ta bort snorvalpsstämpeln.¹⁵

Men jag tycker att det är nödvändigt att vara öppen med att han hade lite skumma saker för sig.

Vad jag vet skrev Newton en underlig avhandling om profetior i Bibeln. (Charlier kallar förresten den avhandlingen ett pekoral.) Hans insatser som alkemist är jag okunnig om.

Strängteorins 26 dimensioner

Det här är något jag hade tänkt skriva med aldrig fick tid med (och det skulle förmodligen ändå ha varit bortkastat).

Vad det än finns för problem med relativitetsteorin eller med kvantfysiken, har dessa teorier tillkommit för att förklara verkliga företeelser och verkliga problem (som t.ex. att ljuset beter sig på ett sätt som skiljer sig från andra rörelser i universum). Så ligger det inte till med "strängteorin". Den har tillkommit därför att man hittat ett eller två teorem hos den berömde matematikern Leonhard Euler som, menar man, implicerar ett antal dimensioner utöver de tre vi känner till. (Ingen skugga må falla över Leonhard Euler, som säkert skulle rotera i sin grav, ifall han fick höra talas om det här.)

Dessutom ska väl tilläggas att strängteoretikerna inte är överens om exakt hur många dimensioner som behöver läggas till; det finns mer än ett bud om den saken.

Hursomhelst: att "bevisa" att det finns fler än tre dimensioner kan jag själv göra utan att behöva studera Euler; det räcker med lite vanlig skolmatte i form av Pythagoras sats.

Ta den mest elementära tillämpning av denna sats som tänkas kan: att man reser en stegen mot en vägg för att räkna ut hur högt ett fönster sitter. För att göra det extra enkelt kan vi säga att stegen är 5 m lång, och att avståndet från väggen är 3 m; då är befinner sig fönstret på en höjd av 4 m. Ja, ni vet hur man räknar ut det.

Men vänta nu ett ögonblick! Man kommer fram till att $x^2=16$ och att $\sqrt{16}=4$. Men $\sqrt{16}$ kan lika gärna vara -4 !

I matteundervisningen får man lära sig att helt enkelt förkasta den negativa roten, eftersom den är uppenbart otillämplig. Man har alltså helt enkelt inte insett att det finns en negativ spegelvärld, där fönstret befinner sig på en "höjd" av -4 m!

Och om detta förefaller dig en smula absurt, se då till att överge ditt sunda förnuft!

Nu kan jag faktiskt tänka mig ett fall där den här negativa roten skulle äga sin tillämplighet. Anta att huset står precis i vattenbrynet (det kan ju t.ex. ligga i Venedig) och att man alltså reser stegen från en liten gondol. I så fall skulle den negativa roten tala om för en att spegelbilden av fönstret befinner sig 4 m ner i vattnet, och att om man sänker ner stegen i vattnet från gondolen och lutar den mot husets spegelbild, skulle den hamna 4 m ner. Men detta ändrar ju inte det faktum att en spegelbild är och förblir en spegelbild.

Strörepliker

Jag hänvisar nedan till en uppsats av Travis Norsen, "Einstein's Contributions to Quantum Theory", som stod att läsa i nättidskriften *Axiomatic*, nr 1-3. (*Axiomatic* har tyvärr upphört, men de nummer som publicerades kan fortfarande beställas för en billig penning.) Norsens uppsats behandlar den bekanta kontroversen mellan Einstein och "Köpenhamnsversionen" av kvantfysiken - och om någon undrar, tar Norsen Einsteins parti.

GML: ...ingen i tråden här som kritiserat objektivistens syn ens är förmögen att ens i grova drag sammanfatta vad denna syn går ut på.

Hä! Kan du själv ge en sammanfattning i grova drag? (Jag tror inte att jag kan det. Fast kanske, om jag funderar riktigt skarpt.)

Naturligtvis kan Harriman och Travis Norsen (de objektivistiska fysiker jag känner till) ha fel. Och ingen av dem har utgett sig för att ha den slutgiltiga lösningen på alla fysikens gåtor. Men att avfärda dem så som AJ gör - nää.

Jag kan ju inte bedöma alla detaljer i Norsens uppsats om Einstein och kvantfysiken. Men det inte tu tal om att han gjort ett grundligt jobb och att han har väsentliga saker att säga.

GML: Teorier inom fysik (och andra vetenskaper) är ogiltiga om de förnekar filosofiska axiom såsom identitetslagen.

Instämmer. Fast det finns en liten komplikation här, som Travis Norsen tar upp i sin uppsats i *Axiomatic*: en sådan teori kan modifieras av sunda förnuftet, så att den fås att stämma med identitetslagen. Norsens exempel är "Köpenhamnsversionen" av kvantfysiken: den version som presenteras i läroböcker i fysik är lite vettigare än den ursprungliga teorin.

En sund vetenskaplig syn på universum måste ta hänsyn till att filosofi och inte fysik är den fundamentala vetenskapen. Således kan man avfärda teorier som Big Bang utan att vara kärnfysiker. Big Bang förutsätter ju att universum bildades ur ett identitetslöst tomrum. Att någon som de där Bogdanovs¹⁶ kommer och dessutom spekulerar om universums beskaffenhet såsom identitetslöst tomrum är det ju lite skrattretande även för en lekman...

¹⁵) På Wolfenstein, alltså, inte på forumets övriga snorvalpar.

¹⁶) Bröderna Bogdanov nämns i Harrimans uppsats som jag länkade till tidigare; de har utvecklat en teori om "universum före Big Bang".

Instämmer. Jag tror inte heller på Big Bang, men möjligen skulle teorin kunna räddas, ifall man antar ett "pulse-rande universum", som under årmiljardernas lopp krymper ihop till en liten prick för att sedan sätta igång och expandera igen, o.s.v., o.s.v. Fast försöker jag utveckla det teorin, är jag snart lika spekulativ som bröderna Bogdanov. Och dessutom är det väl tämligen absurt att universum som helhet skulle kunna hålla på och krympa eller växa.

\$\$\$

FN: Ärligt talat är jag något förstummad över att ni som tvivlar på bigbang-teorin verkligen menar allvar. Varför? Bevisen är överväldigande, fullt i klass med Darwin vs kreationism.

Jämförelsen är träffande i *ett* avseende: Big Bang är en sekulariserad version av skapelseberättelsen. I skapelseberättelsen skapar Gud världen ur intet. I Big Bang uppkommer världen ur intet utan att ens behöva hjälp på traven från Gud.

\$\$\$

AJ: Faktum är att Maxwells ekvationer är oförändrade under lorentztransformationer, men inte under galileiska transformationer, vilket var själva anledningen till att lorentztransformationen introducerades en gång i tiden. Dvs. om lorentztransformationen som alltså direkt implicerar längdkontraktion och tidsdilation skulle vara fel, skulle elektromagnetismen falla med den. Vi skulle inte ha mycket fysik kvar då.

För all del, Harriman säger också att lorentztransformationerna stämmer, så varför skulle jag tvivla på det, i avsikt av egna detaljkunskaper i fysik? Frågan är ju hur det bevisar att rum och tid har någon sorts oberoende existens. Eller hur det gör att en kilometer forfarande är just en kilometer, när den har blivit kortare, och en sekund fortfarande en sekund, när den har blivit längre.

Vi *måste* väl ändå prata förbi varandra här?¹⁷

\$\$\$

FN: Jag såg ett program där Stephen Hawking tyckte det var dags att vi kanske skulle förbereda oss på att vårt universum inte är ett unikum, utan att miljarder andra finns – han förklarade det visuellt med kokande vatten, där då varje ångpartikel är ett nygenererat universum (hur han tänker sig bevisa det vet jag inte).

Stephen Hawking, om något, är väl "phantasy physics"?

När jag talar om "universum" brukar jag f.ö. mena "totaliteten av det som existerar". En sådan totalitet kan det ju inte finnas mer än en av. Om någon pratar om "miljarder universa", så är det antingen nonsens, eller också används ordet "universum" i en annan bemärkelse än den gängse. Är det det senare, har jag inga andra problem med det än ett rent språkproblem. Inte heller behöver jag avancerade kunskaper i fysik för att förstå vad som menas, för det stod redan i en gammal barnvisa: "Världen är så stor, så stor, Lasse Lasse liten; större än du nånsin tror, Lasse Lasse liten."

Jag antar att han föreslår en sån sak för att han a) anser big bang i all väsentlighet vara riktig, och b) inte kan finna bevis för ett oscillerande universum, c) samt inser att Något inte uppstår ur Inget.

Alltid något, om han inser det sistnämnda.

FN: Einstein påstod att fantasi ofta är viktigare än kunskap för att nå sanningen.

Vilket ju faktiskt också är David Harrimans huvudinvändning mot Einstein.

Den gängse, för mig, är det som omfattar den kännedom vi har – de galaxer vi vet eller förmodar existera mer specifikt. Universum = Skapelsen och Alltet.

Men universum kan inte vara "totaliteten av det vi *har kännedom om*". Universum innehåller väldigt mycket som ingen av oss ännu känner till. "Större än du nånsin tror", som det står i visan.

\$\$\$

FL: Ja, men så är vi ju inte som Augustinus Gud som befinner sig utanför tiden och kan ha en absolut kännedom om hur saker och ting rör, eller inte rör sig.

Vet inte riktigt vad Augustinus har här att göra, men med din förmåga till fri association är väl det mesta möjligt.

Annars hade Augustinus ett fyndigt argument för tesen att tiden inte existerar. Det går så här: tiden består av tre delar, det förflutna, nuet och framtiden. Men det förflutna har redan upphört att finnas, och framtiden har ännu inte börjat finnas. Så allt som finns är nuet. (Fast den som misstänker att det är något fel med det här resonemanget har säkert rätt.)¹⁸

¹⁷) Jag tar tillbaka det. En av oss missförstod avsiktligt den andre. Och det var inte jag.

¹⁸) Det finns en fortsättning av resonemanget också: Nuet är ju inget annat än en skärningspunkt mellan det förflutna och framtiden; men om varken det förflutna eller framtiden existerar, kan ju nuet inte existera heller.

Privatundervisning om Immanuel Kant

Från en tråd på Liberal Debatt under rubriken "Varför hatar objektivisterna Immanuel Kant?" Låt mig börja med att citera Carl Svanbergs omdöme om denna debatt:

En debattör som kallar sig för "hobbyliberalen" har nyligen tagit del av privatlektioner om Kants filosofi av Per-Olof Samuelsson. Grundligt har POS i vad som enligt mig måste betecknas som en enorm, ja nästan oförtjänt, generositet svarat på praktiskt taget alla frågor. Inte bara det: han har även hjälpt denna människa med att förstå varför han har missförstått vad Kants filosofi går ut på, hur han ska lära sig att skilja [sin] egen tolkning av Kants filosofi [från] vad Kant själv säger, osv.

Efter alla dessa gratislektioner säger denna "hobbyliberal" helt plötsligt att han vill lämna Kant åt sidan, för att istället kunna be POS förklara, helst i ett jättekort och extremt lättläst inlägg, varför han tycker det är givet att objektiv kunskap är möjlig för människan.

Har Carl rätt? Döm själva. Ordet över till "Hobbyliberalen":

Immanuel Kant verkar vara ett stort hatobjekt för många objektivisterna. Vad beror detta på? Är det för att han ifrågasatte människans förnuft som verktyg för att bilda sig en klar uppfattning om världen?

Om jag förstår det mest centrala i Kants kunskapsteoretiska tänkande rätt så menar han att det förhåller sig på det här viset. Människan har ingen möjlighet att förstå verkligheten som den är "i sig" utan kan bara förstå den som den framstår för henne själv. Förmågan att förstå världen begränsas av människans organism. Vi har bara fem sinnen (syn, hörsel, lukt, känsel och smak) och ett centralt nervsystem som sänder signaler till vår hjärna och det är detta som skapar vår föreställning om hur världen är beskaffad. Vad Kant alltså säger är att denna vår fysiska konstitution begränsar vår förståelse av verkligheten.

En person som exempelvis är döv eller blind har alltså en annan uppfattning om världens beskaffenhet än en människa som har alla sina sinnen i bruk. Även förnuftet/"intelligen" skiljer sig åt mellan olika organismer (och även mellan människor). En hund, för att ta ett exempel, har också fem sinnen, ett centralt nervsystem och en viss grad av förnuft. Hundar ska dock enligt vad jag vet ha en sämre syn än människor (medan en falk har en mycket större synförmåga) medan den å andra sidan har ett luktsinne som är vida överlägset människans.

Att en hund och en människas syn på verkligheten skiljer sig åt dramatiskt torde alltså inte vara något särskilt kontroversiellt påstående. Hundar sägs leva i en doftvärld och dofter intar för hunden en mycket centralare del av livet än vad det gör för en människa.

Detta är i princip så som jag förstått Kants grundläggande kunskapsteori. Han menar att på grund av hurdan vår organism är beskaffad beskärs vår möjlighet att förstå verkligheten. Verkligheten kan inte beskrivas objektivt av en människa utan vi kan bara ge subjektiva beskrivningar av den. Kant menar att vi är innesluten i en åskådningsform som bestämts av vår organism. Vi kan inte tolka världen på annat sätt än genom att använda våra sinnen och förnuft. Vår organism är alltså gränssättande. Man kan teoretiskt tänka sig att en människa skulle kunna ha ytterligare ett sinne (men omöjligt att sätta sig in i hur världen då skulle kunna te sig för oss. Jmf exempelvis hur omöjligt det vore för en sedan födseln blind person att utifrån beskrivningar sätta sig in i hur det är att se).

Allt detta tycker jag verkar ganska vettigt. Tycker inte ni att det är rimligt att säga att vår förståelse av världen bara kan sägas vara en subjektiv sådan? Vi kan omöjligt påstå oss förstå verkligheten som den är "i sig" bara genom att vi gör bruk av våra fem sinnen och vårt förnuft.

Med anledning av detta måste jag fråga varför så många objektivisterna verkar avsky Immanuel Kant. En del kallar honom en ond människa. Varför det? Vad är det som gör att Kant anses vara en ond människa? För att han sagt att människans förmåga att förstå verkligheten är begränsad? Menar ni att den inte är det? Och varför är en människa ond för att denne kommit till slutsatser som inte faller objektivisterna på läppen för? Jag bara undrar...

Vill du ha ett kort svar eller en avhandling?

Jag får väl i alla fall korrigera din presentation av Kants kunskapsteori. Kant menade visst inte att våra sinnen (eller vår "fysiska konstitution") begränsar vår kunskap om verkligheten. Tvärtom försvarar han sinnet vittnesbörd mot de traditionella skeptiska argumenten. (Hans försvar finns i *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht*, om någon har lust att kolla.)

Kärnan i Kants kunskapsteori är att vårt förnuft opererar i enlighet med vissa former som det inte kan tänka utanför (han kallar dem "kategorier"). Det är därför vårt förnuft som hindrar oss från att komma i kontakt med verkligheten och begränsar oss till en sorts subjektiv värld.

Och varför menade han det? Svaret finns i förordet till *Kritik av det rena förnuftet*: "Jag har därför funnit det nödvändigt att upphäva förnuftet för att ge plats åt tron."

Sedan har vi Kants etik, där han på fullt allvar hävdar att vår strävan att bli lyckliga för vår egen skull är roten till allt ont, och att strävan att uppehålla livet blir ett moraliskt imperativ, först när livet blivit fullständigt outhärdligt. (Läs *Grundläggning av sedernas metafysik* och *Religionen inom gränserna för det rena förnuftet*, som båda finns tillgängliga i bra svenska översättningar.)

För mer, både om Kant och om objektivismens kritik av Kant (som jag ibland tycker skjuter en smula över målet), se "Prolegomena zu einer jeden künftigen Kantkritik, die als vernunftsmässig wird auftreten können"¹⁹. Men den uppsatsen är en "prolegomena". Den riktigt stora Kantkritiska avhandlingen har jag inte hittat motivationen att skriva.

När jag läst beskrivningar av Kants filosofi så sägs det i dem att han menar att vår kunskap om verkligheten är begränsad av att en människa är innesluten i en åskådningsform...

Med "åskådningsformer" menar Kant rum och tid. Och han menar att våra begrepp om rum och tid inte kommer från sinneserfarenheten, utan är former som vi "pressar in" sinneserfarenheten i.

¹⁹) I *Nattväktaren*, årg. 6. Titeln är en efterhärming av Kants egen *Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik, die als wissenschaftlich wird auftreten können*.

\$\$\$

Kants filosofi är extremt komplicerad, så risken är att du får extremt komplicerade svar från mig också. Det Kända som egentligen är enkelt är målet för hans filosofi: att rädda den kristna religionen och den kristna självuppoftningsmoralen ("jag har funnit det nödvändigt att upphäva förnuftet för att ge plats åt tron"). Men sättet han gör det på är (för att sno ett uttryck från Ayn Rand) "som en flodhäst som ägnar sig åt magdans".

...han säger att vi inte kan nå kunskap om "tinget i sig" utan bara om "tinget för dig". Kant menar att för att ordna vår kunskap behövs dels sinnesintryck och dels att vi använder oss av vårt förnuft. Så på ett sätt har du rätt. Kant menar att förnuftet måste arbeta med något råmaterial för att kunna ge oss någon kunskap. Detta råmaterial är våra sinnesintryck. Men Kant intar sedan en skeptisk position då han säger att vår kunskap om "tinget i sig" är begränsad eftersom våra sinnen inte skänker oss allt relevant råmaterial för att förnuftet ska kunna förklara verkligheten som den är i sig.

Nu säger inte Kant bara att vår kunskap om "tinget i sig" är begränsad, utan att det är principiellt omöjligt ha någon kunskap *alls* om "tinget i sig". Han anser sig kunna bevisa att "ting i sig" faktiskt *existerar*, men likafullt kan vi inte veta ett dugg om dem.

Om jag ska försöka mig på ett svar till Kant här, så är det att "ting i sig" är vad vi upplever hela tiden. All vår kunskap är kunskap om tingen "i sig". Det finns inget annat att ha kunskap om.

Allt Kant med fog kan hävda är att vår kunskap aldrig är fullständig, m.a.o. att vi inte är allvetande. Men Kant hävdar alltså mer än så: att sann kunskap inte går att nå överhuvudtaget.

Tvärtom har jag fattat det som att förnuftet måste arbeta med sinnesintryck för att kunna säga något om verkligheten.

Det anser jag också. Förnuftet måste utgå från sinnenas vittnesbörd och bygga vidare därifrån. Det här är inget specifikt för Kant. Det specifikt kantianska är att förnuftet måste "pressa in" sinnesintrycken i sina egna kategorier och därför aldrig kan veta hur det *är*, *utanför* dessa kategorier.

Det är alltså p.g.a. att vi inte kan lita på att våra sinnen ger oss tillräckligt med "stoff" för förnuftet att arbeta med som vår kunskap om verkligheten inte är fullständig.

Nej, inte enligt Kant. Anledningen är fortfarande densamma: att vi inte kan "tänka utanför" de kategorier vi tänker i.

En människa som sedan födseln är såväl blind som döv skulle (givet att ingen människa med alla sinnen i bruk kan meddela sig med personen) bilda sig en uppfattning om verkligheten som är ofullständig.

Ja, det skulle han. Men detta är alltså fortfarande inte Kants resonemang.

Hur kan du vara så säker på det? Detta innebär att du säger att våra sinnen ger oss all information vi behöver för att kunna ge en fullständig beskrivning av verkligheten. Hur kommer du fram till den slutsatsen?

Det är inte alls vad jag sagt. Jag har sagt att vi inte är allvetande och aldrig kommer att bli det, vilket implicerar att det inte finns någon gräns för hur mycket vår kunskap kan växa. Dessutom är det här inte någon *slutsats* utan en *utgångspunkt*. Möjligen har jag vilselett dig genom att hålla mig till Kants fikonspråk om "ting i sig själva". Hans fikonspråk grundar sig på att det skulle finnas en enorm, oöverbrygglig klyfta mellan "ting som de är" och "ting som de framträder för oss". Men det finns ingen sådan klyfta. Allt som kan hävdas är att inte *hela* tingen framträder för oss med en gång och i all sin glans.

Vill du ha ett exempel? Nåväl, säg att du åskådar ett träd. Det enda som framträder för dig är utsidan av trädet. Du vet inte alls hur det ser ut inuti. Om du sågar itu trädet, framträder också insidan med sina årsringar. Det är nu lite mer av trädet som framträder för din åskådning. Går du sedan vidare och utsätter trädet för en kemisk analys, eller med stöd av årsringarna räknar ut trädets ålder (vilket fordrar att du integrerar din åskådning av trädets insida med en hel del annan kunskap), så är det mer och mer av trädets natur som framträder för dig. Lite enklare uttryckt: din kunskap om trädet växer. Men om jag vore kantian, skulle jag aldrig sagt så här; jag skulle säga att hur mycket vi än lär oss om detta träd, så vet vi ändå inte ett förbannade något om trädet "i sig", bara om hur det "framträder".

Jag håller med om att Kant menar att vår möjlighet att nå kunskap om verkligheten är begränsad. Det går tillbaka på de resonemang jag fört i tidigare inlägg om den mänskliga organismen (fem sinnen, centralt nervsystem etc.).

Men det är *ditt* resonemang, inte Kants. Kant själv skriver inte ett ljud om det här.

Det Kant måste mena med kategori är väl hur vår organism är beskaffad.

Det är *din* tolkning av Kant; det är inte Kant själv.

Håller du inte med om detta? Vilken är anledningen till det?

Vill du verkligen avpressa mig en gradualavhandling om Kants kunskapsteori så här sent på kvällen? Det korta svaret är annars att Kants kategorier är en komplett verklighetsfrämmande konstruktion.

Det är möjligt att jag har missuppfattat honom.

Jag tror du har det.

Nu ska jag gå och duscha.

OK. Fundera gärna på om du får kontakt med vattnet i sig eller bara med hur det framträder för dig.

\$\$\$

Jag skrev:

Nu säger inte Kant bara att vår kunskap om "tinget i sig" är begränsad, utan att det är principiellt omöjligt ha någon kunskap *alls* om "tinget i sig". Han anser sig kunna bevisa att "ting i sig" faktiskt *existerar*, men likafullt kan vi inte veta ett dugg om dem.

Jag borde förstås belägga det här med citat, så att ni inte tror att jag missförstår eller vantolkar Kant:

Alla förmimmelser, som uppstå hos oss oberoende av vårt eget godtycke (såsom t.ex. sinnen), lära oss icke känna tingen på annat sätt än så, som de påverka oss, varvid det förblir okänt för oss, vad de äro i sig själva. Och vad detta slags förmimmelser beträffar, kunna vi således även med den noggrannaste uppmärksamhet och den tydlighet, som de kunna vinna genom att bearbetas av förståndet, endast få kunskap om *fenomenen*, aldrig om *tingen i sig*. Så snart vi en gång för alla hava gjort denna skillnad [...] så följer av sig själv, att man bakom fenomenen måste medgiva och antaga något annat, som icke är fenomen, nämligen tingen i sig, om vi också måste tillstå – alldestund de aldrig själva kunna bliva oss bekanta, utan endast, hur de verka på oss – icke kunna komma dem in på livet och aldrig få veta, vad de i sig själva äro. (*Grundläggning av sedernas metafysik*, s. 99f; Gustaf Lefflers översättning från 1907. – Det finns en senare översättning, men den har jag inte. Jag har också uteslutit en parentes i citatet. Kant älskar att lägga in parenteser i sin text, som tyvärr förvirrar mer än de klargör.)

Enligt Kant står det f.ö. lika illa till med introspektiv kunskap. Vi kan aldrig någonsin veta hurdana vi är "i oss själva" utan bara hur vi "ter oss" för oss själva:

Till och med inför sig själv får människan icke göra anspråk på kunskap om, hurudan hon är i sig själv, och det trots den kunskap, som hon har genom den inre varseblivningen. Ty då hon icke så att säga skapar sig själv och icke får begreppet om sig a priori utan empiriskt, så är det naturligt, att hon även om sig själv kan inhämta kunskap genom det inre sinnet och följaktligen endast genom fenomenet av sin natur och det sätt, på vilket hennes medvetande mottager intryck. Emellertid måste hon nödvändigtvis antaga något annat, som ligger till grund för denna av blott fenomen sammansatta beskaffenhet hos subjektet, nämligen sitt jag, huru nå detta än i själva verket må vara beskaffat, och hon måste således med avseende på det blotta åskådandet och mottagligheten för sensationer räkna sig till sinnevärlden, men med avseende på det i henne, som är ren verksamhet (det som kommer till hennes medvetande icke genom sinnen utan omedelbart) till den intellektuella världen, som hon dock icke närmare känner till. (*Ibid.*, s. 100f.)

\$\$\$

Hobby: Jag tycker att min beskrivning av Kants kunskapsteori i ursprungsinlägget står sig rätt väl (Det är Bryan Magee som ger beskrivningen av Kant som jag utgår från i Bonniers stora bok om filosofi.)

Jag har inte läst Magee, men däremot har jag läst en hel del (om än inte allt) av vad Kant själv skrivit. Jag tror, för att fatta mig kort, att du modererar Kant med ditt eget sunda förnuft. För vad Kant säger är faktiskt att den kunskap vi kan nå med vårt förnuft *aldrig* kommer ens i närheten av vad tingen är "i sig själva". Allt är bara kunskap om "fenomen" eller "framträdelser" eller "Erscheinungen", för att drämma till med Kants egna tyska term. Så hur mycket vi än forskar och analyserar det där trädet jag tog som exempel, så vet vi precis lika lite om "trädet i sig" när vi forskat färdigt som vi visste från början – nämligen ingenting. Det var det jag ville belägga med citatet jag gav tidigare.

Och varför nu det? Kom ihåg att målet för Kants filosofi var att "upphäva förnuftet för att ge plats åt tron". Kant vill att vi ska kunna tro på Gud och hoppas på odödligheten – det är egentligen hela hemligheten med hans filosofi. Specifikt är den kristna tron han vill ge plats för, och ännu mera specifikt är det läran om arvsynden. Det framgår väldigt klart om man läser *Religionen inom gränserna för det blotta förnuftet*.

Och vad ska man egentligen säga om en människa som bygger upp ett stort och åbakigt filosofiskt system för att försvara en sådan tes som "Jag fattig, syndig människa som i alla mina livsdagar på mångfaldigt sätt syndat etc., etc."? Håller med den där filosofen som avfärdade idén med orden: "I refused to be born with Original Sin."²⁰

Jag vet inte om jag överarbetar det här och redan har fått fram min poäng, men i alla fall:

Det är naturligtvis fullkomligt sant att en dövblind person vet betydligt *mindre* om verkligheten, via sina sinnen, än vad vi andra vet. Men det den dövblinde vet, med de sinnen han/hon har i behåll, är fortfarande kunskap om *verkligheten*. (Den dövblinde kan ju t.ex. inte se trädet, eller höra vinden susa i kronan, men han/hon kan fortfarande *ta* i trädet och känna hur det känns.)

Men det här är alltså inte vad Kants filosofi går ut på. För enligt den är det ingen principiell skillnad mellan den seende/hörande och den dövblinde. *All* kunskap är kunskap om "blotta framträdelser". Så vi vet i själva verket precis lika om hurdant trädet (eller vad det nu må vara) *verkligen* är "i sig självt" som den dövblinde.²¹

Nu förnekar ju inte Kant direkt att vi har kunskap – men den kunskapen är alltid kunskap om just den "värld av framträdelser" i vilken vi, enligt honom, lever. Men det är alltså inte kunskap om den "riktigt riktiga" verkligheten. Dess natur är för evigt förborgad för oss.

Kant säger väl inte att världen som vi förstår den är helt frikopplad från världen som den är i sig själv.

Nej, det säger han inte. Men observera vad han faktiskt *säger* (och det är alltså vad han *säger* och inte någon sorts "tolkning", vare sig välvillig eller illvillig).

Han säger om "tingen i sig" att de faktiskt *existerar* (fastän vi inte kan veta något om dem) och att de ligger till grund för "framträdelserna" eller "fenomenen" – d.v.s. att det finns ett kausalt samband. Men han säger *också* att

²⁰) Filosofen ifråga är förstås John Galt.

²¹) På tal om dövblindhet kan det inte vara ur vägen att rekommendera Ayn Rands uppsats "Kant versus Sullivan" i *Philosophy: Who Needs It* (som bl.a. handlar om hur Helen Keller lärde sig kommunicera med omvärlden).

både "existens" och "kausalitet" ingår i de tolv kategorier som vi själva med nödvändighet ordnar och strukturerar vår erfarenhet i. Och dessa kategorier är alltså (återigen enligt Kant, inte enligt någon illvillig "tolkning") *endast tillämpliga på fenomenvärlden* och kan inte säga oss något om "tingen i sig själva". M.a.o.: det Kant lyckas säga om tingen i sig – att de finns och ligger till grund för vad vi upplever – är något han sedan rätt snabbt lyckas *mot-säga*.

OK, vad finns det sedan för koppling kvar? Jo, Kant menar ju att det finns en del intressanta saker i den där världen av "ting i sig" (som han omväxlande kallar den "noumenala" och den "intelligibla" världen): där finns Gud och där finns odödlighet och där finns också allt som har med moral och pliktuppfyllelse att göra.²² Och människan har enligt Kant del i båda dessa världar, "fenomenvärlden" och den "noumenala". För att låna en formulering från Leonard Peikoff, så har människan, i Kants världsbild, en överklig fot i fenomenvärlden och en ovetbar fot i den "noumenala" världen.

När Kant sedan anser att vi därmed måste förlita oss på tron istället för vårt förnuft (vilket jag förstår är utgångspunkten för hans etik som jag inte har fördjupat mig särdeles mycket) så tycker jag att han är fel ute.

Men det går inte att skilja den ena delen av Kants filosofi från den andra här. Det är ingen *tillfällighet* som gör att Kants kunskapsteori ser ut som den gör. Den gör det för att han ska kunna "lämna plats för tron". Och för att lämna plats för tron måste alltså förnuftet *upphävas*. (Återigen ingen illvillig "tolkning" av Kants filosofi, utan precis vad Kant själv skriver i inledningen till *Kritik av det rena förnuftet*). Kant upphäver förnuftet genom att försöka visa att det vecklar in sig i olösbara motsägelser, så snart det "ger sig ut på vift" utanför fenomenvärlden och försöker uttala sig om hur saker och "egentligen" är "i sig själva".

Och kronan på hela det här verket är alltså hans etik. Och notera att det inte bara är en fråga om att försöka grunda etiken på tro (vilket är illa nog), utan också om *vad för sorts etik* han vill pracka på oss. Det är inte direkt någon människovänlig etik!

Notera också (så att vi slipper missförstånd på den punkten) att när jag talar om "fenomen" vs "ting i sig" här, så gör jag det därför att det är *Kants* filosofi jag presenterar. Det betyder inte att *jag* på minsta vis skulle acceptera en sådan distinktion. Det som framträder för våra sinnen är ting som verkligen *finns* och som inte skulle framträda för våra sinnen som de gör, om de inte också vore det de är. Det är klart att vår kunskap är "begränsad" i den enkla bemärkelsen att vi inte är allvetande. Men allt det betyder är att det alltid finns mer att lära sig. Det vi vet om tingen, det vet vi, och det vi ännu inte vet kan vi alltid upptäcka i imorgon. Hoppas alltså att skillnaden mellan mig och Kant ska vara uppenbar.

Jag har för mig att det också var på den grunden som Nietzsche avvisade Kant. Nietzsche menade att det var helt ointressant att utifrån "metafysisk spekulatio" om en gudomlig existens acceptera en viss morallära.

Jag vet faktiskt inte exakt vad Nietzsche skrev om Kant, men jag tror nog du har rätt här. (Jag vet att Nietzsche någon gång kallade Kant för en "orm".)

Med risk för att avkräva ett långt svar så skulle det vara intressant att läsa hur du resonerat dig fram till att det är givet att människan kan nå objektiv kunskap. Försök förklara det i ett inlägg så jag kan ställa frågor.

Det finns vissa saker som man helt enkelt *måste* klara av på egen hand och där inte ens den bästa pedagogik från de klokaste gamla farbröder (eller tanter) är en till hjälp. Till de sakerna hör att upptäcka att det finns en objektiv verklighet. Ett bra sätt att börja är att öppna ögonen. Men om inte det hjälper, då finns det nog ingenting som hjälper.²³

Strörepliker

Klister: Peikoff tar upp (OPAR s. 245) att pliktetiken missar syftet med etik genom att frikoppla värden från dygder. Detta måste väl vara en viktig poäng?

Jovisst. Och skillnaden mellan Kant och objektivismen är att Kant betraktar "plikt" som det centrala begreppet inom etiken, medan vi betraktar "värde" som det centrala begreppet. Och "plikt" handlar om *lydnad*. Så för en pliktetiker blir den centrala frågan alltid något i stil med: "Ska man lyda Gud mer än människor?" Medan den centrala frågan för en objektivist alltid är: "Vilka värden är värda att eftersträva?"

\$\$\$

LJ: Rands moral er jo hypotetisk i den betydelse at man vælger at leve efter den (og den ophører at eksistere hvis man f eks er truet til livet). Men det faktum at der kun findes to valgmuligheder er ikke subjektiv eller hypotetisk.

Helt riktigt. Och det är klart att Ayn Rands etik förutsätter att man faktiskt *väljer* livet framför döden och *föredrar* att leva framför att dö. Föredrar man döden, kan man slänga etiken på soptippen och skaffa en handbok i självmordsteknik i stället. Men eftersom de flesta av oss faktiskt föredrar att leva, är ju det här inget jätteproblem.

---

²² Där finns också fri vilja – men jag avstod helt uppsåtligt att nämna den saken, detta för att undvika ännu en fullständigt bortkastad debattrunda på LD om den fria viljan. Annars är ju en av Kants stora synder att han gör den fria viljan till något mystiskt, att buntas ihop med Gud och odödligheten.

²³ Se Carl Svanbergs kommentar i inledningen. Förresten *finns* det ju ett "kortfattat och lättläst" svar på Hobbys fråga, även om jag är rädd för att det skulle vara bortkastat på Hobby. För vad menas med att verkligheten är "objektiv"? Den enklaste sak i världen: att den existerar *oberoende av vårt medvetande*. Och den saken kan man ju konstatera med ett väldigt enkelt experiment: man blundar en stund, och sedan öppnar man ögonen och konstaterar att verkligheten finns kvar.

Men notera vad Kant har för uppfattning om saken. Han menar att vi har en *plikt* att leva, och att den plikten aldrig är så bjudande som när livet blivit outhärdligt. Och hur kommer han fram till det? Jo, vi har alla en *böjelse* att leva. Den böjelsen försvinner endast om man skulle bli allvarligt och smärtsamt sjuk eller drabbas av en djup depression eller något i den stilen. I det normala fallet (när man fortfarande är frisk), kan man inte avgöra om man lever *av plikt* eller om man gör det bara för att det är så förbannat kul att leva. Men i det senare fallet (när livet har mist allt sitt värde), då *vet* man att det bara är av plikt man lever vidare. (Det här står i *Grundläggning av sedernas metafysik*.)

Om någon tycker att det här resonemanget verkar besynnerligt, har ni min djupaste sympati. Själv anser jag att det är ren sadism. Och jag har aldrig hatat Kant så mycket som under min mors sista, plågsamma levnadsår.

\$\$\$

FL [citerade det följande som han fiskat upp någonstans på nätet]: [Ayn Rand] despised Immanuel Kant but then actually invokes "treating persons as ends rather than as means only" to explain the nature of morality. Perhaps she had picked that up without realizing it was from Kant.

Det här är ju inte första gången jag får mig till livs att Kant minsann också betraktade människan som ett självändamål, så varför bråkar vi med honom? Det här kommer från en mentalitet som bedömer filosofer efter enstaka citat, ryckta ur sitt sammanhang. Just det här citatet som FL ger är dessutom osedvanligt plumpt och nedrigt, så man kan ju verkligen undra varför en högsint person som FL drar till med det. Men för all del, FL är som han är...

Men vi kan ju titta på vad Kant faktiskt *skrev* om det här. Det handlar om den tredje formuleringen av det kategoriska imperativet, och lyder i Guds (eller den "noumenala världens") namn sålunda:

Handla så, att du behandlar mänskligheten såväl i din egen person som i varje annan person aldrig blott såsom medel utan tillika såsom ändamål. (*Grundläggning av sedernas metafysik*, s. 74; återigen Lefflers översättning från 1907.)

Notera att Kant inte säger ett ljud i den här meningen om att den *enskilde individens* liv skulle vara ett självändamål. Självändamålet är någon sorts "mänsklighet", som vi alla skulle vara i besittning av. Men vilken "mänsklighet" är det Kant menar här?

Kant skiljer mellan den "empiriska människan", d.v.s. den som vi känner genom daglig erfarenhet (d.v.s. den som vaknar om morgonen och tar en mugg starkt kaffe för att sedan arbeta hela dagen i sitt anletes svett för att tjäna sitt levebröd, gör en liten tur på nätet på eftermiddagen för att försöka förklara vad Kants filosofi går ut, och sedan kopplar av med en Champions League-match framför TVn - d.v.s. sysslar med saker som ligger i hennes *intresse* och drivs av varierande grad av *egenkärlek*) - och den "noumenala människan", som vi tyvärr inte vet ett endaste dugg om (se tidigare anförda citat ur *Grundläggning*).

Så vilken av dessa båda människor är det som Kant betraktar som ett självändamål? Ja, det kan inte vara den första, för den har en del alldeles egna ändamål med sitt handlande, som t.ex. att uppnå ett visst mått av lycka och välgång i livet, saker som Kant själv förkastar som grundläggning av etiken. Så det måste rimligen vara den där andra, ovetbara "noumenala" människan som Kant betraktar som ett självändamål.

Men vi behöver inte spekulera alltför mycket här, för Kant övergår med en gång till att tugga om sin förut framlagda tes att livet erhåller moraliskt värde, först när det blivit outhärdligt:

Enligt begreppet om den nödvändiga plikten mot oss själva kommer den, som umgås med självmordstankar, att fråga sig själv, om hans handling kan bestå såsom ändamål i sig själv? Om han för att undgå ett sorgfullt liv förstör sig själv, så betjänar han sig av en person blott såsom medel för att uppehålla ett drägligt tillstånd till livets slut. Men människan är icke någon sak, således icke något, som kan brukas blott såsom medel, utan hon måste i alla sina handlingar alltid betraktas såsom ändamål i sig själv. Således kan jag icke disponera över människan i min person för att stympa, fördärva eller döda den. (Samma ställe.)

Sug ett tag på karamellen!

För att vara lite realistisk, så kan en person som umgås med självmordstankar visst skjuta dem ifrån sig genom att inse att "så länge det finns liv finns det hopp". Beror självmordstankarna på depression, så kan man påminna sig att depressioner faktiskt går över. Men ingen skulle kunna avhålla sig från självmord med ett resonemang som det Kant presenterar här! För det innebär ju faktiskt att ens liv aldrig är mer ett självändamål än när det blivit till ett utdraget lidande (t.ex. i cancer) utan minsta ljusstrimma vid horisonten. Det är sådana här uttalanden från Kant som kan få mig att för ett ögonblick sympatisera med Ayn Rands omdöme att han var "den ondaste människan i mänsklighetens historia".

För vad i *helvete* är det som är självändamål i Kants utläggning här? Liv och lycka här på jorden? Eller eviga kval i helvetet, där man måste lyda det kategoriska imperativet och leva vidare, så att kvalen verkligen ska bli *eviga*?

Och om våra Kantspecialister gjorde sig mödan att läsa mer av Kant än en enda mening, så skulle de förr eller senare stöta på hans uppsats "Synpunkter till en allmän historia i världsborgerligt syfte" från 1784 (på svenska i *Avhandlingar om fred och rätt*²⁴) - där det klart och tydligt framgår att när Kant talar om "mänskligheten" så är det i själva verket *människosläktet* han har i åtanke. Hans resonemang (i väldigt kort sammandrag) är att vi strävar efter

---

²⁴) Boken finns inte i bokhandeln, men är rätt lätt att få tag på antikvariskt, i varje fall om man bor i en stad med många antikvariat, som Stockholm, Uppsala eller Lund.

någon form av fulländning, men vi hinner inte bli fulländade under vår korta livstid, så det enda vi egentligen kan eftersträva är *framtida* generationers fulländning. (För en utförligare redogörelse, se min uppsats "Var Kant individualist?")

Kort utvikning om David Ingvar

David Ingvar skrev en understreckare i SvD någon gång vid mitten av 90-talet, där han menade att modern hjärnforskning ger stöd åt Kant – på den grundvalen att hjärnan faktiskt ordnar och strukturerar de sinnesintryck vi ständigt bombarderas av. Men faktum är alltså att Kant själv aldrig går in på sådana saker utan håller sig till sina "åskådningsformer och kategorier". (Om han återuppstod idag, är det ju *möjligt* att han skulle ta till sig Ingvars resonemang.)

Men resonemanget är ju faktiskt omöjligt enligt Kants egna premisser. Hans resonemang går ju ut på att vi *aldrig* når kunskap om "tingen i sig själva", hur mycket vi än utforskar "fenomenen" eller "framträdelsena". Så vad vi än lär oss om hjärnans struktur och funktion (om hur den bearbetar sinnesintrycken), så når vi ändå aldrig utöver "framträdelsena". Vi vet fortfarande inte ett förbannade något om vår hjärna som den är "i sig själv". Så vad vi i slutändan får är ändå bara "framträdelser som bearbetas av andra framträdelser".

Naturligtvis har Ingvar rätt i att vår hjärna ordnar och strukturerar sinnesintrycken. Men denna iakttagelse är mera kompatibel med objektivismen än med Kant. Sinnesintryck – brukade Ayn Rand skriva – integreras automatiskt till varseblivningar. Nu var Ayn Rand inte hjärnforskare, och David Ingvar visste säkert åtskilligt mer om *hur* denna integration går till. Så allt jag opponerar mot är att det skulle utgöra ett stöd för Kant.

Kort utvikning om objektivismens Kantkritik

Ibland är objektivismens Kantkritik värre än Kant själv.

För några år sedan ifrågasatte jag tesen om Kants ondska på ett annat forum. Jag fick inget annat än retoriska floskler till svar från mina gamla objektivistkompisar²⁵. T.ex. var det en av dem som skrev att "Kants ondska tangerar gränsen för det ofattbara". Tacka fan för att ingen fattar hur ond Kant var, om det är så! (Mina inlägg i den debatten finns samlade i "Prolegomena", om någon är intresserad.)

Missförstå mig nu inte. Det är klart att Kants filosofi är ond. När den mynnar ut i en etik som är så livs- och lyckofientlig som den är, kan man inte gärna dra någon annan slutsats. Vad jag framför allt ifrågasätter är idén att han personligen skulle vara ansvarig för alla de illgärningar som drabbat mänskligheten under 1900-talet – att *utan* Kant skulle Hitler, Stalin, Mao, Pol Pot, bin Laden (etc., etc.) ha varit omöjliga, men *med* Kant är de oundvikliga. Att Kant varit en bidragande faktor kan jag väl gå med på, men sådana här formuleringar (som man kan hitta i Leonard Peikoffs "Fact and Value") är helt enkelt för mycket. Hur förklarar det t.ex. all den ondska som existerade före 1789 (året för *Kritik der reinen Vernunft*). Eller *fanns* det ingen ondska före 1789?

---

²⁵) Notera för ordningens skull att jag skrev "gamla objektivistkompisar". Lite mer välgenomtänkta svar fick jag från en relativt ny objektivistkompis, nämligen Carl Svanberg.

Den "Kant-Friesiska" skolan

Den "Kant-Friesiska" skolan är ingen reellt existerande filosofskola, utan det är någon som har kommit på idén att bunta ihop ett antal filosofer under denna rubrik och dessutom hävda att just dessa filosofer ger den filosofiska grunden för liberalismen. Skolan sägs ta sin utgångspunkt hos David Hume och Immanuel Kant, och dess mest framträdande medlem i modern tid sägs vara Karl Popper – så jag behöver nog inte säga mer om vad jag tycker om den. Ett par andra filosofer som räknas in är Rudolf Otto och Arthur Schopenhauer.

1. Rudolf Otto

Eftersom vi har en expert på den här skolan här på forumet [Liberal Debatt], kanske jag kan få ställa en fråga, ur djupet av min humörlöshet och bristande självdistans:

En av medlemmarna i denna ärevördiga tradition är den tyske religionsfilosofen Rudolf Otto. Otto är mest berömt för sin definition av "Gud" som "das ganz andere", "det som är helt och hållet annorlunda". Med detta menas att Gud är så olik allt annat att det inte går att definiera eller beskriva honom i för oss dödliga begripliga termer. Så vad man än försöker dra till med, när man talar om Gud, så blir svaret: "Nej, han är något annat än detta."

Den här idén är ju inte helt ny; den framfördes redan under medeltiden under etiketten "negativ teologi". Idén var alltså att Gud bara kan definieras i negativa termer: "han är inte det, han är det där, han är inte ...". Det går inte alls att säga vad Gud *är*, bara vad han *inte* är.

Nu kan man (detta är inte min fråga) rikta invändningar mot Ottos resonemang här. Allt vi känner till här i världen hålls samman av i varje fall *en* gemensam faktor: nämligen att det *existerar*. Så om Gud är helt och hållet annorlunda mot precis allt annat, så är den oundvikliga slutsatsen att han inte heller *existerar*. Drog Otto (eller någon annan kant-friesian) någonsin denna slutsats? (Inte vad jag vet; men jag är ju inte allvetande.)

Man kan ju också inkludera sådant som egentligen inte existerar, men som folk åtminstone har *trott* existerar (och som därför skulle kunna sägas existera i deras föreställningsvärld). Tomtar och troll, t.ex. Men eftersom Ottos idé är att vi inte ens ska försöka göra oss någon *föreställning* om hurdan Gud är, så måste ju Gud också vara helt och hållet annorlunda, även i relation till tomtar och troll och vättar och annat oknytt.

Och för fullständighetens skull kan man ju också ta med sådant som inte gärna kan sägas existera i yttervärlden utan bara i form av abstraktioner – abstraktioner som vi då och då måste använda för att kunna resonera om det som existerar. Grammatiska begrepp är ett exempel på det: ingen har någonsin gått ut med sin kikare tidigt om morgonen och iakttagit ett predikativt attribut; sådana "saker" existerar bara i språket. De flesta matematiska begrepp hör också hit: man kan t.ex. se fem personer samlade i ett rum; men man ser inte med ögonen att 5 är ett primtal. För att inte tala om imaginära tal: ett sådant tal (roten ur ett negativt tal) har ingen som helst referent i yttervärlden; ändå är det ytterst användbart inom den avancerade matematiken (t.ex. i ett berömt teorem som går under beteckningen "Eulers formel"). (Ursäkt den långa utvecklingen, som bara kom ur ett humorbefriat begär att stila med mina kunskaper.) Poängen är hursomhelst att Rudolf Ottos Gud måste vara helt och hållet annorlunda än dessa abstraktioner också!

Men den verkligt *brännande* frågan, som helt enkelt *pochar* på svar, är: vad i all världen har denna teori om Gud med *liberalismen* att göra? Eller med någon politisk ideologi överhuvudtaget?

Något svar fick jag aldrig.

2. Arthur Schopenhauer

Det uttalade målet för Arthur Schopenhauers filosofi var att utplåna allt liv, eftersom Schopenhauer menade att livet *som sådant* var ont. Hur någon kan se något *liberalt* i detta undandrar sig mitt bedömande.

LJ: Er det ikke et lidt billigt afvisende af noget der faktisk lader til at være en seriøs filosofi?

Varför det? Schopenhauer var faktiskt min favoritfilosof när jag var sjutton, så jag bör veta vad jag talar om. Och att "viljan till liv" är ond och bör utplånas *är* faktiskt essensen i hans filosofi. Ska jag kanske citera slutklämmen i *Die Welt als Wille und Vorstellung*?

Wir bekennen es vielmehr frei: was nach gänzlicher Aufhebung des Willens übrig bleibt, ist für alle Die, welche noch des Willens voll sind, allerdings Nichts. Aber auch umgekehrt ist Denen, in welchen der Wille sich gewendet und verneint hat, diese unsere so sehr reale Welt mit allen ihren Sonnen und Milchstrassen – Nichts.

(Lessen – min "Wille zur Übersetzung" är begränsad ikväll.)

Men eftersom boken finns i svensk översättning, kan jag ju ge citatet på svenska också:

Vi bekänna tvärtom öppet: vad som blir kvar efter viljans fullkomliga upphävande är för alla dem som ännu äro fulla av vilja förvisso Intet. Men omvänt är också för dem, hos vilka viljan omvänt och negerat sig, denna vår så ofantligt reala värld med alla dess solar och vintergator – Intet. [Översättningen är från 1916 och gjord av Efraim Sköld.]

3. Ett litet smakprov bara...

...på hur en anhängare av denna filosofskola resonerar:

Vid närmare eftertanke så ligger ju faktiskt allvetande, implicit eller explicit, till grund för moralism.

Men nu går väl ändå den kant-friesiska traditionen på torra land! Man skulle alltså inte kunna fälla moraliska omdömen, om man inte är *allvetande*???

Så bara för att vi inte med säkerhet vet om Christer Pettersson mördade Olof Palme eller inte, så kan vi överhuvudtaget inte fälla något omdöme alls om Christer Petterssons karaktär? Och bara för att vi inte vet om det där ryktet talar sant, att Hitler var snäll mot sina hundar (vi är m.a.o. inte *allovetande* om Hitlers karaktär), så ska vi inte fördöma honom som ond?

(Parentetiskt: Christer Pettersson gjorde faktiskt en del ont under sin livstid. Bl.a. läste jag i tidningen att han vid något tillfälle sparkat någon på smalbenen i en systemkö. Ja, och så var det visst något annat också, som någon dog av. Något med en bajonett.)

4. Den "Kant-Friesiska" skolan och Klassiskt Liberala Partiet

(Ett kort meningsutbyte på [Carl Svanbergs blogg](#).)

Vad som bekymrar mig mest med [Klassiskt Liberala Partiet](#) är att man länkar till något som kallas "The Friesian School", och tittar man närmare på den, så handlar det om en filosofisk tradition som tar sin utgångspunkt hos Immanuel Kant och inbegriper sådana tänkare som Schopenhauer och Karl Popper (samt Rudolf Otto, vars mest kända bidrag till filosofin är en teori om Gud som "das ganz andere", "det som är helt och hållet annorlunda").

Nu menar jag inte att Klassiskt Liberala Partiet nödvändigtvis måste vara ett renodlat objektivistiskt parti (det får gärna finnas lite Mises med i mixen också). Men Kant och Schopenhauer som inspirationskällor? Det är allt att driva eklekticismen lite väl långt.

DL: Länkade vi dit? Vi har tyvärr länkat till en del andra lite dumma sidor i vår iver att ha vettiga länkar till liberala grupperingar på andra ställen, men när det upptäcks att det inte är bra sidor så har de hittills tagits bort.

(En anhängare av denna skola står dock på tredje plats på Klassiskt Liberala Partiets [valsedel](#).²⁶⁾)

Mer om guldmyntfoten

Det förekom en del debatt på LD om 100-procentig guldmyntfot vs "fractional banking", men det väsentliga av den debatten har jag lagt ut på nätet i ett par "nätnattväktare". Det följande kan betraktas som en uppföljning. Och naturligtvis nämner jag ett och annat som upprepat till leda förr; men det tillkommer ju alltid nya debattörer med begränsade kunskaper i sund nationalekonomi.

Markmyntfot?

SåS: Om det är guld, silver eller en del mark i Brasiliens regnskogar [som myntfot] kan kvitta ur ett principiellt resonemang.

"Markmyntfot" har prövats förr, med katastrofalt resultat. Det äldsta exempel jag känner till var något som jag tror kallas "Mississippibubblan" och som inträffade i Frankrike under 1700-talets förra hälft. Den franska regeringen försökte grunda sin valuta på markspekulationer i Louisiana (som då var en fransk koloni), och det tog en ända med förskräckelse.

Ett senare exempel var assignaterna under Franska revolutionen. Värdet av assignaterna skulle garanteras av den mark som konfiskerats från kyrkan. Assignaterna blev snart totalt värdelösa.

Misstaget här är att tro att *aktier är pengar*.

Jag håller med om markmyntfot inte är något bra system, men jag tycker det kan vara värt poängtera att det kan finnas annat än guld. Vi har haft valutamonopol i över 100 år och det är svårt att sia om vad den fria marknaden hade kunnat ha provat och kommit fram till under denna tid.

Marknaden har redan valt ädelmetaller! Vi har t.ex. aldrig varit närmare en helt fri marknad än under decennierna närmast före Första världskriget, och vi har heller aldrig varit närmare en 100-procentig guldmyntfot än då. Marknaden har aldrig tvekat om något annat än om vilken ädelmetall som är den lämpligaste, guld eller silver.

För att förstå orsaken till detta bör man läsa vad Carl Menger skriver i *Principles of Economics*, s. 252f. Jag blir kanske tvungen att dra en kondenserad version av Mengers resonemang. Men inte i kväll.

---

²⁶⁾ Första, andra och fjärde namnet på denna valsedel upptas av personer jag uppskattar och inte skulle ha något emot att rösta på. Övriga kandidater har jag svårt att uttala mig om - jag känner förmodligen bara till dem under de alias de använder sig av i nätdebatter. Men problemet är ju att ett enda Kant-Friesianskt äpple lätt kan skämma en hel korg.

AJ²⁷: Rentenmark fungerade väl ganska bra. Fast det var ju å andra sidan bara en temporär valuta.

Syftar du på det system som infördes i Tyskland efter 20-talets hyperinflation? Jag har hört att man knöt markens (no pun intended) värde till mark. Men hur länge man höll fast vid det systemet vet jag faktiskt inte.

Sedan ska det väl sägas att assignaterna miste sitt värde inte bara för att de grundade sig på mark, utan också på att man (vad jag förstår i ren desperation) tryckte upp fler och fler av dem.

”Mississippibubblan” sprack därför att den grundade sig på ren spekulaton. Man smäckte i folk att marken borta i Louisiana snabbt skulle stiga i värde, och det gjorde den inte.

Hur som helst, så är ju inte ”markmyntfot” något vettigt alternativ till guldmyntfot. Bland mycket som skulle kunna anföras vill jag nämna en sak: ett stycke guld (eller silver) är alltid precis lika mycket värt som ett annat stycke av samma vikt (och renhetsgrad). Men hur kan ett stycke mark på samma sätt någonsin kunna vara likvärdigt med ett annat stycke mark? Det kan ju vara slättmark eller bergmark; och det kan vara skogsmark, betesmark eller mark för sädesodling. Så vad är det egentligen man äger, när man står där med en sedel som, i stället för att vara inlösbar i guld (eller silver), utgör en andel i ett ospecificerat stycke mark?

Sedan har vi ju det här med värdefluktuationer. Jovisst, guld och silver kan stiga eller sjunka i värde, om än aldrig särskilt mycket. Men värdet på markområden kan ju stiga eller sjunka rätt snabbt i värde. Så var finns värdebeständigheten i ett sådant system?

Säs igen: Sen är väl volatiliteten större på guld än på mark generellt sett.

Är den? Och även om så skulle vara, kommer man väl inte runt vad jag skrev sist, nämligen att olika typer av mark är väldigt olika och har olika värde. Plus en sak till: vad för mark ska sedlarna utgöra en andel i under ”markmyntfot”? Om det är en myntfot dekreterad av staten, måste det ju vara statligt ägd mark. Men idealet är ju ändå att all mark är privatägd.

Och om marken vore privatägd och någon storgodsägare bestämde sig för att låta allmänheten köpa andelar i godset, så skulle det ju vara en form av aktieemission, där aktiens framtida värde skulle vara beroende av hur väl eller illa godset sköts. De andelarna skulle aldrig vara *pengar*.

Platinamyntfot?

Zeddicus: Asså frågan är om det räcker att kalla det systemet guldmyntfot, dessutom måste det inte vara guld, tror nån platinamynt säljer bättre får de väl minta såna. [Stavningen får Zeddicus själv stå för.]

Jag ser inget hinder för det. I så fall skulle vi ha två parallella myntfötter, en guldmyntfot och en platinamyntfot, och de skulle fluktuera mot varandra.

Man får nog specificera tydligare vad man menar. Guldstandard kan finnas såväl under valutamonopol som i ett system med privata helt avreglerade valutor.

Jovisst, men vad jag anser om det borde väl stå klart vid det här laget? Vi ska ha fri marknad *och* guldmyntfot. (Eller kanske två eller tre parallella myntfötter, alla baserade på ädelmetall: guld, silver, platina, möjligen rentav koppar). Sedan är frågan vilken reform som ska införas först, men den dagen, den sorgen... Vi är långt ifrån att ens ha fått upp frågan på någon politisk dagordning. (Enklast vore att genomföra båda reformerna samtidigt: avskaffa centralbankerna och samtidigt bestämma att pengar ska vara *pengar*.)

Varför guldmyntfot?

Agnese: Vilka är fördelarna med att överhuvudtaget binda valutan till ex. guldmyntfot istället för dagens system? Är det bara inflation, som Zeddicus säger här? Eller finns det fler anledningar?

Du har fått bra svar från både Zeddicus och CJ, men för att sammanfatta så är den mest *grundläggande* fördelen med guldmyntfot att penningvärdet inte är utlämnat åt statligt godtycke. Guld är ett *objektivt* värde – ”objektivt” just i den bemärkelsen att det inte är beroende av någons godtycke. Det finns faktorer som kan påverka guldets värde och få det att ändras – t.ex. utvinning av nytt guld, eller det faktum att guld också har icke-monetära användningsområden, vilket kan påverka värdet av det guld som används som pengar. Men det som mest påverkar guldets värde och får det att stiga är ökningen i produktionen. Vi får allt fler produkter att köpa för våra pengar, och med guldmyntfot innebär det att de blir billigare och billigare.

Inflation och pappersvaluta är helt enkelt ett av många sätt som staten använder sig av för att roffa till sig våra pengar. Staten kan roffa åt sig pengarna i form av höga skatter, men det finns ju en smärtgräns för hur höga skatterna kan bli, innan det ställs till med en skatterevolt. Så i stället tar man ifrån oss pengarna genom att urholka deras värde. Behöver staten pengar för något projekt och inte ser sig kunna höja skatten mer, så trycker den upp nya pengar till projektet i stället. Och det märker vi alltså inte, förrän inflationen har slagit igenom i form av högre priser.

---

²⁷) Inte samme AJ som jag försökte diskutera relativitetsteori med. – Jag kan passa på att nämna att jag i görligaste mån använt mina med- och motdebattörers initialer, eftersom min avsikt inte är att hänga ut enskilda personer utan att hänga ut idéer. Om jag någon gång använder ett ”nick” beror det förstås på att jag inte har den blekaste aning om vad personen egentligen heter. Och om jag skriver ut det fullständiga namnet, ska det tas som en komplimang.

Konspirationsteorier?

Bovik: Det [ovanstående] har väl inte så mycket med dagens system att göra eftersom dina konspirationsteoriernas mål "staten" inte själv trycker pengar. Det gör riksbanken, vilken styrs av inflationsmål.

Du borde väl ändå veta, likaväl som alla andra, att riksbanken är statliga institutioner. Eller menar du att de är någon sorts privatbanker som konkurrerar med andra privatbanker?

Ett inflationsmål på 2% betyder att man har som mål att via inflationen klå oss på 2% av våra pengar. Ett inflationsmål på 3% betyder... ja, ni kan fylla i resten själva.

Ett inflationsmål på 0% betyder guldmyntfot.

Anmärkningen från min sida var att "staten" inte kan trycka upp pengar utan att du får kännedom om detta i förväg. Riksbanken har ett inflationsmål på 2% (även om inflationen de senaste åren i praktiken legat runt 0,5% om jag minns rätt). De gör vad de blir tillsagda och det är enkelt att kontrollera hur bra de gör det. Om "staten" får för sig att ändra inflationsmålen till en nivå du inte tycker om har du möjlighet att flytta dina tillgångar till annan valuta innan inflationen hinner påverka värdet.

Jag har en del invändningar mot det resonemanget. Först den sista meningen: att göra så är ingenting för "gemene man" utan för professionella valutaspekulanter. Saken är ju den att i dagens förtvivlade läge bedriver alla stater inflationspolitik i högre eller lägre grad. En valutaspekulant som studerar förhållandena mellan olika valutor och ändringar i dem väldigt noga kan tjäna grova pengar på det (George Soros förmögenhet har ju t.ex. tillkommit på det sättet). Men om du eller jag skulle försöka oss på något sådant, skulle vi få släppa allt annat vi har för händer och försöka bli experter på valutaspekulation.

Och sedan: att regering och riksbank går ut och proklamerar ett inflationsmål på 2% behöver inte betyda att de tänker öka penningmängden med just 2%. De menar att de riktar in sig på en genomsnittlig pris- och lönehöjning på 2% under året. De opererar med en definition av "inflation" som bara tar hänsyn till inflationens effekter, av vilka den synligaste är att priser och löner i genomsnitt ökar. De har en del andra tricks för sig, som t.ex. att höja och sänka styrrentan. Ökningen av penningmängden kommer säkert att vara någonstans i närheten av 2%, men den behöver inte vara det exakt, för det är helt enkelt inte så de tänker. (Få av dem har studerat Mises!) Så det är inte så enkelt som att vi vet i förväg att inflationen ska bli just 2%, bara för att de säger att den ska bli det.

Men anta att penningmängden faktiskt ökar med 2% och "prisinflationen" (den genomsnittliga ökningen av priser och löner) ändå stannar vid 0,5%? Förklaringen till det är att den genomsnittliga produktionsökningen (av varor och tjänster) är 1,5%. Under guldmyntfot (och om vi bortser från det lilla nybrutna och nymyntade guld som tillkommer) skulle detta i stället innebära ett genomsnittligt prisfall på 1,5%. Lönerna skulle också sjunka ungefär lika mycket, men det skulle i stället finnas fler och billigare varor att köpa för lönen. Väststandsökningen skulle synas i fler och billigare varor.

\$\$\$

Spya till Bovik: Att kalla något för en konspirationsteori bara för att man inte kan vara fullt informerad om att ens pengar har blivit mindre värde tills dess att priserna höjs är knappast logiskt. Eftersom jag inte är speciellt insatt i ekonomi vore det dock intressant att höra varför POS krav på guldmyntfot är konspiratoriskt.

Nu var det väl inte mitt krav på guldmyntfot som Bovik kallade "konspiratoriskt" utan det jag skrev om att inflation är ett sätt av staten att klå oss på pengar utan att vi till en början märker att det är det den gör. Dessutom skrev nog Bovik det här mest för att djävlas med mig. (Bovik är en djävul, och det ligger i sådana natur att djävlas.²⁸)

Naturligtvis är det ingen konspirationsteori att konstatera att staten tar sina medborgares pengar ifrån dem. (Om man hävdade att det i själva verket finns något Hemligt Ariskt Brödraskap som rycker i tåtarna, skulle det vara det.²⁹)

Men för att ta det här från grunden, så finns det ju tre sätt för en stat att finansiera sin verksamhet. Den första är att ta ut skatter – och här kan det ju alltid finnas en smärtgräns där medborgarna helt enkelt säger "stopp och belägg" och röstar på ett skattesänkarparti i nästa val (eller, som i Frankrike 1789, gör revolution). Det andra är att låna upp pengar; men de lånen ska ju betalas tillbaka, så det skjuter bara skattehöjningarna på framtiden.

Och det tredje sättet är alltså att skapa nya pengar "ur tomma intet". Och det leder alltså till att penningvärdet sjunker och att staten också där får sina pengar på vår bekostnad. Inflation kallas ofta för "dold beskattning", och det med all rätt. Men vi märker det alltså inte, förrän vi en vacker dag går ner på ICA och märker att priserna har gått upp. Och har vi inte läst grundläggande nationalekonomi (eller läst charlataner som Keynes), är det ju heller inte alldeles lätt att se sambandet.

\$\$\$

Spya: Att ha en hundraprocentig guldmyntfot är väl bara ett sätt att implementera nollprocentig inflation som gör fusk (mycket svårare?)

Jo, exakt. Jag var lite sarkastisk här. Jag reagerar mot hyckleriet att kalla det "inflationbekämpning" när man ställer upp det eller det målet för hur stor inflationen ska få vara. Med 100% guldmyntfot skulle inflationen vara slut, en gång för alla. (Eller i varje fall tills man får för sig att återgå till pappersmyntfot igen.)

²⁸) Inte helt allvarligt menat, men Bovik skrev en del rätt fientliga inlägg mot mig på LD.

²⁹) Inte heller så allvarligt menat. Vanligtvis är det ju de "ariska brödraskapen" som fantiserar ihop någon judisk konspiration.

Innebär inte detta att man inte behöver guldmyntfoten rent teoretiskt?

Tvärtom är det just därför vi behöver guldmyntfot. Ingen stat eller centralbank skulle kunna ställa upp ett inflationsmål på 0% under pappersmyntfot och hålla det målet. Går vi med på det, så går vi också med på premissen att det är staten och inte marknaden som bestämmer penningvärdet. Går vi med på en sådan premiss, finns det inget som kan hindra staten från att höja sitt inflationsmål igen, när den finner för gott.

Statens enda funktion under guldmyntfot skulle f.ö. vara att hålla ett vakande öga så att ingen fuskar, t.ex. genom att prångla ut guldmynt som innehåller mindre guld än vad som sägs på myntet – eller att ställa ut sedlar som saknar 100-procentig täckning i guld. Detta är förenligt med statens "nattväktarfunktion". Allt därutöver är av ondo.

Detta är alltså inte kritik på något sätt utan bara en stilla undran.

Stilla undringar är välkomna. (Till skillnad från anklagelser om att POS kommer med "konspirationsteorier".)

[Som svar på frågan om staten kan ställa upp och bibehålla ett inflationsmål på 0% under pappersmyntfot:] I praktiken nej. Dock talade jag om teori och där vore det möjligt att staten håller sig till 0% i inflationsmål.

OK, men jag skulle inte ens vilja kalla detta för "teori" utan för fåfänga drömmar. Så länge staten har makt att (via riksbanken) skapa inflation, finns det inget som kan hindra staten att också göra det; frestelsen är helt enkelt för stor.

Vad som fordras är att staten skiljs från ekonomin. Detta skulle innebära något i stil med "the Narragansett amendment" (näst sista sidan i *Atlas*): "Congress shall make no law abridging the freedom of production and trade..." De tre prickarna skulle bl.a. innehålla något om att staten inte ska mynta eller trycka pengar utan låta marknaden sköta den saken. Staten ska hålla sig till sina "nattväktarfunktioner", vilket i det här fallet innebär att ingripa om det förekommer falskmynteri, men ingenting därutöver.

Tickande inflationsbomb

Uno: Från februari 2006 till mars 2006 var ökningen [av penningmängden i Sverige] 15,1% och inflationen var 1,1%!

Om de siffrorna stämmer, så sitter vi på en tickande inflationsbomb.

F.ö. måste jag påpeka att om ökningen i penningmängden är 15,1%, så är inflationen just 15,1%. Det tar mer än en månad innan det slår igenom i priserna.

Och så som jag har tjatat om att man ska läsa Mises!

Bovik: Om det är någon som har missuppfattat det så räknas siffrorna på de senaste 12 månaderna, d.v.s. någon månad 2005 – mars 2006. Månaden innan var det 12,8%.

OK. Siffrorna är hursomhelst alarmerande höga och tyder på att vi har att se fram mot prisökningar.

Milton Friedman lär ha gjort en beräkning att det tar i genomsnitt 2 år för en ökning i penningmängden att slå igenom i konsumtionsledet. Nu är jag inte närmare bekant med Friedmans uträkning, men det låter rätt rimligt.

EK: Men å andra sidan har vi ju en till viss del kapitalistisk ekonomi, med åtföljande produktivitetsförbättringar, vilket gör att det aldrig kommer att slå igenom på prisbildningen helt.

Jo, det är riktigt.

Utöver siffrorna som Uno och Bovik nämnt finns det ytterligare ett tecken på att vi sitter på en "tickande inflationsbomb", nämligen att guldpriset hamnat på en historiskt hög nivå. Det har passerat \$600/ounce. Högre har det inte varit sedan slutet av 70-talet, då det gick upp i mer än \$800/ounce.

Strörepliker

Visserligen ett sidospår, men Bovik har förstås alldeles rätt, när han [i ett av sina inlägg] säger att staten inte har någon egen vilja. När vi pratar om vad staten vill, är det egentligen en sorts summa av vad enskilda politiker och andra inom statsapparaten vill. Nu tror jag inte det har någon större betydelse för resonemanget, för de flesta av våra politiker vill gärna att den politiska makten ska utökas och vill gärna att skatterna ska bli högre.

Det är ju samma sak när vi pratar om att "marknaden" har valt det ena eller andra. Det sitter ju inte någon "farbror Marknad" uppe i Platons idévärld och väljer; utan vad det handlar om är en summa (eller ett genomsnitt) av vad enskilda aktörer ute på marknaden valt.

\$\$\$

CJ: Priset på guld skulle inte fluktuera om den användes som valuta. Det enda skälet till att den gör det nu är för att det inte är en valuta, utan endast en vara.

Nej, priset på guld skulle förstås inte fluktuera, eftersom 1 gram guld alltid skulle kosta precis 1 gram guld. Men värdet av guld kommer att fluktuera, om det uttrycks som köpkraft. I normala fall skulle guldvärdet långsamt men stadigt stiga. I någon exceptionell situation, jämförbar med guldruschen till Kalifornien, skulle det sjunka.

Kanske onödigt att påpeka...

\$\$\$

Zeddicus: Varför skulle ett pris nödvändigtvis vara bestämt i den vara som råkar vara bytesmedel? Om jag byter 8 äpplen mot 5 päron så är priset på 8 äpplen 5 päron, oavsett om äpplen eller päron råkar användas som bytesmedel eller inte. [Etc.]

Det är klart man kan räkna så, men det är ju onödigt komplicerat. Men i en bytesekonomi, utan pengar, skulle det inte finnas något annat sätt att räkna.

Ännu mer om guldmyntfoten

En debatt om guldmyntfoten utspann sig även på "Forum för rationell diskussion". Den började med att jag inte var helt nöjd med vad som står om saken i Klassiskt Liberala Partiets program:

Så här står det nu i KLP:s principprogram:

Problemet: Prissystemets funktion och marknadens effektivitet är beroende av ett fungerande betalningsmedel. Politisk centralstyrning av penningväsendet fungerar lika dåligt som försök till politisk centralstyrning av andra varor och tjänster, det ger felaktiga signaler till marknadens aktörer. Den statliga kontrollen via Riksbanken över penning- och bankväsendet är den grundläggande orsaken till inflation och lågkonjunkturer.

Principen: Det skall vara tillåtet för människor att fritt komma överens om vad som skall gälla som betalningsmedel vid köp av varor och tjänster. Staten skall inte kunna kräva att betalningar i en viss valuta måste accepteras av alla som säljer en vara eller tjänst på marknaden.

Vår lösning: Vi anser att staten helt bör upphöra med sitt nuvarande valutamonopol. Låt människor fritt avgöra vilka betalningsmedel som är lämpligast att använda. Riksbankens verksamhet bör helt läggas ned. Varken statlig valutautgivning eller statlig styrning av räntenivåer är önskvärd då det innebär att ekonomiska resurser allokeras fel. Det är även viktigt att riksbanken upphör med att rädda banker som hamnar i finansiell kris, då inflation och konjunkturer förvärras av att banker lånar ut betydligt mer än de har täckning för. Detta sker eftersom de kan räkna med att bli räddade av riksbanken.

Det mesta här kan jag ju skriva under på. Men jag anser alltså att det ska sägas rent ut att vad vi eftersträvar är guldmyntfot eller i varje fall metallisk myntfot. "Låt människor fritt avgöra vilka betalningsmedel som är lämpligast att använda" är inte riktigt bra – det ger intrycket att vad som helst skulle kunna vara lämpligt att använda. Och vad som helst är inte det. Den pappersmyntfot vi har idag är rena falskmynteriet – och dessa papperspengar accepteras ju hursomhelst bara därför att lagen inte ger oss lov att avvisa dem.

Jo, det är sant (som en representant för KLP påpekat) att fri valutautgivning med all sannolikhet skulle leda till att vi får guldmyntfot. Men det är en onödig omväg att först låta banker pröva allt möjligt, och det sedan visar sig att det blir guld och silver i alla fall. Det är enklare och rättframmare att införa guldmyntfot med en gång (när KLP "tagit ledningen och makten") och i exakt samma veva avskaffa Riksbanken. Att stifta en lag som säger att all pappersvaluta som inte är till 100% inlösbar i guld (eller silver) är bara att stifta ytterligare en lag mot ytterligare en typ av bedrägeri.

Ta guldkalven vid hornen!

\$\$\$

Filip Björner: Guld har inget intrinsiskt värde, och guldpriserna är beroende av vetenskapernas utveckling och mycket annat. Så, jag vill också ha en "naturlig" utveckling av valutasytemet, med helt fria valutor.

Nu måste jag väl ändå få påpeka att den "naturliga" utvecklingen redan lett fram till guldmyntfot. På den tiden vi hade något som närmade sig *laissez-faire* (1800-talet), så hade vi också guldmyntfot. Marknaden "valde" guld.

Det enda "marknaden" någonsin tvekat om är vilken metall som skulle användas som myntfot, guld eller silver. (Och i Sverige också koppar.)

Det finns därför ingen som helst anledning att företa några slags experiment här. Att införa guldmyntfot är bara att erkänna verkligheten!

Vi kommer att behöva silvermynt också, därför att t.o.m. de minsta guldmynt är för mycket värda för vissa inköp (glasstrutar, 5-öreskola, etc.) Men det betyder att vi behöver två myntfötter som flyter mot varandra. Försöker man fixera förhållandet mellan guld och silver i någon lag, inträder genast "Greshams lag"³⁰ – den ena valutan kommer att vara övervärderad och den andra undervärderad. Men det ändrar inte poängen nämnvärt. Kravet är: metallisk myntfot.

Och om någon bank får för sig att slå mynt av järnskrot, får de väl göra det. Knappast troligt att någon kommer att använda sig av de mynten.

Javisst. Det är historiskt korrekt att marknaden har föredragit guld och andra ädelmetaller. Och så kommer det kanske/förmodligen att förbli.

Men hur det blir i framtiden beror på tillgång och efterfrågan. Det beror på hur det går med utvinningen av guld framöver, och vad det kommer att kosta att utvinna och förädla det, och mynta det etc. Det kommer också att påverkas av den övriga bruksanvändningen, som kan förändras på olika sätt av olika skäl. Det kan komma substitut för guld i vissa sammanhang, likasåväl som guldet kan visa sig få nya användningsområden. Allt detta påverkar guldpriserna.

³⁰) "Greshams lag" säger att "dåliga pengar driver ut bra pengar"; finns det båda dåliga och bra pengar i en ekonomi (t.ex. papperspengar och guldmynt), kommer folk att vilja göra sig av med de dåliga pengarna först och hamra de bra. Lagen formulerades av engelsmannen Thomas Gresham redan på 1500-talet. (Men det visste ni väl redan?)

Det kan också påverkas av nanoteknologins utveckling som är en färsk vetenskap. Det är nu möjligt att kemiskt framställa guld, men det är en oerhört kostnadskrävande process, och det kanske den processen kommer att förbli. Men det vet ju inte jag, och förmodligen inte heller exempelvis du.

Till detta tillkommer att när man tekniskt sett inför guldmyntsfot, så måste man fortfarande använda papperspengar, checkar, smartcards och/eller andra slags enhetligt delbara värdevaliderare. Då måste en riksbank och/eller fria banker, bankirer, spekulanter eller andra aktörer garantera att "den här papperslappen motsvaras av en viss mängd metall, lagrad i ett visst valv". Således är det fortfarande möjligt för oseriösa aktörer att begå bedrägerier eller bara dumheter inkl. korkade spekulationer. (Detta finns det gott om exempel i historien på, och i sina memoarer skriver Oscar II om riksbanksreformen att inte kan en statsbank falla för frestelsen att trycka upp flera sedlar än vad guldmyntfoten medger. Fan tro't! Reformen 1873 föregicks alltså av privata bankirers inflatoriska agerande.)

Ja, jag tror också att guldet kommer att duga bra som grund för valutor i framtiden. Men med vissa förbehåll... Jag saknar t.ex. koll på utvecklingen av nanoteknologins förutsättningar och dess begränsningar.

Förövrigt ser jag detta som ekvivalent med att diskutera om knarket skall släppas fritt från regeringsdag 1 eller från dag 301 eller från dag 3001, och om det skall släppas helt fritt rakt av, eller om apoteket skall få sälja det till att börja med, och/eller systembolaget innan man hinner med att avskaffa apoteken, och receptsystemet, och privatisera spritförsäljningsaffärerna etc.

Detta är alltså inte en diskussion om mål eller ens så mycket om principiell metodik, utan snarare om tajming mellan olika slags behövliga frihetsinriktade reformer.

För vi är ju överens om att en rationell regering med riksdagsmajoriteten bakom sig, inte kan införa nattväktarstaten över en natt. Det får ta en viss tid, och stegen får utformas i någon följd, si eller så... Huvudsaken är inriktningen, och att den drivs hårt och konsekvent!

Kabelstölderna i tunnelbanan blir värre och värre. Igår natt fick jag besök av ordningsvakter i Skogskyrkogården som jagade "koppartjuvar". Ja, koppar är nu på tok för dyrt för att använda för billiga mynt, men den metallen skulle säkert kunna duga för större valörer, men detta måste också vägas in mot alla de olika problemspekterna beträffande transporter och vanlig civil användning och förvaring.

Och en krona med silverhalt drevs under 90-talet i kommersiellt av privata aktörer som skickade dem till fabriker i Tyskland som utvann silvret. Numera är det stopp med det, eftersom de få kvarvarande mynten med silverhalt som då och då dyker upp i cirkulationen är för få till antalet för att det skall vara lönsamt. De hamnar istället i spärrvakternas myntsamlingar.

Det är inte alls enkelt när de värdemätande metallerna har flera bruksområden vars efterfrågan fluktuerar på ett sätt som är svårt att förutse, och det blir problem med myntningen *både* när en metall blir för dyr och när den blir för billig.

Detta var betydligt enklare under antiken och medeltiden, då inte vetenskapsfronterna hade sådan fart och sådan överskådlighet som nu.

Filip, det enkla svaret på alla dessa invändningar är: än sen?

Ska verkligen garvade objektivisterna behöva en grundkurs om guldmyntfoten? Ja, tydligen. Så låt mig ge den.

Fall 1: det sker ingen ny utvinning av guld, utan mängden guld är densamma. Resultat: priserna kommer att falla i takt med att produktionen ökar.

Fall 2: det sker nyutvinning av guld i den takt som är normal. Resultat: priserna kommer fortfarande att falla, men i något lägre takt än i fall 1.

Fall 3: det upptäcks någon enorm ny guldfyndighet någonstans, i stil med guldruschen till Kalifornien (någon kanske hittar den på månen, t.ex.). Resultat: priserna kommer att stiga. Men eftersom detta är en temporär företeelse, kommer priserna snart att återgå till att falla.

Fall 4: någon alkemist kommer på hur man förvandlar bly till guld, och plötsligt är guld lika vanligt som bly. Ja, se då får vi problem med guld som betalningsmedel. Men så är också detta ren science fiction.

Det finns en ännu kortare grundkurs i Atlas, s. 676: "We do not accept any other currency [than gold or silver] in this valley. We accept nothing but objective values."

För att ta det sista först. Uttalandet i Galt's Gulch gjordes i en tid då guldet kunde fungera som en objektiv valuta. Och om sakernas tillstånd förblir på det sättet, så förblir det så. Annars inte...

Ingenting har ändrats sedan dess. Skälen till att ädelmetaller är objektiv valuta, medan pappersvaluta inte är det, är och förblir desamma.

I citatet jag gav sägs bara att ädelmetaller är objektiva värden, inte *varför* de är det. Men den frågan är väl inte särskilt svår att besvara? Ädelmetaller har ett värde redan innan de används som pengar. Papperspengar har inte det. (Om man nu inte trycker upp sedlar med texten: "Denna sedel är inlösbar mot 1 kg papper i närmaste pappershandel.") Vill man sedan gräva djupare i det här ämnet, kan man läsa Carl Mengers *Principles of Economics*, där frågan om pengars uppkomst tas upp i detalj. (Man kan också läsa Reismans *Capitalism*, s. 506ff; men det Reisman skriver där bygger i allt väsentligt på Menger.)

[D]et gör inte allting problemfritt när ädelmetallpriserna snabbt fluktuerar.

Det är sant att värdet av ädelmetaller kan fluktuera, precis som värdet på alla andra varor. Och det faktum att guldets värde inte är absolut stabilt har använts som argument för att avskaffa guldmyntfoten. (Den svenske ekonomen Knut Wicksell hade t.ex. en sådan ide.) Vad dessa ekonomiska tänkare uppenbarligen missat är att ett avskaffande av guldmyntfoten leder oss ur askan i elden. Med pappersmyntfot finns det ingen gräns för hur långt inflationen kan drivas, utom den gräns som utgörs av att hela penningssystemet kollapsar i en hyperinflation.

Skulle du istället kunna ge oss en mer konkret beskrivning av hur du anser att svenska staten bör gå tillväga då den inför guldmyntfot? Skall det t.ex. byggas en slags svensk motsvarighet till Fort Knox någonstans? Hur stor guldmängd måste i så fall införskaffas?

Eller menar du att en svensk riksbank kan nöja sig med att äga en andel av något guldberg någonstans utomlands, som t.ex. det i Fort Knox?

Du måste väl ändå ha missat att jag sagt att riksbanken ska avskaffas? Privata banker kommer att ta över hanteringen av pengar och penningssubstitut. De kommer att behöva ha tillräckligt mycket guld i sina valv för att täcka sin sedelutgivning och kreditgivning.

Hur man ska gå tillväga vid övergången till guldmyntfot har George Reisman tagit upp i en uppsats i *The Intellectual Activist* 1980 ("Gold: The Solution to Our Monetary Dilemma"). En något förkortad version av resonemanget finns i *Capitalism*, s. 959ff.

Skall det finnas papperspengar som garanterar inlösningsmöjlighet mot guld? Hur skall det nominella värdet anges för t.ex. en tusenlapp motsvarande X gram guld? Skall det vara ett fast antal kilogram guld som motsvarar en valutaenhet, eller skall kilogrammängden guld som kan inlösas för en given valutaenhet fluktuera beroende på guldprisets fluktuationer i förhållande till en nominellt angiven inlösningsmängd? Alltså: hur skall förhållandet mellan papperspengar och guld formuleras i en grundläggande och allmän kontraktsskrivning?

Man definierar valutaenheten (dollar eller krona eller vad nu må vara) i termer av en viss mängd guld. (Det var f.ö. så man gjorde under den period fram till Första världskriget då vi officiellt hade guldmyntfot. Och detta avspeglas också i en del av de namn som används på valutor. Ett pund var från första början just 1 pund silver. Det italienska "lire" var också från början en viss mängd silver, även om man inte kan tro det idag!)

Eller skall alla slags pengar vara gjorda av guld, och andra ädelmetaller, rakt av?

Poängen här (en poäng som jag poängterat åtskilliga gånger) är att man mycket väl kan ha penningssubstitut (som t.ex. sedlar eller plastkort), så länge de är till 100% inlösbara i guld/silver.

Och oavsett hur du besvarar detta, så är min nästa fråga. Varför vill du att just staten skall genomföra detta?

Men nu får du faktiskt bakläxa på allt jag skrivit om guld och "fraktionella pengar" under det senaste året. Nej, staten ska inte lägga sig i penning- eller bankväsendet. Men staten ska uppfylla sin "nattvaktarfunktion" att beivra våld/tvång och bedrägeri. Papperspengar är en form av bedrägeri!

Jag menar ju bara det att guldmyntfot inte är det första som bör införas. Det bör ske t.ex. efter att bankväsendet fullt ut har privatiserats och frigjorts från alla slags regleringar. Och jag anser att det är marknadsaktörerna själva som bör välja alternativen och lösa problemen.

Jag tror min idé – att införa guldmyntfot och avskaffa Riksbanken i samma veva – är den absolut enklaste.

Riksbanken har ju en viss mängd guld i sina valv. Och man vet också (det förs ju statistik på sånt) hur mycket papperspengar som finns i omlopp i landet. Den dag reformen ska genomföras dividerar man mängden papperskronor med mängden guld i valven. Säg att resultatet blir 1000 kr per gram guld. (Jag vet inte om just den siffran är realistisk – om inflationen har fortskridit, kan det kanske bli 10000 kr i stället; så siffran är ett exempel.) Ja, då får var och en växla till sig 1 gram guld för varje tusenlapp. När det är gjort, har Riksbanken spelat ut sin roll och det privata bankväsendet kan ta över. (Det här är, i grova drag, vad Reisman föreslår i uppsatsen jag hänvisade till.)

Det är väl möjligt att det finns andra lösningar. Man kan ju också tänka sig att när Riksbanken avskaffas, fördelas dess guldreserver på de privata bankerna. Men i så fall uppstår ju problemet om de alla ska ha lika mycket av guldet, eller om det ska fördelas efter bankernas storlek. (Jag har inte funderat närmare på den lösningen. Jag tycker ändå min/Reismans lösning är tillräckligt enkel.)

Avreglering av bankväsendet innebär ju hur som helst avskaffande av Riksbanken. Och något måste ju faktiskt i så fall göras med dess guldreserver.

Och om någon privat bank, efter det att denna reform genomförts, vill experimentera med att prägla mynt i platina eller palladium, står det dem förstås fritt. (Hur ett sådant experiment skulle utfalla är förstås fullständigt omöjligt att förutspå idag. Åtminstone omöjligt för mig.)

Den innebär alltså att staten/riksbanken för allra sista gången prånglar ut papperspengar (som kan inlösas mot guld), och sedan är det stopp. Därefter tar de privata aktörerna över.

Ja se, det var idén, det. Och det var alltså inte jag som ursprungligen kläckte den, utan "farbror George". Äras den som äras bör!

Marknadens privata aktörer skall vara fria. Så om någon vill trycka upp pengar som är inlösbara mot obligationer, aktier, eller del av fabriker eller egendomar etc., så skall de givetvis få göra det också.

Alla slags bruksvärden som kan bli föremål för handel kan göras till pengar, eller till inlösningsgrund för tillverkning av pengar. I detta avseende är guldmyntfot och andra ädelmetaller bara den vara som råkar vara bäst. Det är det hela.

Det här är en typ av missuppfattning som jag stöter på ideligen. Det kan ta tid för mig att åstadkomma ett utförligt svar. Det enda jag vill påpeka just nu är att aktier och obligationer inte är pengar. Fabriker och egendomar är inte heller pengar. De har förstås ett värde som uttrycks i kronor och ören (eller gram guld/silver i ett idealt system). Men att de har ett värde i pengar gör dem inte till pengar. Jag kanske kan åstadkomma ett grundligare svar senare.

Jag menar ju inte att dessa saker är pengar i sig själva. Jag menar att de (liksom ädelmetaller och andra enhetligt delbara värden) kan göras till inlösningsgrund för pengar.

Exempelvis om ett bolag äger en enorm areal skog och utstäder [norvagism för "ställer ut"] papperspengar som kan inlösas mot en vedkubbe av visst mått vardera...

De "pengarna" skulle inte vara pengar. De skulle vara aktier i skogsbolaget.

Kanske jag borde ge den där grundkursen i varför just ädelmetaller har blivit pengar.

En faktor är i varje fall det faktum att ädelmetaller är relativt oförstörbara. Jo, det går nog att förstöra guld och silver, men det är väldigt svårt. Och en annan faktor är den du nämner, att de är "enhetligt delbara". Det är därför som diamanter eller andra ädelstenar aldrig blivit pengar: man kan inte slå mynt av dem.

Men om ved skulle användas som pengar uppstår samma problem som om vete (eller något annat sädeslag) skulle användas som pengar. Veden eldas förr eller senare upp, eller blir till virke i t.ex. ett husbygge. Säden mals ner till mjöl och blir så småningom till bröd.

Men om man verkligen på allvar använde ved eller vete som pengar, så skulle det innebära att varje gång man lägger en vedklabb på brasan, så eldar man upp sina pengar; och varje gång man tar sitt vete till kvarnen, är det sina pengar man mal ned till mjöl.

George Reisman hade ett belysande exempel på detta i ett föredrag en gång. Som ni säkert känner till har det hänt i en del isolerade fall att cigaretter använts som betalningsmedel. Cigaretter har förstås ett "utommonetärt" värde, så länge det finns människor som gillar att röka. Men anta att cigaretter verkligen slog igenom som betalningsmedel i hela samhället. (Det ska förstås tas som ett tankeexperiment.) Då skulle vi rökare sluta röka eller dra ner ordentligt på vår cigarettkonsumtion, eftersom vi bokstavligen skulle elda upp pengar varje gång vi tänder en cigarett!

Och någon lustigkur på Liberal Debatt föreslog en gång att vi skulle införa marijuanamyntfot; jag svarade att då skulle marijuanan bli för dyr att röka.

Förstår inte varför du kallar ett sådant inlösningsdokument för en aktie. Det handlar ju inte om ett dokument som ger ägande i bolaget, eller någon rösträttsandel.

Bolagets ägarförhållanden behöver ju inte ha något med den saken att göra att bolaget ger ut pengar. Och de inlösningsdokumenten är pengar ifall folk går med på att använda dem som det. Det är deras egenskaper som bytesmedel, värdemätare och värdebevarare som gör dem till pengar.

Att pengar kan eldas upp, eller att inlösta vedkubbar kan eldas upp, gör ju inte mera till eller ifrån än att guldpengar kan smältas ner och omformas till smycken.

Ska jag behöva ta upp den här sortens invändningar, kan jag lika gärna lägga av och ägna mig åt något produktivt i stället.

Guld förstörs inte av att man gör smycken av dem. Och det är precis lika lätt att smälta ner smyckena igen och göra mynt av dem. Ved brinner upp!

Ved kan lagras länge, och sedan brännas upp.

Ska vi försöka vara lite seriösa? Den dag Riksbanken är avskaffad och vi har ett fritt bankväsen, får Rickard starta en bank med platinamyntfot, och Filip en med vedmyntfot. Jag, å min sida, kommer att starta en vadhållningsbyrå, där folk får satsa på vem av er som har en chans att lyckas och vem som kommer att bli utskrattad. Oddsen är lite ojämna.

Ja, okej. Då är du seriösast. Du vinner, och priset blir tio vedkubbar.

På detta hårt *frampressade* medgivande från Filip tillät jag mig ett något skämtsamt svar:

Men jag har ingen öppen spis! Vad ska jag göra? Sälja dem för mynt från Rickards platinabank? Hur mycket kommer jag att få för dem?

\$\$\$

Frågan om man skulle kunna prägla mynt i andra ädelmetaller, som platina eller palladium, kom som synes också upp.

Jag håller med om att platina och palladium skulle vara tänkbara alternativ till guld, och att man skulle kunna ha flera alternativa "myntfötter". Det enda viktiga här är att ingen går in och försöker fixera de olika valutorna i förhållande till varandra, för då inträder "Greshams lag" (folk kommer att använda den valuta som för tillfället är övervärderad och hamstra den som för tillfället är undervärderad). Men med ett fritt bankväsende finns det ju heller ingen som kan göra det. Så det är knappast ett verkligt problem.

Vilken sort mynt folk sedan kommer att föredra får de ju själva avgöra.

Rickard: Ja, man kan ha flera alternativa myntfötter. Men man kan väl också ha en myntfot som består av en blandning av flera metaller. En valutaenhet kan t.ex. bestå av 50% guld, 30% silver och 20% platina. Detta gör valutan stabilare eftersom värdet då inte bara är beroende av guldets prisutveckling.

Det finns ett uppenbart problem med en sådan lösning. Vitsen med en metallisk myntfot är att sedlar (eller andra penningssubstitut, som t.ex. plastkort) ska vara inlösbare i klingande mynt. Men man kan ju inte gärna ha mynt som är legeringar av olika ädelmetaller.

Eller är meningen att en sedel ska vara sådan att man får en viss procent av varje ädelmetall, när man löser in den? Jo, det skulle väl låta sig göra, men jag tycker det är onödigt tillkrånglat.

Det är inte heller så man gör med "e-gold". Så här står det:

e-gold is an electronic currency [...] backed at all times by gold bullion in allocated storage.

Other e-metals are also issued: e-silver is 100% backed by silver, e-platinum is 100% backed by platinum, and e-palladium is 100% backed by palladium. However, the most popular e-metal (by an overwhelming margin) is e-gold.

D.v.s., man har parallella myntfötter, inte en "blandmyntfot". Och jag menar att det är det enda vettiga. Om den enskilde spararen sedan vill sprida sina besparingar på de olika "fötterna", är det ju hans sak. (Om jag skaffar ett konto där, kommer jag säkert att lägga en del på guld och en del på silver.)

Sedan tror jag också att Rickards idé utgör en lösning på ett icke-problem. Att ädelmetaller (liksom alla andra varor och tjänster på marknaden) också fluktuerar i värde är inte något större problem.

En liten detalj: om vi hade guldmyntfot, skulle guldets värde inte ha någon prisutveckling. Priset på (t.ex.) en guldkrona skulle vara och förbli just en guldkrona. Däremot skulle det ha en "värdeutveckling" eller "köpkraftsutveckling". I normala fall skulle varje guldkrona bli lite mer värd år från år, i den meningen att man kan köpa mer och mer för den (priserna kommer långsamt men stadigt att falla). Andra faktorer kan komma in och störa den utvecklingen. En stor ny guldfyndighet skulle temporärt kunna få guldets värde i köpkraft att falla. Och det kommer alltid att finnas ett visst inflytande från guldets icke-monetära användningar. Men detta inflytande är relativt försumbart.

Att den här poängen missas beror säkert på vi idag är så vana vid pappersmyntfot att vi tenderar att mäta guldets värde i papperspengar. När guldpriset stiger kraftigt (som det har gjort de senaste åren, och som det också gjorde runt 1980), har det mer än en orsak, men en viktig orsak är att värdet på papperspengar sjunker. (Om det vore den enda orsaken, skulle man kunna ta prisutvecklingen på guld som ett exakt mått på inflationen. Fullt så enkelt är det tyvärr inte.)

Det viktiga är att det är möjligt att lösa in pengarna, inte att man gör det.

Exakt. Men om det ska vara möjligt, måste det också finnas mynt – för fanns det bara tackor, skulle det bara vara möjligt att lösa in väldigt stora belopp. Men om det skulle bli väldigt ovanligt att folk verkligen löser in sina penningssubstitut i reda pengar, kan man ju tänka sig att mynt präglas endast just i sådana situationer.

Men jag tycker inte att man bör placera alla sina sparpengar hos dem [e-gold].

Nej, det ska man inte. I dagens läge bör man ha en del av sina besparingar i guld och/eller silver, för den händelse att det nuvarande systemet brakar ihop i en hyperinflation. Risken för det kanske inte verkar överhängande just nu, men man vet aldrig när det kan inträffa. Men naturligtvis ska man aldrig "lägga alla ägg i samma korg". Och i en sådan situation – en hyperinflation – är det faktiskt väldigt bra om det finns mynt också i små valörer, för det är mynt man behöver för sina dagliga inköp. Hade man bara tackor, skulle man själv behöva slå mynt av tackorna, eller i varje fall dela upp dem i mindre bitar. Det är ju å andra sidan möjligt att man kommer ifrån detta problem, ifall det finns en elektronisk guldbaserad valuta och den redan används av många människor. För den valutan drabbas ju inte alls av hyperinflationen. Men förutsättningen, i den situationen, är väl att denna valuta är så allmänt accepterad att det finns betal- och kreditkort i den, som faktiskt används i den dagliga handeln, precis som sparbankskort och liknande idag. (Ett gott argument för att propagera lite grann för "e-gold".)

\$\$\$

"Cigarettexemplet" gav upphov till följande kommentar:

Nicholas: Det beror väl på hur mycket pengar cigaretterna i så fall är. Om ett paket skulle vara mindre pengar än vad ett paket mot-svarar i pengar idag så skulle kanske folk röka mer istället.

Jag har nog varit opedagogisk och glömt nämna en viktig sak:

När en vara övergår till att vara betalningsmedel (pengar), så ökar varans värde. Innan guld blev pengar hade det ett bruksvärde som bestod i att man kunde göra smycken och andra prydnadsföremål av det, och att det var eftertraktat av det skälet. (Hade det inte haft ett bruksvärde, och ett högt sådant, skulle folk inte ha kommit på idén att göra det till betalningsmedel.) Men i och med att det blir pengar, ökar dess värde, just därför att man nu kan använda det till att byta till sig allt möjligt annat.

Det var det som var poängen med "cigarettexemplet". Det är naturligtvis orealistiskt, men låt oss anta att cigaretter blev till det allmänt accepterade betalningsmedlet. Tidigare hade cigaretterna ett bruksvärde som helt och hållet beror av hur röksugna folk i genomsnitt är. Men när cigaretterna blir till pengar, bestäms deras värde av marknaden i övrigt, d.v.s. av vilka livsförnödenheter och lyxvaror man kan köpa för dem. Det är därför en omöjlighet att cigaretterna skulle bli mindre värda än deras tidigare bruksvärde. Folk kommer att behöva sina cigaretter att köpa bröd, biobiljetter och rysk kaviar för. Det är därför som den mest inbitne rökare kommer att tänka sig för både två och tre gånger, innan han tänder sin cigarett!

(Exemplet är förstås orealistiskt ur en annan synvinkel också: de där cigaretterna kommer snart att bli så torra att det smakar illa att röka dem – så de kommer att mista sitt ursprungliga bruksvärde. Det är därför som de används som betalningsmedel endast i nödsituationer. Detsamma gäller ju inte för ädelmetaller. Här kommer alltså den tidigare nämnda "oförstörbarhets"- eller "svårförstörbarhetsfaktorn" in. Det kommer alltid att gå att göra smycken av det guld som inte används som pengar.)

Samma sak gäller förstås den ännu mindre realistiska "vedklabbsmyntfot" som föreslagits här. Om man anstränger sin inbillningskraft till det yttersta och föreställer sig en ekonomi, där det allmänt accepterade betalningsmedlet utgjordes av vedklabbar, så skulle vedklabbarnas värde också öka, därför att de behövs för att betala lyxkryssningarna och den ryska kaviaren (för att inte tala om T-banebiljetten och falukorven). Så var och en som funderar på att lägga en vedklabb på brasan i öppna spisen kommer att tänka sig för både fem och sex gånger. Och lika illa är det för den som tänker sig att snickra ihop en pinnstol av virket.

Låt oss nu återvända till den bistra verklighet i vilken vi lever, och där det egentligen bara finns två alternativ: antingen en metallisk myntfot, eller också det vi har idag – en fiatmyntfot som inte backas upp av något annat än statens tvångsmakt.

George Reisman och de "riktiga objektivisterna"

Detta – liksom de efterföljande avsnitten – är hämtat från kommentarerna på Carl Svanbergs blogg, "[Förnuftets kalla och oresonliga röst](#)". (Jag vill verkligen rekommendera denna blogg, som säkert är den bästa i Sverige just nu.)

Under rubriken "[Objektivister för falskmynteri?](#)" kommenterade Carl Svanberg ett [inlägg av Diana Hsieh](#) på hennes blogg Noodle Food. Det handlade om George Reismans inställning till "fractional reserve banking", ett ämne som jag ju själv tagit upp ett par gånger. (Normalt brukar jag uppskatta denna blogg, men det här var – vad ska jag säga? – inte riktigt bra. Nej, förresten: det var rentut sagt för djävligt!)

Allvarligt talat: vad ska man egentligen säga om en filosofi som börjar med sådana förträffliga premisser som verklighetens absolutism, livet som den yttersta värdemätaren och kapitalismen som det ideala samhällssystemet – och sedan leder fram till sådana slutsatser som att falskmynteri är OK, så länge det bara är frivilligt, att George Reisman är rationalist (och rentav omoralisk) och att P.O. Samuelsson inte ska ha lov att översätta Ayn Rands skrifter till svenska? Någonstans på vägen mellan premiss och slutsats här måste det ju föreligga *massiva evasioner*. Och jag ska inte försöka skämta till det och säga att det kanske är *jag* som evaderar. För det är det inte.

AL: Kan det vara så att i och med att Reisman har blivit benämnd som omoralisk av Peikoff så ägnar de sig åt försöka dra hans namn i smutsen.

Jag tror tyvärr att du har rätt i det. När den här konflikten var aktuell för ett tiotal år sedan var det bara ett litet fåtal objektivister som verkligen försökte tränga till botten av den och ta reda på vad som verkligen förevarit mellan de tvistande parterna. Majoriteten "köpte" Leonard Peikoffs omdöme utan närmare eftertanke (enligt någon premiss av typen "Peikoff brukar ha rätt, så han har det nog den här gången också"). Och sedan har man nog fortsatt att köpa en massa "prat bakom ryggen".

Sedan lyckades ju också Peikoff plantera ut idén att om man inte blint accepterar hans omdöme, innebär det "moralisk agnosticism". Idén är naturligtvis fullständigt fantastiskt: det faktum att jag *vet* vem som hade rätt och vem som hade fel i denna konflikt skulle alltså göra mig till *agnostiker*. Icke desto mindre tycks denna absurditet ha blivit köpt.

Hänvisar i övrigt till vad jag skrivit i detta ärende på min hemsida.

Carl: Jag tror att reaktionen på Hsiehs blogg (från henne själv och andra som kommenterar) primärt är verket av Richard Salsman, som många verkar ha lyssnat på. Salsman verkar ägna sig åt en personlig kampanj emot österrikiska skolan som sådan, vari Reisman är en som han anser måste fördömas på samma grunder som han fördömer alla andra österrikare. Jag vet inte vad det är som driver Salsman eller varför han påstår det han påstår [...] Men givet allt jag vet om Mises och Reisman, och för den delen Salsman själv, kan man med lugn konstatera att han förmodligen är helt ute och cyklar.

Jag kan ju säga det lilla jag vet om Salsmans inställning till den österrikiska skolan. Han tycks mena att de äldre österrikarna (Menger/Böhm-Bawerk) var riktigt bra, men att det på något vis har sparat ut med Mises. En av hans idéer, om jag fattat det rätt, är att Menger skulle ha en bättre och mer objektiv syn på begreppet "värde" än vad Mises har. Och det har jag svårt att tro på. (Se min senaste [uppsats på engelska](#), där ju en av poängerna, eller rentav huvudpoängen, är att Menger begår ett subtilt misstag just ifråga om begreppet värde.)

Salsman höll en föreläsningsserie om den österrikiska skolan för några år sedan, men den har jag tyvärr inte hört. (De där bandföreläsningarna är lite väl dyra för mig.) Jag läste en kort innehållsbeskrivning i en bokkatalog, och av den verkade det som om han kritiserade Mises (och Hayek) på punkter där de faktiskt förtjänar kritik. Så vore det bara det, vore allt gott och väl. Men sedan såg jag ju också hans vettlösa och oärliga kritik mot Reisman, och då är ingenting gott och väl.

Det kan ju noteras att Salsman missförstår/förvränger Reismans profitteori på precis samma sätt som hrr CME och DJ gjorde i mina meningsutbyten med dessa få... förlåt, lärda herrar.³¹ Men så långt som till att planka Reis-

³¹) Se "Debatt om Reisman", [ärg. 6](#), s. 35ff och "Diskussion om Reismans profitteori", [ärg. 7](#), s. 16ff.

mans princip om "profitens primat" utan att ge minsta "credit" sträckte sig aldrig ens dessa fäherrar. (Naturligtvis därför att de aldrig ens skulle begripa vad principen går ut på.)

\$\$\$

En av de dummaste kommentarerna på Noodle Food kom från Betsy Speicher:

A growing economy is not a fixed "pie" at all. As wealth (real goods and services) increases, the money supply has to increase to accommodate it if prices are to remain stable. One way is to increase private credit. Another way is to mine more gold and I wonder is those who hold that all increases in money and credit are fraudulent would object to gold mining too.

En av huvudpunkterna hos Reisman är ju att välståndsutvecklingen uttrycker sig i *sjunkande priser*. (Han är väl inte den ende ekonom som påtalat detta, men han är den ende som gör en stor sak av det, och det gör han ju rätt i.) Så idén att det skulle finnas "för lite pengar" är helt enkelt bisarr. Även om vi hade exakt lika mycket pengar i ekonomin (och det inte förekom någon nymyntning av guld/silver), skulle den enda effekten av det vara att vi får mer för pengarna. Och det är ju också ett urgammalt inflationistiskt felslut att tro att problem i ekonomin beror på för lite pengar! (Alla dessa beundrare av Jean-Baptiste Say borde väl ändå veta det!)

\$\$\$

Carls blogg läses av många, t.o.m. utomlands! Jag fick följande e-post från en tidigare för mig okänd person:

I happened to notice that you commented on Carl Svanburg's [sic] blog about Diana Hsieh's blog post on George Reisman's rejection of fractional-reserve banking. I am something of a fan of Reisman's work (and of your advocacy thereof), but I don't know Swedish. Would it be possible, then, for you to give me a quick (English) rundown of your thoughts on this matter?"

Mitt svar:

Just a couple of points on why "fractional banking" is fraudulent:

1. Consider this example: A bank issues \$10 bank notes, but the gold backing (or metal backing) is only 90%. The obvious implication of this is that those notes are only worth \$9, although they say they are worth \$10. This is fraudulent on its face.

Now, it is true that as long as not every depositor comes in and demands gold for his bank notes, the bank will still be able to honor the depositors' claims. As long as the bank is very careful and alert, this will be possible. But this does not change the point that the possibility of a ruinous "bank run" is inherent in the very nature of fractional banking.

2. Reisman says in his book (p. 958) that people who accept those bank notes "would be parties to fraud". I think I can elaborate on that:

One of the great insights of Ludwig von Mises is that an inflation of the money supply does not reach everybody at the same time: those who receive it first are in a position to buy before prices have risen; those who receive it last can only use the new money after prices have already risen. And this, of course, means a redistribution of wealth that is totally unfair. (You would make financial gains, not by being productive, but by standing first in line at the "money press".) But this is exactly what will happen with those "fractional notes". The value of money will be lowered; but those who are in the position of receiving those notes first will gain at the expense of the rest of us. (In an otherwise free economy this effect would be much smaller in scale than in our present economy, but the principle would be the same.)

Those are the two points that come to mind. Hope they help.

Kort om Milton Friedman

Från kommentarerna till en [post om Friedmans TV-serie "Free to Choose"](#).

Det finns en bra genomgång av vad som är fel med Friedman och monetarismen i appendixet till Reismans *The Government Against the Economy*. (Den boken finns ju återgiven i stort sett i sin helhet i *Capitalism*, men appendixet finns inte med. Det som står i det avhandlas förstås på andra ställen i *Capitalism*.)

Friedmans "lösning" på inflationen var att införa en regel om att penningmängden skulle ökas med en i förväg bestämd procentsats varje år. Men han var tydligen inte ens överens med sig själv om exakt vilken procentsats – ibland var det 2% och ibland så mycket som 5%. Hursomhelst, så är det ju ingen lösning alls, utan bara ett försök att lösa inflationsproblemet med inflation.

Reisman hittar fem fel med Friedmans idé, av vilka det första och mest grundläggande är att det strider mot idén om ekonomisk frihet: det innebär att penningmängden ska kontrolleras av *staten*. Det viktigaste av allt är att staten skiljs från ekonomin.

Det finns också en bra kritik av Friedman i förordet till Murray Rothbards *The Case for a 100 Percent Gold Standard*.

På den tiden vi hade Bretton Woods-systemet fanns det ett "officiellt" guldpris på \$35/ounce. När Bretton Woods klappade ihop 1971 och detta officiella guldpris avskaffades, förutspådde anhängare av Mises att guldpriset skulle skjuta i höjden, medan både keynesianer och monetarister i stället förutspådde att det skulle sjunka (från \$35 ända ner till \$6). De trodde att guldet fick sitt värde från dollarn, och att när bandet mellan guld och dollar klipptes av, skulle guldpriset falla!

Nåväl, "misesianerna" fick ju rätt. Guldet steg snabbt till \$70/ounce och fortsatte stiga. (Några år senare, under Carter-epoken, nådde det \$850/ounce, vilket är rekordet hittills.)

Rothbards kommentar:

Here was a clear-cut case where the Misesian forecasts were proven gloriously and spectacularly correct, while the Keynesian and Friedmanite predictions proved to be spectacularly wrong. What, it might well be asked, was the reaction of the Establishment, all allegedly devoted to the view that "science is prediction", and of Milton Friedman, who likes to denounce Austrians for supposedly failing empirical tests? Did he, or they, graciously acknowledge their error and hail Mises and his followers for being right? To ask that question is to answer it. To paraphrase Mencken, that sort of thing will happen the Saturday before the Tuesday before the Resurrection Morn.

Värdenneutral ekonomi?

Från kommentarerna till en tidigare bloggpost med anledning av [Milton Friedmans död](#).

FH: Jag har aldrig fattat det här med att objektivisterna vänder sig mot ekonomi som en värdenneutral vetenskap.

Jag förstår inte hur ekonomi skulle kunna vara en värdenneutral vetenskap.

Det ger en viss mening att säga att naturvetenskaperna ska vara värdenneutrala. Om naturvetenskapen (för att ta ett enkelt exempel) kommer fram till att vatten kokar vid en viss temperatur, som endast varierar med varierande lufttryck, så är det ju bara att rätta sig därefter (och använda en tryckkokare, om man vill ha vattnet varmare än 100 grader när det kokar). Det är ingen mening att börja grubbla över hur mycket bättre (eller sämre) det skulle vara, ifall kokpunkten vore någon annan.

Men ekonomi handlar ju om människor och om mänskligt handlande. Så det vore omöjligt att avhandla ämnet utan att, åtminstone implicit, komma med en del rekommendationer om hur vi bör bära oss åt, eller vad som är *bra* resp. *dåligt* att göra.

Och om man läser en ekonom som Mises, så är det ju omöjligt att efter läsningen undvika sådana värdeomdömen som att kapitalismen är *bra* och socialismen *dålig* – oavsett hur mycket Mises själv tjarar om ekonomins "Werthfreiheit".

Och vilken skola de än hör till, så ägnar sig ekonomer väldigt mycket åt att ge *rekommendationer* till politiker och andra. En rekommendation handlar om vad som *bör* göras, vad som är *bra* eller *dåligt* att göra.

Förresten är det en vanlig kritik från socialistiskt håll att idén om "värdenneutralitet" inom ekonomin är omöjlig att upprätthålla. (Gunnar Myrdal har, vad jag vet, kommit med den kritiken, men tyvärr vet jag inte exakt var.) Inför sådan kritik kan man inte hålla fast vid idén om "värdenneutralitet", för då ger man slaget förlorat. Det enda man kan svara socialisterna här är: "Ni kan slå er i backen på att vi faller värdeomdömen!"

Vad som är viktigt att komma ihåg är förstås att fakta kommer *först* och värdeomdömen *efteråt* – att man härleder "böra" ur "vara" och inte försöker härleda "vara" ur "böra". (För att anknyta till ett annat inlägg [återgivet längre ner], kan man inte sitta och drömma om "mjölk och honung" och "stekta sparvar" och sedan begära att verkligheten ska rätta sig efter ens dagdrömmar.) I princip är det ju rätt enkelt: man relaterar fakta till "livet som värdeomdömen" (vilket i sig är en *faktabaserad* värdeomdömen). (Jag skriver "i princip", för i praktiken kan det ju vara lite jobbigt. Ibland.)

Carl: Det var en brist hos Milton Friedman som tänkare att han såg på ekonomi som ett värden neutralt ämne, som om det inte har något med moral att göra.

Jag hörde en gång i en frågestund Ayn Rand utnämna Friedman till "fiende till objektivismen", just därför att Friedman vid något tillfälle invänt mot objektivismen att den "lägger moraliska aspekter" på ekonomin. Nu har jag inte läst eller hört vad Friedman själv sade om saken, så jag kan inte gå i god för att det stämmer. Men jag skulle bli förvånad om det inte gör det!

Det evinnerliga tjetet om "vara" och "böra"

Hax och rationaliteten

Henrik Alexandersson, gemenligen benämnd Hax, skrev ett blogginlägg som Carl kritiserade under rubriken "Hax vs. rationaliteten". Viss oenighet uppstod om Carl tolkat Hax korrekt.

Det enklaste är väl att fråga Hax själv vad han egentligen menar. Han har ju faktiskt en kommentarfunktion på sin blogg.

Annars är det ju sant att folk (och socialister i synnerhet) har förutfattade meningar om hur det "egentligen borde vara". De tycker att landet borde flyta av mjölk och honung och de stekta sparvarna komma flygande i munnen på en. Sedan fördömer de kapitalismen, för att den inte omedelbart förverkligar det idealet.

De blir genast lite mer realistiska, när de ska försvara socialismen. De inser de plötsligt att man faktiskt inte kan göra omelett utan att knäcka ägg. Ergo är det nu helt OK att uttala böra-satser av typen "ägg bör knäckas".

(Och socialismens kritiker svarar: "Jag ser de knäckta äggen, men var är omeletten?")

Carl: Ja, det vore onekligen enklast att bara fråga Hax. Jag inser, så här i efterhand, att jag kanske ha gjort det innan jag skrev detta. Men för tillfället såg jag ingen anledning att läsa ut någonting utöver det han faktiskt säger. Men nu har han, i vilket fall som helst, fått kommentarer till sitt inlägg. I ett inlägg sade en "Fred": "Fast Nozick är ju en normativ teoretiker som diskuterar just hur samhället bör vara utformat." Då svarade Hax så här:

Nja, Nozick talade väl om hur samhället skulle kunna vara utformat (snarare än bör). Samtidigt var han ju sin värste kritiker och prövade ständigt sina slutsatser mot vad vi vet och hur saker och ting tenderar att fungera. "Utopin" presenteras ju som en intressant tankemodell snarare än ett konkret förslag.

Så det verkar faktiskt som att jag har förstått honom alldeles rätt.

Jo, det här sättet att resonera (om man nu ska kalla det så) är väldigt vanligt i de kretsar där Hax rör sig. Man kan knappast prata med dem utan att få sig till livs att man aldrig bör uttala ordet "bör". David Hume rules!

Hax själv lade sig i debatten:

Lite märkligt att bli kritiserad av objektivister för att man retar sig på att det är för mycket metafysik, löst tyckande och tro i svensk debatt.

Det jävliga med detta är inte bara att det handlar om åsikter, krav och konkreta förslag som regelmässigt inte har med verkligheten att göra - utan även att det finns så många av dem. Det kan vara Gud, socialismen, nationen, rasen, särintressen, Al Gore eller Dan Brown som avgör vad dessa människor anser "bör" omsättas i tvingande politik för hela folket.

Då förefaller det mig mer logiskt att försöka bygga kring verkligheten och det observerbara. Det behöver inte alls vara idélöst. Jag vill hävda att man kan argumentera för friheten utifrån fakta och verklighet. Och att dessa principer blir mycket starkare än sådana som bygger på blandat tyckande.

A=A, you know...

OK, Hax, du kan ju svara på en enkel fråga: Är det bara vissa specifika, irrationella "böra-satser" du vänder dig emot (typ "landet borde flyta av mjölk och honung, och det gör det inte")? Eller är det precis alla "böra-satser", t.o.m. sådana elementära sanningar som "äta bör man, annars dör man"?

Svarar du rätt på frågan, kan jag nog lova att alla här blir jättenöjda med dig! (Svarar du fel, hamnar du i skamvrån.)

Jag fick aldrig något svar från Hax. Ett par av hans uttalanden tar jag upp nedan:

...det är för mycket metafysik, löst tyckande och tro i svensk debatt.

Det slår mig att detta är ett exempel på vad Ayn Rand en gång kallade "den frusna abstraktionens felslut". Hennes exempel på detta felslut (det finns i *Självvisshetens dygd*) var att människor likställer begreppet "etik" med

någon specifik sorts etik (altruismen, vanligtvis). I det här fallet är det förstås så att det finns väldigt mycket dålig metafysik. Men lika förstås finns det också *bra* metafysik, som inte ska likställas med "löst tyckande och tro".

"Metafysik" är den gren av filosofin som handlar om verklighetens yttersta natur. Visst finns det mer än en uppfattning om hurdan denna yttersta natur är. Man kan ju anse att verkligheten är uppbyggd av motsägelser (à la Hegel), eller att det finns en "egentlig verklighet" i någon annan dimension (à la Platon), eller att den är outgrundlig för förnuftet och bara ger sig till känna via tron (à la Kant). Eller också kan man anse att "saker och ting är precis som de är" (à la Aristoteles, Ayn Rand, POS och Carl Svanberg). Helt olika metafysik, men metafysik är det lika fullt.

Eller är det månne så att verkligheten inte *har* någon yttersta natur. (Det vore ju den logiska implikation, om man vänder sig mot *all* metafysik.) En idé om vilken jag bara kan säga att jag finner den något besynnerlig...³²

...där är lika många borde som det finns människor.

Leonard Peikoff brukar ibland besvara frågor "med ett rungande ja och nej". Så jag får väl göra likadant här.

Det är klart att det finns "böra-satser" som (för att använda ett fint ord) är individspecifika. Om jag säger till mig själv att jag "borde gifta mig med Beate-Sofie", så gäller ju denna sats bara mig själv och Beate-Sofie: jag skulle knappast komma på tanken att generalisera den satsen till att gälla varje man (det skulle ju faktiskt kunna lägga hinder i vägen för mina egna giftermålsplaner).

Det går ju inte ens att generalisera och säga att "alla människor borde gifta sig". Många människor lever lyckligt (eller åtminstone drägligt) i celibat. (Det gjorde jag själv i många år, innan jag sprang ihop med Beate-Sofie.³³)

Men det hindrar ju inte att det finns "böra-satser" som faktiskt *är* universella. "Äta bör man, annars dör man" är ett enkelt exempel. Det finns ingen levande organism som inte *bör* ta upp näring från omgivningen. (Växter och djur är så förståndiga att de följer detta råd utan att man behöver predika objektivistisk etik för dem – eller lägga ner enorma mödor på att vederlägga David Hume.) "Följ förnuftet bör man, annars dör man" är en annan sådan "böra-sats", gällande för varje varelse som har ett förnuft att följa.

Utvikning om "vara och böra"

En person (CJ), som uppenbarligen är nyutexaminerad från någon modern filosofiinstitution, passade i sammanhanget på att dra in de gamla sofismerna om "vara" och "böra", vilka sofismer han benämnde "det riktiga resonemanget".

Några ord alltså om det s.k. "riktiga resonemanget". (Det enda "riktiga" med det är att det faktiskt var precis så här David Hume ursprungligen resonerade.)

Att slutsatsen i en syllogism inte innehåller något som inte redan finns i premisserna är inget eget för syllogismer som innehåller termen "bör"; det gäller för alla syllogismer. Och därför kan man "motbevisa" precis vad som helst med Humes resonemang – t.o.m. något så uppenbart som att tändstickan jag håller i min hand kommer att fatta eld, när jag stryker den mot plånet. (Den satsen grundar sig på den generella iakttagelsen att tändstickor betar sig på det sättet, när man stryker dem mot ett plån, samt den mera specifika iakttagelsen att det föremål jag håller i handen är en tändsticka.)

Ta "Sokratessyllogismen" som ett exempel. *Bevisar* den syllogismen (och är det ens avsikten med en sådan syllogism att den *ska* bevisa) att det förekommer dödlighet här i världen? Visst inte: detta förutsätts som bekant!

Inte heller bevisar man Sokrates dödlighet genom att föra syllogismen tillbaka på andra syllogismer. Man skulle ju kunna säga att människan är en sorts djur och att alla djur är dödliga, och sedan att djur är levande organismer och att alla levande organismer är dödliga. Men inte heller då bevisar man att det finns dödlighet i världen; man förutsätter det som bekant.

Hur vet man då att dödlighet är en faktor att räkna med i denna usla värld? Genom iakttagelser och induktiva generaliseringar. Man har sett människor dö, eller åtminstone hört talas om att de dött; man har sett djur dö; och har man krukväxter har man märkt att de vissnar ner om man glömmer vattna dem eller lämnar dem kvar på balkongen under en frostnatt.

(Det enda undantag jag känner till från tesen om människans dödlighet är Ahasverus, som dömdes att vandra omkring till tidens slut, därför att han vägrade Jesus en vilopaus under vandringen till Golgata. Men jag har aldrig träffat Ahasverus personligen, och jag känner ingen annan som gjort det heller, så jag tar uppgiften med en nypa salt.)

Så hur förhåller det sig då med "böra-syllogismer"? Inte heller de *bevisar* att man bör göra det ena eller andra; de förutsätter som bekant att det finns sådant man bör göra och sådant man inte bör göra.

Man *deducerar* inte sina böra-satser från en sådan abstraktion som: "Livet är den yttersta värdemätaren; alltså bör man göra sådant som bevarar eller befrämjar livet". En sådan abstraktion är alldeles för vid för ett litet barn, och för de flesta vuxna också. Det fordrades faktiskt en Ayn Rand för att formulera och validera denna abstrak-

³²) Fast det troligaste är faktiskt att Hax helt enkelt inte vet vad ordet "metafysik" betyder, utan använder det som ett allmänt skällsord, synonymt med "löst tyckande och tro".

³³) Beate-Sofie är en fiktiv kvinna. Den verkliga kvinnan i mitt liv heter något helt annat. (Men alla kvinnor borde ha sådana vackra namn!)

tion. (Många tänkare har förstås varit sanningen på spåren här – som t.ex. Carl Michael Bellman, som en gång skaldade: "Är jag född, så vill jag leva".)

Så hur kommer man fram till att termen "bör" är en term med innebörd (och inte t.ex. en synonym till "plör" – om David Hume hade hävdade att det inte går att härleda ett "plör" från ett "knär", hade jag nog varit med på noterna)? Genom iakttagelser och induktiva generaliseringar – närmare bestämt sådana som handlar om att relatera medel till mål.

Om ens mål är att klara nästa tenta, då *bör* man läsa kurslitteraturen, gå på föreläsningarna och plugga lite extra veckan före tentan. Om ens mål är att bli gift, då *bör* man ibland umgås med medlemmar av det motsatta könet, för annars lär man aldrig träffa drömprinsen eller drömprinsessan. Om man vill upprätthålla sin personliga hygien, då *bör* man kila på muggen när man är nödig och inte vänta tills "naturen har sin gång". Etc. (Det sista exemplet använde jag en gång på Liberal Debatt, men folk hakade upp sig på exemplet och fattade inte vad det skulle exemplifiera.)

Att relatera dessa enkla "böra-satser" till "livet som yttersta värde" är inget man normalt gör, även om det givetvis låter sig göras. (T.ex.: "jag bör klara tentan för att få min examen; jag bör få min examen för att få det jobb jag vill ha; jag bör ha ett jobb för att tjäna mitt levebröd; mitt levebröd bör jag ha för att slippa svälta; och svälta bör man inte, för då dör man.")

Det kan ju noteras att om man har någon *annan* yttersta värde än just "människans liv", så implicerar det helt andra "böran". Om värde är "Guds vilja", och ens mål är att förenas med Gud efter döden, då implicerar det att man flitigt bör gå i kyrkan och rätta sig efter de bud man får sig till livs där. Och om ens mål inte är att befrämja livet, utan att förstöra det, då bör man ägna sig åt domedagsprofetior om växthuseffekt och uttunnat ozonlager och ge rekommendationer som garanterat kommer att föra oss tillbaka till stenåldern, ifall de följs.

Om man filosoferar i avsikt att ha en filosofi som är tillämplig på verkliga livet ("en filosofi för att leva på jorden" med Ayn Rands ord), då bortser man inte från de rötter ens ord och begrepp har i verkligheten, och då behandlar man inte heller en term som "bör" som någon sorts "fritt svävande abstraktion" – man leder den tillbaka till de iakttagelser och generaliseringar som ursprungligen fick en att bilda begreppet.

Men om ens avsikt är att hålla sin filosofi *avskärmat* från verkliga livet, då gör man precis som David Hume. Ja, i så fall är detta precis vad man *bör* göra. Medel och mål, som sagt...³⁴

Carl: CJ, nu tycker jag gott att du kan skicka över en hundring till POS som betalning. Faktum är att jag tycker att du *bör* göra det!

Varning! Nu följer ett skräckexempel på filosofisk korruption:

CJ: Pengar får du dock inte! Kanske om du erkänner att det är lika rationellt att välja döden som att välja livet på din hemsida. Detta för att det ultimata valet antingen är död eller liv, men vi kan inte nu, innan vi gjort valet, klandra den som väljer det ena eller andra. Således, om A väljer död och B väljer liv så kan varken A eller B klandras för dess val; båda utkomster var rationella. Eftersom B är den enda som finns efter 10 minuter, så finns det en viss poäng i att säga att det bara finns en moralisk måttstock, då de som håller den andra antingen inte gör det konsekvent, eller inte finns.

Resonerar du så här, så klandrar jag dig verkligen inte om du väljer döden.

Om någon som står mig nära och som jag verkligen gillar funderar på att välja döden framför livet, då skulle jag nog anstränga mig att komma med något bra motargument – som att den här hemska vintern faktiskt tar slut någon gång, eller att det finns medel mot depression (Zoloft eller Anafranil) som faktiskt fungerar, även om det tar lite tid för dem att verka.

Men för folk som sitter på filosofiseminarier (eller ute på nätet) och leker med ord som "liv" och "död" – som om det handlade om ett schackparti eller ett korsord – har jag absolut ingenting till övers. Jag betraktar deras *omedelbara frånfälle* som något *högeligen önskvärt*.

Det värsta med CJ:s senaste inlägg är nog att han tycker att jag borde gå ut på min hemsida och "erkänna" att det är lika rationellt att välja döden som att välja livet. Jag skulle m.a.o. falla på knä för de vidrigaste sofisterna som filosofer som Robert Nozick behagat haspla ur sig. Men se, det gör jag inte!

Tara Smith skriver förresten någonting i *Viable Values* om att "valet att leva" är "pre-rationellt" snarare än rationellt eller irrationellt. Valet att leva är en förutsättning för att det ska vara någon vits med att använda förnuftet. (Skulle man välja döden har förnuftet ingen annan funktion än att välja den effektivaste och smärtfriaste självmordsmetoden. Men väljer man livet, får man allt använda förnuftet in i minsta skrymsle av sitt liv!)

PS om "vara" och "böra"

Carl Svanberg skrev en C-uppsats i filosofi under en handledare som tydligen var helt hopplös och inte kunde begripa det minsta lilla.

Inte för att jag vet om det biter på moderna akademiker, men du kan ju alltid pröva:

Om examinatorn anser att din uppsats bör underkännas, så måste han ju motivera det med att det finns någon eller några allvarliga defekter med den, och dessa defekter måste alltså verkligen finnas där. Men då

³⁴) Äras den som äras bör, förresten. Mitt inlägg är inspirerat av en föreläsning av Harry Binswanger som jag hörde "live" 1991. Binswanger hade ett annat exempel på vad som kan "motbevisas" på grundval av att syllogismer inte säger något nytt, men det exemplet minns jag inte; och det spelar ju heller ingen roll, eftersom man kan välja vilket exempel som helst.

måste ju examinatorn också göra precis vad som är så strängt förbjudet i modern akademisk filosofi, nämligen härleda ett "böra" ur ett "vara".

Eftersom han inte får göra det, får han väl i stället härleda sitt "böra" ur ett "icke-vara", m.a.o. underkänna din uppsats på grundval av defekter som alls inte finns i den; m.a.o. på fullständigt godtyckliga grunder.

Frågan är alltså om denna enkla logik kan fås att gå fram...

(Vi kan också använda den beprövade magiska metoden för att hjälpa Carl att bli godkänd: hålla tummarna.)

Nu handlade inte Carls uppsats *direkt* om förhållandet mellan "vara" och "böra", utan om "livet som roten till alla värden". Och godkänd blev han, så det hjälpte att hålla tummarna!

Ett par kunskapsteoretiska inlägg

Kort om induktion

Carl Svanberg skrev ett inlägg om "induktionsproblemet", där han bl.a. citerade följande (ur A.F. Chalmers bok *Vad är vetenskap egentligen?*):

Detta enkla förhållande [att det inte är en logisk motsägelse att hävda att metaller kan krympa om de upphettas] belyses av ett ganska ruggigt exempel som tillskrivits Bertrand Russell. Det handlar om en kalkon som under sin första morgon på kalkonfarmen märkte att han blev matad klockan 9. Sedan den erfarenheten upprepats varje dag i flera veckor, kände sig kalkonen tryggt kunna dra slutsatsen "jag blir matad klockan 9 på morgonen". Den slutsatsen befanns dock vara definitivt falsk, då kalkonen på julafton i stället för att matas fick halsen avskuren. Kalkonens resonemang ledde honom från ett antal sanna observationer till en falsk slutsats, vilket tydligt visar hur resonemanget är ogiltigt ur logisk synpunkt.

Stefan Karlsson: Men Chalmers skulle ju lika gärna ha kunnat använda något exempel involverande annat än mänskligt beteende. Exempelvis svenska turister har dag efter dag märkt att det är skönt och behagligt på Phuketets stränder och drar därefter slutsatsen att det varje dag kommer vara skönt på Phuketets stränder. Men den 26 december 2004 var det definitivt inte skönt och behagligt på Phuketets strand, och denna irregularitet hade ju inget med krafter styrda av fri vilja att göra.

Det innebär ju inte att man för dens skull bör förkasta induktion. Allt såna exempel säger är ju att vi inte är allvetande och därför då och då kommer att överraskas. Det innebär ju att det klokaste är att tills man får tecken som tyder på att förutsättningarna förändrats så bör man utgå från att de gamla sambanden gäller. Att vi inte är allvetande innebär ju inte att vi är helt ovetande. [Inget fel på det Stefan skriver här, så mitt svar ska inte tas som kritik.]

Tsunami eller ingen tsunami, så finns det *ingen* vettig människa som drar den induktiva slutsatsen att vädret i Phuket är vackert *varje dag*. Vi vet nämligen – genom induktion från en enorm mängd observationer – att vädret hör till det ombytligaste som finns här på jorden.

Nu har jag inte själv den slutgiltiga formuleringen av principerna för induktion. Men jag har klarat av de flesta filosofiska utmaningar jag ställts inför hittills i mitt liv, så jag ska nog klara av den här också, vad det lider.

Men en sak vet jag, och det är att giltigheten av en induktion är beroende av att man specificerar den *kontext* inom vilken induktionen gäller. För att ta kalkonexemplet Carl nämner: den stackars kalkonen är ju fullständigt okunnig om kontexten! Den vet helt enkelt inte att meningen med att den utfodras varje dag är att den så småningom ska bli julmat. Visste den det, skulle den ju också inse att kontexten tar slut vid jul!

"Förhastad generalisering" är ett välkänt induktivt felslut, och det kommer sig av att man inte specificerat kontexten.

\$\$\$

Petter: Lundensis reservation [som gick ut på att det skulle kunna finnas något "bisarrt kvantläge", där metaller inte expanderar, när de utsätts för hetta] är ju just att kontexten ändras.

Jovisst, men poängen här är att man alltid kan göra tankeexperiment, så länge man håller i minnet att det rör sig om just *tankeexperiment*.

Nu vet jag inte vad det är för "bisarrt kvantläge" Lundensis tänker sig. Och jag tvivlar verkligen på att vi någonsin kommer att uppleva att guld krymper när det värms upp. Men OK, som tankeexperiment: *om* vi upplevde något sådant, skulle nästa fråga bli: vad är *orsaken* till att det betar sig så konstigt? M.a.o.: exakt *vad* är det i kontexten som har ändrats?

Ett mer realistiskt exempel skulle vara någon som bott hela sitt liv nära havet och upptäckt att vatten alltid kokar vid samma temperatur. Så en vacker dag klättrar han upp i bergen och blir väldigt förvånad: "Varför, ända in i glödgheta, är vattnet inte så varmt som jag vill ha det, när det kokar? Téet drar ju inte som det ska." Sedan söker man orsaken (och finner den, förhoppningsvis). Man noterar först vad det är i *kontexten* som ändrats (att det är högre över havet), och sedan borrar man vidare och försöker ta reda på varför det ska ha sådan inverkan på vattnets kokpunkt.

Bara ett litet förtydligande (som kanske är onödigt): man ska inte hålla på och grunna över varför guld krymper i "bisarra kvantlägen", innan man ens varit med om ett sådant "bisarrt kvantläge". Behöver kanske påpekas, därför att det är så vanligt att folk ställer upp de vildaste hypoteser som tankeexperiment och sedan bara glömmer bort att det var tankeexperiment och börjar förväxla dem med verkligheten. Ibland kan man hamna i diskussioner med folk som tar sin utgångspunkt i filmer som Matrix.

\$\$\$

Lucas³⁵: Men det här säger ju inget annat än att om ens induktiva förutsägelse slår fel, så gjorde man något fel i induktionen. Det är givetvis trivialt sant, men att betrakta induktionsproblemet ex post är inte intressant, frågan gäller ju hur vi kan rättfärdiga våra *förutsägelser* från ett begränsat antal observationer. Hur vet vi på förhand inom vilken kontext vår induktion gäller?

Men vem har sagt att våra förutsägelser alltid ska slå in? Det är inte alltid de gör det. Men det är den här idén – att våra förutsägelser på något sätt måste vara ofelbara – som får folk och filosofer (mest filosofer) att tro att det finns ett stort och olösligt "induktionsproblem". Man fordrar av induktionen att den ska göra oss *allvetande*. I själva verket är detta att blanda ihop induktion med spådomskonst – och fråga sig varför det inte blev precis som korten eller röllekestjälkarna sade att det skulle bli.

Men det här är ett fullständigt bakvänt synsätt. Induktion är en metod att få vår kunskap att växa. Den är inte någon form av magi som genom ett trollslag får oss att veta allt.

Bara för att ta ett exempel ur högen: om man visste något om vad som är fel med socialism och kommunism, kunde man gott ha förutsett för länge sedan att öststatskommunismen förr eller senare skulle bryta samman. Men det fanns inte en chans i världen att veta på förhand att Muren skulle ramla just 1989. Att fordra att vi skulle ha vetat det på förhand hade varit att fordra klärvoajans av oss. Men induktion gör oss inte klärvoajanta.

Det här var f.ö. något som gick upp för mig, när jag lyssnade på Bo Dragsdahls föreläsningar om Popper ["Karl Popper's Assault on Science"]. Bo tog upp det gamla standardexemplet med svanarna: hur kan man veta om alla svanar är vita, bara för att alla man sett hittills varit det? Bo påpekade att det här inte är induktion alls, utan bara någon sorts futill önskan att bli allvetande om svanar. Verklig induktion fordrar att man vet vilken kontext man pratar om.

\$\$\$

Carl citerade följande, som jag skrivit på Liberal Debatt, under rubriken "Humor":

Induktion är strängeligen förbjuden. Använder man sig av induktion kan man lätt komma fram till att någon som häver ur sig den ena dumheten efter den andra faktiskt är dum. Och den slutsatsen får man inte lov att komma fram till. Den skulle lätt kunna kullkasta hela det akademiska etablissemanget.

Kort tillägg:

Det är också strängt förbjudet att härleda ett "böra" ur ett "vara". Varje "böra" ska härledas ur ett "icke-vara"!

Sapir-Whorf-hypotesen

Lundensis: Off-topic men jag undrar om objektivismen säger något om Sapir-Whorf-hypotesen?

Jag har aldrig förr hört talas om denna hypotes, men det finns en [Wikipedia-artikel](#) om den, ur vilken jag saxar inledningen:

In linguistics, the Sapir-Whorf hypothesis (SWH) states that there is a systematic relationship between the grammatical categories of the language a person speaks and how that person both understands the world and behaves in it. Although it has come to be known as the Sapir-Whorf hypothesis, it rather was an axiom underlying the work of linguist and anthropologist Edward Sapir and his colleague and student Benjamin Whorf.

Jag kan väl börja med att notera att språket består av ord, att ord står för begrepp, och att begrepp bildas utifrån varseblivningar (varseblivna likheter och skillnader). Så naturligtvis är vårt språk verklighetsförankrat.

Som barn börjar vi med att bilda enkla begrepp, typ "hund", "katt", "skälla", "jama". Sedan går vi snabbt vidare till att bilda enkla meningar som "hunden skäller" eller "katten jamar". Vill någon påstå att det är vårt *språk* som får hunden att skälla och katten att jama, och att de skulle låta helt annorlunda om vi bara pratade något annat språk?

Sedan går vi förstås vidare och bildar längre meningar, med inskjutna bisatser, parentetiska tillägg, metaforiska uttryck, m.m., m.m. Vi formulerar mer och mer komplicerade teorier med språkets hjälp, t.o.m. övergripande världs- och livsåskådningar. På vägen dit finns det förstås åtskilliga fallgropar, inklusive sådant som att språkliga formuleringar kan vara vilseledande. Men dessa tankefel (sådana som beror på "språkets makt över

---

³⁵) Samme Lucas som förstört snart sagt varenda seriös tråd på Liberal Debatt. Han använde ett annat alias på Carls blogg, men blev så småningom genomskådad.

tanken”) kan ju alltid rättas till! Den verklighet där språket faktiskt har sin yttersta rot finns ju alltid kvar att jämföra med!

Sedan vill jag nämna att alla teorier eller hypoteser av den här typen är exempel på ett logiskt felslut som kallas ”självuteslutning”, vilket innebär så mycket som att teorin/hypotesen inte är tillämplig på sig själv. För teorin säger att våra teorier/verklighetsuppfattningar saknar kontakt med verkligheten, eftersom det är *språket*, inte verkligheten, som ytterst determinerar teorin. Och teorin att språket determinerar teorin är ju i så fall precis lika verklighetsfrämmande som någon annan teori! Men se det kan inga sådana teoretiker fatta!

En detalj bara: Whorf skriver:

The categories and types that we isolate from the world of phenomena we do not find there because they stare every observer in the face; on the contrary, the world is presented in a kaleidoscopic flux of impressions which has to be organized by our minds—and this means largely by the linguistic systems in our minds.

Det här är ganska fantastiskt. ”A kaleidoscopic flux of impressions” är förmodligen vad vi upplever som helt nyfödda. (Jag skriver ”förmodligen”, för mitt minne sträcker sig inte så långt tillbaka, och jag tror inte någon annans minne gör det heller. Men så långt tillbaka som jag kan minnas har jag upplevt en värld av klart avgränsade s.k. entiteter, inte något ”kaleidoskopiskt flux”.) Under det första levnadsåret eller så integreras sensationer automatiskt till varseblivningar (av entiteter med attribut), och detta äger alltså rum innan begrepps-bildningsprocessen sätter igång – m.a.o. innan vi tillägnat oss något språk.

Och om nu Lundensis eller någon annan vill ha en ”auktoritativ objektivistisk framställning” om detta, så rekommenderar jag *Introduction to Objectivist Epistemology* samt första avsnittet i uppsatsen ”Comprachicos”.

Ett annat exempel från Wikipedia-artikeln:

Among the most frequently cited examples of linguistic determinism is Whorf’s study of the language of the Inuit, who were thought to have multiple words for snow. He argues that this modifies the world view of the Inuit, creating a different mode of existence for them than, for instance, a speaker of English.

Jo, det är förmodligen sant att inuiter (eskimåer) har betydligt fler ord för ”snö” än vad vi har. (Vad jag har hört gäller samma sak i samiskan.) Men Whorfs resonemang här är ju en komplett inversion av orsak och verkan! De har fler ord för ”snö”, därför att de lever med snö dagarna i ända, och har ett större behov än vi av att differentiera mellan olika sorters snö. Det är ju sannerligen inte deras språk som formar deras upplevelse av snö, utan tvärtom deras upplevelse av snö som reflekteras i deras språk.

Samma Wikipedia-artikel fortsätter förresten:

The notion that Arctic people have an unusually large number of words for snow has been shown to be false by linguist Geoffrey Pullum; in an essay titled ‘The great Eskimo vocabulary hoax’, he tracks down the origin of the story, ultimately attributing it largely to Whorf and suggesting the triviality of Whorf’s observations.

Men att eskimåer faktiskt *har* fler ord för ”snö” än vi andra har jag svårt att tvivla på. Whorf kanske överdriver – men huvudpoängen är ju ändå att han drar en fullständigt oberättigad slutsats från sina iakttagelser.

(Carl Svanberg skrev också [ett längre svar](#) på lundensarens fråga. Summan av Carls kardemumma – och jag håller med om det – är att hypotesen är en version av Kants filosofi. Språket spelar hos Sapir och Whorf samma roll som Kants famösa kategorier.)

Diverse strörepliker

Religiösa friskolor

Christer Sturmark skrev en [debattartikel i Expressen 19 april 2006](#), där han argumenterade för förbud mot religiösa friskolor. (Sanningen är "att religiösa friskolor bör vara lagliga, men de bör absolut inte vara offentligt finansierade".)

Jag hakade upp mig på den här formuleringen hos Sturmark:

I strikt kunskapsteoretisk mening kan vi inte veta om det existerar några övernaturliga väsen eller en ursprunglig skapare.

Ska sådana här saker läras ut i skolan, kan man väl lika gärna förbjuda *all* skolgång?

Lundensis: Hur mycket psykisk tortyr ska vara tillåtet? Låsa in barnen i ett mörkt rum och vägra dem all kunskap om världen? Nej? Varför ska då religiös hjärntvätt vara tillåten?

Carl har ju gett utförliga svar här, så vad jag kan tillägga är att om en friskola faktiskt låser in barnen i mörka rum (eller liknande), så finns det redan andra lagar om sådant – det behövs inget generellt förbud mot religiösa friskolor. Och vad hjärntvätt beträffar, så har vi väl lite till mans utsatts för indoktrinering av ett eller annat slag i skolan. Det är inte bra, men vi är ju inte helt hjälplösa mot den indoktrineringen. (När jag gick i skolan, hade vi fortfarande morgonböner och konfessionell kristendoms-kunskap på schemat. Såvärst religiös har jag inte blivit av det.)

Jag läste en insändare i DN häromdagen, där skribenten berättade att hon flyttat sin dotter till en av Livets Ords friskolor. Dottern var väldigt glad över det, för nu slapp hon bli mobbad. Jag har väl inte mycket gott att säga om Livets Ord; men om deras friskolor är räddningen från mobbning – vad säger det egentligen om tillståndet i våra vanliga skolor?

Det jag ifrågasätter är ju huruvida det finns en skillnad i art mellan "låsa in barn i mörka rum" och "lära ut idéer som är destruktiva för livet på Jorden". Båda är ju psykisk misshandel.

Jo, det finns en artskillnad. Eftersom vi har fri vilja och allt det där, kan vi alltid korrigera irrationella idéer, även om vi fått dem till livs i barndomen. Det blir värre om de irrationella idéerna kombineras med bestraffningar, ifall man inte accepterar dem.

Ta ett sådant exempel som att ett litet barn indoktrineras med sexfientliga idéer. Är det bara det, så kommer man nog så småningom underfund med att det inte ligger något ont i sex *per se*. Men om man också tvingas sova med händerna ovanför täcket – och kanske blir inlåst i garderoben ifall man inte gör det, eller bestraffas på annat sätt – då kan det säkert ställa till väldiga problem för en senare i vuxenlivet.

Min farmor sade förresten åt mig en gång att man inte får ta i snoppen annat än när man ska kissa. Jag var för ung vid den tiden för att alls begripa vad en sådan förmaning skulle vara bra för. Men någon större skada har jag inte tagit av den. Idag tar jag i snoppen när fan jag vill! (Ja, faktum är att jag gjorde det den gången också, för jag tog inte farmors förmaning på allvar.)

Oskyldiga i krig

Från en debatt som handlade om [Israels försvarskrig mot Hamas och Hizbollah](#).

Den viktiga principen i detta sammanhang är att ett krig tar slut, när den ena parten är slutgiltigt besegrad – inte förr. Och alla de som ojar sig över civila offer i krig (vilket man ju gott kan oja sig över, för det är inte någon särskilt rolig sak) borde betänka att ju längre ett krig drar ut på tiden, desto fler oskyldiga offer kommer att skördas!

Lundensis: Tycker gott fler objektivister kunde ge uttryck för den hållningen... [att man kan oja sig över civila offer i krig].

Jag borde nog ha låtit bli att ta med den där parentesen i min kommentar, eftersom det alltid finns någon som hakar tag i det minst väsentliga man skriver.

Jo, det är klart att det finns helt oskyldiga offer i ett krig. Små barn, t.ex., som inte hunnit med att göra något särskilt ont i sitt liv och som bara stryker med "för fädrens missgärningar". Och det kan finnas andra tragiska undantag också. Det är *det* jag inte finner speciellt roligt.

Vad beträffar de människor som "bara" gett terroristregimer, eller vilken regim det nu gäller, sitt passiva medgivande (som inte gjort något "värre" än dansat i glädje över bombningen av WTC), så har jag absolut ingen misskund med dem.

Vill man absolut ha *noll* oskyldiga offer i ett krig, så får man se till att det inte blir något krig. Och då får man antingen omvända världen till laissez-faire-kapitalism i *rödaste rippet*, för det skulle göra slut på alla krig. (Men det är i dagens läge inte särskilt realistiskt att tro att vi ska kunna göra det så snabbt.) Eller också får man avstå från att ens föra *försvarskrig* och helt enkelt underkasta sig terroristernas krav (och hur många oskyldiga offer tror du *det* i förlängningen kommer att leda till?)

För höge farao, Lundensis (eller vilken potentat du nu vänder dig till i din aftonbön): tror du verkligen att objektivister förespråkar krig mot terrorismen av ren *blodtörst*? I så fall kan du ju ansöka om jobb som ledarskribent på Aftonbladet. Eller ta jobb på UD.

Det finns ju faktiskt ett avsnitt i "Atlas Shrugged" som är direkt tillämpligt på frågan om "oskyldiga i krig". Ayn Rand kallade det själv för "The Damnation Sequence", och det är alltså beskrivningen av alla dem som om-

kom i den stora tunnelkatastrofen. Ayn Rand säger att de alla var skyldiga och fick vad de förtjänade, eftersom varenda en av dem hade gett uttryck för någon/några av de idéer som ledde fram till denna katastrof.

Men t.o.m. i det avsnittet finns det ju en mamma med två små barn. Och de barnen måste väl ändå betraktas som oskyldiga?

Men vems fel var det att de omkom? Ja, inte fan var det någon annans fel än skurkarnas!

Om lyckan

Carl skrev en serie ambitiösa inlägg under rubriken "Lyckans villkor", varifrån detta meningsutbyte kommer. (Carls uppsatser rekommenderas!)

Carl: Vad är det bankrånaren vill? Jo, han vill förstås "leva livet" utan att behöva arbeta en dag för det.

JP: Det är inte säkert att det är den ekonomiska vinsten som lockar. Människor kan få en kick av spänningen att begå brott i sig, vilket t.ex. den gamle bankrånaren Clark Olofsson vittnat om: "När jag rånade banker var jag tre meter bred och fem meter hög." (Fritt ur minnet, minns inte källan.)

Det är också ett misstag att tro att lyckan består i tillfälliga "kickar" av ena eller andra slaget, eller att tro att lyckan är någon sorts stort känslösvall.

Lycka måste rimligen vara ett *permanent* tillstånd av att vara tillfreds med sig själv och tillvaron. Behöver ju inte betyda att Den Lyckliga Människan går omkring och är på strålande humör precis hela tiden, bara att det dåliga humöret sällan tar överhand (och att det oftast kvickt går över).

Att vara olycklig är att hela tiden gnagas av självtvivel och självförakt (eller kanske gå omkring i ständig skräck för onda andar). Sådant undviks lämpligen genom att inte ha skäl att tvivla på eller förakta sig själv, samt att inte vara alltför vidskeplig.

Något större begär att slå mig i slang med Clark Olofsson för att utröna hur det egentligen står till med hans lycka (eller tillfredsställelse med tillvaron) hyser jag inte. Tror faktiskt inte att jag skulle göra några revolutionerande nya upptäckter.

Om depression och determinism

Carl skrev bl.a.: Om man blir deprimerad, då är determinismen, d.v.s. idén att människan saknar en fri vilja, en rent ut sagt livsfarlig vanföreställning. För vad denna teori säger är ju att man inte har något val eller alternativ annat än att vara deprimerad. Man är deprimerad eftersom man är determinerad att vara det på grund av tidigare händelser och handlingar - handlingar som man själv inte hade någon kontroll över, utan som i sin tur var determinerade av ännu tidigare händelser och handlingar.

Är man deprimerad är det väldigt lätt att också bli deterministisk - att tänka sådana tankar som att situationen är hopplös och inte går att ta sig ur, att man p.g.a. sin uppfostran är dömd att upprepa samma misstag och gå samma öde till mötes som sina föräldrar (som i sin tur var dömda att upprepa *sina* föräldrars misstag), etc. i samma stil. Depressioner gör också att alla misstag (och alla evasioner, större eller mindre) man gjort sig skyldig till tidigare i livet förstoras upp i ens medvetande och förefaller irreparabla.

Vet man då om att determinismen är en falsk och motsägelsefull filosofi, så har man ju ändå det halmstråt att klänga sig fast vid, hur psykologiskt påfrestande tillståndet i övrigt än är. Men har man accepterat determinismen som *sann*, så kan man ju inte tro annat än att situationen *är* precis så hopplös som man upplever den.

Så visst: determinismen har nog en del självmord på sitt samvete som annars kunnat undvikas. Och deterministerna borde skämmas för att prångla ut en sådan filosofi!

Vad ett tillstånd som depression faktiskt demonstrerar är att den fria viljan inte gör oss allsmäktiga, inte ens vad gäller våra egna mentala funktioner.

Och är man deprimerad, finns det bara en sak att göra: ta sina anti-depressiva mediciner, tillräckligt länge och i rätt dos. Det hjälper faktiskt. Man tar sig inte ur en depression enbart genom en viljeansträngning.

Reproduktion eller liv?

Carl Svanbergs sammanfattning av en ofta förekommande invändning mot objektivismen: "Rand säger att alla livet är det yttersta värdet för alla levande organismer. Men det är uppenbarligen inte sant. Alla biologer vet att det finns djur som agerar som om de ser reproduktion, inte deras liv, som det yttersta värdet. Detta bevisas av det faktum att de ofta tar dödliga risker för att skapa en avkomma och att många mycket riktigt dör till följd av att de försöker skapa en avkomma. Reproduktion är alltså, om något, det yttersta värde och värde-mätare som styr deras beteende. Rand har alltså fel."

Jag vet inte om det är världens intelligentaste kommentar jag kommer med här, men det första jag tänker när jag ser resonemanget är att ett enskilt djur knappast kan ha reproduktion som sitt yttersta ändamål, för det skulle förutsätta att djuret är medvetet om kausalsambandet mellan parning och avkomma - och vilket djur är medvetet om det? Så jag tror nog att djuren parar sig av det enkla och hedonistiska skälet att det är skönt att para sig. Att det sedan blir avkomma av det får de tacka den kloka och förutseende "farbror evolutionen" för.

Det lär ju finnas insekter som dör omedelbart efter parningsakten. Uppenbarligen är parningsakten den stora höjdpunkten i dessa insekters liv. När den är över, har de inget kvar att leva för.

Och så ska ju människan - vare sig hon nu lever i Sverige eller i Söderhavet - inte leva med någon *insekts* liv som yttersta värdemätare.

Det är förresten inte ens alla människor som är medvetna om sambandet mellan samlag och barnafödande. Jag läste en gång hos Bronislaw Malinowski³⁶ att det finns människor i Söderhavet som inte har den blekaste aning om det. De tror att barn kommer till genom att någon god fé kommer och stoppar in ett frö i kvinnans slida. De är medvetna om att oskulder inte kan få barn, men det förklarar de med att mödomshinnan sitter kvar, så det går inte att få in fröet. Det här Söderhavetsfolk har också väldigt fri sexualitet. De barn som föds tas hand av mamman och barnets morbror, inte av fadern. Detta därför att man väldigt sällan vet vem fadern är.

Lärdomar av historien

Från kommentarerna till en bloggpost under rubriken "Varför lär sig folk inte av historien?" DH, som citeras nedan, är en varm anhängare av Karl Popper.

DH: Problemet med ditt resonemang är att ens beslut att handla si eller så beror på mer än vilka generella läxor man hämtat från historien. För man måste rimligtvis också, för att applicera läxan, fastställa att den situation man har framför sig är sådan att läxan är giltig. D.v.s. huruvida ska tillämpa läxan från Chamberlain och Hitler hänger ju på om vi likställer det aktuella fallet med en Hitler-typ. Chamberlain kan alltså ge oss läxan hur man inte ska handskas med en Hitler-typ, men han kan ju omöjligt ge vägledning i frågan huruvida dagens diktator x är en sådan Hitler-typ.

Nej, det är ju riktigt. Lärdomen att eftergiftspolitik är katastrofal kan endast tillämpas på mustaschprydd diktatorer som dessutom är nykterister och icke-rökare. Den kan naturligtvis inte tillämpas på Kim Il Jong, som är helt slätrakad; än mindre då på Josef Stalin, som både rökte och drack.

Ska det föreställa ett motargument? Jag har precis läst din text "Om vikten av att tänka logiskt". Är din mening att existensen av uppenbara fall utesluter existensen av svåravgörbara fall?

Det skulle föreställa ett "reductio ad absurdum".

Jag tyckte din första kommentar var en illustrativ fotnot till Carls tes att "det är människors ovilja och oförmåga att använda sig av generaliseringar, av principer, av teorier som gör att de blir oförmögna att lära sig någonting av historien, och därmed dömda att återupprepa tidigare misstag".

För det är väl ändå ingen särskilt förhastad generalisering att diktatorer drivs av maktlystnad och gör vad de kan för att utvidga sin makt? Och att ett försök att blidka dem med eftergifter bara gör dem "styvare i korken"?

Avstår man från att göra sådana generaliseringar, blir ju *alla* fall "svåravgörbara". Inklusivt det ursprungliga exemplet med Hitler och Chamberlain. För vem (som avstår från att "tänka i principer") kunde veta 1938 vad Hitler skulle ta sig för 1939?

Min poäng är att det i varje enskild fall ofta finns flera "historiska läxor", och att dess ofta uppmanar till helt olika handlingar. Därmed blir frågan istället vilken av läxorna som är tillämpbara i det aktuella fallet.

För övrigt anser jag idén om en mer teoretisk historia, en som förklarar skeendena utifrån ett par generella begrepp och principer, är intellektuellt beklaglig. Ett utmärkt exempel på sådan historieskrivning hittar du t ex i Det kommunistiska manifestet....

OK, men om eftergiftspolitik fungerade minst sagt illa i München 1938, förklara då varför det skulle fungera så mycket bättre idag visavi Iran och Nordkorea (exempel som Carl tar upp i sitt ursprungliga inlägg). Bara att "situationen inte är exakt densamma" är ju inte mycket till förklaring. Det är klart att det finns *några* skillnader, utöver att Kim Il Jong är slätrakad och att Hitler inte var muslim. Men vilka skillnader (om det nu finns några fler) är i så fall *väsentliga*?

Carl: Det är kul att folk engagerar sig i sådana här diskussioner på min blogg, men jag tror faktiskt att om DH inte begriper vad poängen är vid det här laget, då tror jag att han aldrig kommer att... lära sig av historien.

Jag har tänkt detsamma.

Rockwell och rattfylleriet

Lew Rockwell (president för Misesinstitutet och Murray Rothbards främste vapendragare i vår tid) har skrivit en uppsats som heter "Legalize Drunk Driving", som Carl tog upp till diskussion.

Om vi någonsin skulle få privata vägar, skulle reglerna bestämmas av den eller de som äger vägen; och de skulle rimligen förbjuda rattfylleri, precis som ett privatägt varuhus idag kan avhysa en kund som är tillräckligt berusad för att uppträda störande.

Sedan kan man alltid diskutera var promillegränsen ska läggas. "Off the cuff" skulle jag säga att om någon bötfälls för att ha tagit en eller ett par starköl innan han sätter sig i bilen, är detta bara en fråga om att klämma åt folk och få oss att förstå att vi inget annat är än undersåtar. (Samma sak med idén att förbjuda bilförare att prata i mobilen.) Men om någon kör bil tillräckligt berusad för att vara en dödsfara, så ska det bestraffas, oavsett om det verkligen händer något eller ej – för i så fall är det ju rena turen eller slumpen som gör att ingen dör.

Och så kan man ju fråga sig om Lew Rockwell är seriös eller bara försöker provocera. Jag vet inte. Men för ett par år sedan lät han publicera en uppsats på sin hemsida som gick ut på att Nordkorea är fullt berättigat att utveckla kärnvapen, eftersom det handlar om självförsvar mot amerikansk aggression. Tappade liksom förtroendet för Rockwell efter det... (I den mån jag hade något.)

Stefan Karlsson³⁷: Var skrev han förresten det om att Nordkorea var berättigat till kärnvapen?

³⁶ Bronislaw Malinowski (1884–1942) var en brittisk antropolog av polsk härkomst. Ett par av hans böcker ingick i kursplanen när jag en gång för länge sedan läste religionshistoria.

³⁷ Stefan Karlsson är en vettig person, speciellt när det gäller ekonomi. Läs hans blogg.

Det var inte Rockwell själv som skrev den där uppsatsen, men han lade ut den på lewrockwell.com, så jag kan ju inte dra någon annan slutsats än att han sympatiserade med den. Dessutom är det ju i linje med vad Rockwell och en del andra skriver då och då på mises.org. De opponerar sig mot "kriget mot terrorismen" – inte på sådana grunder som att det är illa fört, eller att man ställer upp fel mål för kriget, eller att huvudmåltaflan borde vara Iran snarare än Irak, utan därför att det inte borde föras överhuvudtaget. Situationen med terrorism i världen ses som någon sorts reaktion på "USA-imperialism", inte som ett resultat av det det finns muslimer här i världen som tar islam på synnerligen blodigt allvar. Och den idéhistoriska grunden här är förstås Murray Rothbards uttalanden om att USA är den värsta krigshetsnationen, medan Sovjetunionen aldrig ville något annat än fred och självförsvar. Ja, "stolligheter" är vad det är.

För att spinna vidare: för ett par år sedan publicerade mises.org en citatsamling av Mises om krig. Om det här var ett försök från deras sida att grunda sin pacifism på Mises egen auktoritet, så vill jag kalla det ohederligt; för Mises var inte pacifist (jag har t.ex. aldrig sett något uttalande från Mises som går ut på att Hitler borde ha fått hållas). Men alla de här Misescitaten handlade också om att krig inte är ekonomiskt lönsamma och att segaren i ett krig förlorar ekonomiskt på det lika väl som förloraren. Javisst, det är ju alldeles sant. Men det finns ju heller ingen på den här sidan om John Maynard Keynes som hävdar att krig är ekonomiskt lönsamma! (Keynes gjorde det, i ett famöst avsnitt i *General Theory*. Och marxisterna inbillar sig som bekant att krig förs för att erövra marknader. Men en sådan idé är ju enbart bisarr.)

Så om någon totalitär nation öppnar krig mot ett fritt land (vilket Iran gjorde mot USA redan 1979, fastän de flesta valt att blunda för det), så går det fria landet i krig för att undanröja ett dödligt hot – definitivt *inte* för att "tjäna pengar" eller "skapa nya marknader för en expansiv kapitalism". Jo, det kostar pengar – så ju snabbare kriget vinnas, desto snabbare kommer också den ekonomiska återhämtningen. (Och desto färre oskyldiga offer – "collateral casualties" – kommer att krävas.)

Om nu frihetsälskare som Rothbard och Rockwell diskuterar utrikespolitik som om de vore rena rama marxisterna – vad fan ska man tro?

(Både Rothbard och Rockwell brukar vara bra, så länge de håller sig till det de begriper – guldmynntfot och misesiansk konjunkturcykelteori å det å sånt. Men det har jag sagt förr.)

Resten av Stefans inlägg [som handlade om rattfylleri och promillegränser] instämmer jag med. Jag kan väl tillägga att om man har en absurdt låg promillegräns, så innebär det en kollektiv bestraffning för de brott som begås av förare som är verkligt berusade och därmed lemlästar och tar livet av folk. (Att den som tagit en starköl innan han sätter sig bakom ratten skulle vara medskyldig till de kraftigt berusades rattfylleri är ju – ja, vad ska jag kalla det? Kollektivism?) En högre promillegräns parat med betydligt mer kännbara straff för dem som bryter mot den är vad jag skulle förorda.

Ordet "evasion"

Wolfie: En petitess bara, men är du säker på att evasioner är ett svenskt ord? Det heter väl undanflykter på svenska?

Feifvel: Evasioner äro väl ändå inte synonymt med undanflykter? En evasion är väl den mentala handling vilken manifesterar sig i vägran att se verkligheten för vad den är. En undanflykt är snarare detsamma som en ursäkt/bortförklaring för att ej utföra en handling.

Men vår husgud Akhbar al POS borde kunna ge ett bättre svar därom.

Husguden svarar tills vidare "mja" på frågan. [Men skrev efter en stunds funderande:]

Jo, Feifvel har förstås rätt. I varje fall är det så Ayn Rand själv använder termen – hon definierar den som "inte blindhet, utan vägran att se; inte okunnighet, utan vägran att veta". Filip Björner har lanserat termen "vetskapsvägran", och den termen säger ju också vad det handlar om. Och det finns andra svenska uttryck, som "blunda för verkligheten" eller "för fakta", eller "gå omkring med skygglappar för ögonen".

Etymologiskt har ju Wolfie en poäng, för slår man i ordboken får man ju sådant som "undvika", "slingra sig undan", o.s.v. För att inte tala om "tax evasion" för "skatteflykt". Mitt latinska skollexikon ger liknande besked om ordet "evado". Och på svenska kan man "gå som katten runt het gröt".

Vad jag undrar är om den här distinktionen mellan olika bemärkelser av "evasion" har så stor betydelse i verkliga livet. Bemärkelse (2) är väl snarast en effekt eller funktion av bemärkelse (1)? Jag menar (som ett närliggande exempel) att om Göran Persson evaderar problemet med arbetslöshet, så innebär det att han undviker att prata om det, att han slingrar sig när frågan tas upp; men det innebär ju samtidigt att han vägrar se problemet i ansiktet, vägrar ta ansvar för det, låtsas som om det inte finns, "låtsas som om det regnar". Så det är fortfarande samma fenomen, sett ur lite olika aspekter.

(Det är förresten ett tungt ansvar att vara husgud, så jag evaderar det så gott jag kan.)

Översättningsgruff

Det har naturligtvis förekommit en hel del gruff med anledning av mina översättningar och Leonard Peikoffs tilltag att hota mig med rättsliga åtgärder för dem. Men jag bryr mig inte om att ta med något av det gruffet i detta nummer – möjligen kommer en del av det i nästa. Bara en sak:

Att göra Ayn Rand tillgänglig i svensk översättning är naturligtvis *en god gärning*. Ännu godare blir den gärningen, om man verkligen lägger manken till och jobbar och finslipar översättningarna tills de blir så bra de rimligtvis kan bli.

Ändå finns det folk – ingen nämnd och ingen glömd – som formligen slår knut på sina hjärnor för att kunna ta Leonard Peikoffs sida i denna kontrovers. Må de drabbas av hjärnkramp!

Nästa nummer...

...kommer som vanligt, d.v.s. när det kommer. A är A....

